

“Lapsen etuhan on siinä on se ykkös asia”

Lapsen etuun vaikuttavat tekijät olosuhdeselvityksessä

Sanna Holopainen
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Lapin yliopisto
2025

SISÄLLYS

1	Johdanto	1
2	Perheoikeudellisten palveluiden tehtävät.....	4
2.1	Lastenvalvojan tehtävä.....	4
2.2	Olosuhdeselvitys	5
2.3	Sosiaalitoimen rooli olosuhdeselvityksessä.....	7
3	Huoltoriita ja ero lapsen näkökulmasta.....	10
3.1	Huoltoriita	10
3.2	Ero lapsen näkökulmasta	13
4	Lapsen etu, oikeus ja osallisuus	16
4.1	Lapsen etu ja oikeus	16
4.2	Lapsen osallisuus	18
5	Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat	20
5.1	Tutkimuskysymykset	20
5.2	Aineisto	20
5.3	Aineiston analyysi.....	22
5.4	Tutkimuksen etiikka ja tutkijan positio.....	26
6	Olosuhdeselvitykseen liittyvät tekijät	27
6.1	Olosuhdeselvitystyöskentely.....	27
6.2	Yhteistyö olosuhdeselvityksen laadinnassa	36
6.3	Lapsen edun toteutuminen olosuhdeselvitysprosessissa.....	43
7	Työntekijän osaaminen olosuhdeselvitysprosessissa.....	49
7.1	Ammatillisuus	49
7.2	Olosuhdeselvityksessä käytettävät työkalut.....	53
7.3	Työn kuormitus ja kehittämisideat.....	56
8	Johtopäätökset ja pohdinta	59
	Lähteet.....	73

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: "Lapsen etuhan on siinä on se ykkös asia" Lapsen etuun vaikuttavat tekijät olosuhdeselvityksessä

Tekijä/-t: Sanna Holopainen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 80, 1 liite

Vuosi: 2025

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää, kuinka lapsen etu toteutuu olosuhdeselvitysprosessissa ja miten olosuhdeselvityksen laatijoiden ammatilliset käytännöt ja osaamistarpeet vaikuttavat prosessiin. Pro gradu -tutkielma keskittyy sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin olosuhdeselvityksen laadinnasta ja pyrkii avaamaan lapsen etuun vaikuttavia tekijöitä olosuhdeselvityksessä. Tavoitteena oli myös, että tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää olosuhdeselvitystyön kehittämisessä sekä lapsen näkökulman ja edun tunnistamisessa olosuhdeselvityksen laadinnassa. Lisäksi tutkielma tarjoaa näkökulmia eroperheiden kanssa työskentelyyn. Tutkielma on laadullinen tutkimus, jossa aineisto on analysoitu laadullisen sisällönanalyysin menetelmin. Aineisto on peräisin Eeva Huitulan (2018) pro gradu -tutkielmasta, joka käsittelee sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä olosuhdeselvitysten tekemisestä.

Tutkimustulosten mukaan lapsen edun toteutumiseen olosuhdeselvityksessä vaikuttaa useita tekijöitä. Olosuhdeselvittäjän käsitys perheen tilanteesta, vanhemmuudesta ja lapsen kehityksestä tukee lapsen edun mukaista työskentelyä prosessin aikana. Lapsen etu toteutuu erityisesti silloin, kun olosuhdeselvittäjällä on riittävästi tietämystä teoreettisista taustoista sekä huoltoriitojen taustatekijöistä. Lapsen etua edistää asiantunteva lähestymistapa, joka auttaa tunnistamaan ja ymmärtämään ne tekijät, jotka vaikuttavat lapsen hyvinvointiin ja elinolosuhteisiin. Olosuhdeselvittäjät korostavat tarpeen saada lisää koulutusta erityisesti lapsen mielipiteen selvittämiseen, lapsen kasvun ja kehityksen ymmärtämiseen sekä lainoppiin. He toivovat myös tiivistä yhteistyötä muiden viranomaisten ja käräjäoikeuden kanssa. Olosuhdeselvittäjien työskentely vaatii laaja-alaista osaamista ja kykyä tarkastella perheen ja lapsen tilannetta kokonaisvaltaisesti.

Tutkimustulokseni vahvistivat käsitystäni siitä, että lapsen edun toteutumiseen olosuhdeselvityksissä vaikuttaa useita tekijöitä, kuten resurssipula, aikarajoitteet ja yhteistyön haasteet eri toimijoiden välillä. Lapsen edun toteutuminen on monivaiheinen ja vaativa prosessi, joka edellyttää huolellista suunnittelua, yhteistyötä ja lapsilähtöistä ajattelua. Selvittäjien kokemus eri sosiaalityön alueilta on hyödyllistä olosuhdeselvityksen laadinnassa, ja työntekijällä on tärkeää olla hyvä ymmärrys vanhemmuudesta, perheen tilanteesta sekä lapsen kehityksestä. Sosiaalityön ammatillisuus ilmenee olosuhdeselvittäjien työssä, sillä he ottavat lapsen näkökulman huomioon ja edistävät lapsen etua. On olennaista pystyä soveltamaan tätä tietoa käytäntöön ja tuomaan esille vanhemmille, millaisia vaikutuksia vanhempien välisillä konflikteilla on lapseen. Selvittäjien koulutuksen ja tietopohjan vahvistaminen ovat keskeisiä tekijöitä olosuhdeselvitystyön kehittämisessä. Lapsen edun huomioiminen vaatii kokonaisvaltaista ymmärrystä perheiden tilanteista, ja työntekijöiden valmiudet ja asiantuntemus ovat tässä keskeisessä roolissa.

Avainsanat: olosuhdeselvitys, huoltoriita, lapsen etu, sisällönanalyysi

1 Johdanto

Tutkin pro gradu -tutkielmassani sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä olosuhdeselvityksen laadinnasta, ja tutkimukseni tavoitteena on avata lapsen etuun vaikuttavia tekijöitä olosuhdeselvitysprosessissa. Tavoitteeni on selvittää, miten lapsen etu toteutuu olosuhdeselvitysprosessissa ja mitä ammatillisia osaamistarpeita nousee esille olosuhdeselvitysprosessissa. Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen ja Pirjo Pölkki (2009, 11–13) käsittelevät eroa tutkimuskohteena, ja ero näyttäytyy hyvin eri tavoin eri tieteenaloilla. Erosta on tullut yleinen asia, ja sen myötä perheiden tuen ja avun tarve on lisääntynyt. Perheiden tukemiseksi tarvitaan laaja-alaista tutkimustietoa, jotta voidaan kehittää eroauttamisen työmenetelmiä ja palvelurakenteita. Talia Glucklichin (2023, 9) artikkelin mukaan on tutkittava lapsiperheitä, joissa lapset ovat alttiina vanhempien kiistoille reaaliajassa, eikä pelkästään tutkia perheiden tilanteita takautuvasti. Sellaiset tutkimukset valaisevat näkymättömien lasten tilaa, vaikkei heillä olisi tällä hetkellä hälyttäviä oireita, mutta jotka todennäköisesti tarvitsevat suojelua ja väliintuloa. Autonen-Vaaranieniemi (2018, 36) toteaa, että eroa on tutkittu vähäisesti juuri lasten näkökulmasta. Castrénin, Forsbergin ja Ritala-Koskisen (2019, 356) mukaan sosiaalipolitiikassa ja sosiaalityössä eroasioiden keskiössä on lasten elämäntilanteen tukeminen. Työskentely kohdentuu ennaltaehkäisevien palveluiden tarjoamiseen ja lasten turvaamiseen haastavissa ero-riidoissa.

Anna-Kaisa Aaltonen (2020, 289) toteaa, ettei sosiaalitoimen tehdyistä selvityksistä ollut tietoa ennen kuin Maija Auvisen (2006) väitöskirjatutkimus valmistui. Auvisen (2006) tutkimus pohjautuu empiiriseen aineistoon, ja tutkimuksen mukaan olosuhdeselvitykset olivat sisällöllisesti, tiedollisesti ja hallinnollisesti riittäviä, mutta tasollisesti erilaisia. Auvisen (2006) väitöskirjassa on käsitelty olosuhdeselvitykseen liittyviä haasteita ja puutteita. (Aaltonen 2020, 288–289; Auvinen 2006.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2024, 5) asiantuntijaryhmän opas lapsenhuoltolain mukaisen hyvinvointialueen selvityksen laatimiseksi ohjaa olosuhdeselvityksen tekijöitä kuvaamaan selvitystyön prosessia ja tarjoaa välineitä sekä käytännönläheisiä ohjeita selvittäjien työn tueksi.

Jari Sinkkonen (2017) käsittelee teoksessaan *Lapsi ja ero – eväitä eteenpäin*, miten haastava lapsen tilanne on vanhempien erossa ja mitä vanhempien toiminta aiheuttaa lapselle. Lapsi yrittää toimia vanhempien riitojen välissä eikä tuo kaikkia asioitaan esille isälle tai äidille, jos vanhempi ei niitä halua kuulla tai jos on asioita, joista toisen vanhemman täytyy vaieta. Lapsi voi ratkaista riidan liittoutumalla toisen vanhemman kanssa toista vanhempaa vastaan. Kirsikka Linnanmäki (2019, 125–126) kuvaa huoltoriitoja raskaina käsittelyinä, jotka vaikuttavat suoraan lapsen hyvinvointiin, kun taas vanhempien välinen yhteistyö tukee lasta eron tuomassa elämänmuutoksessa edistäen lapsen hyvinvointia. Diana Rosensteinin (2024, 39) mukaan avioeron jälkeiset huoltajuuskiistat ovat suhteellisen harvinaisia, mutta niiden vaikutus lasten kehitykseen on äärimmäistä, traumaattista ja elinikäistä. Huoltajuuskiistojen haitalliset vaikutukset näkyvät lapsen akateemisessa, sosiaalisessa, fyysisessä ja emotionaalisisessa kehityksessä.

Aaltosen (2020, 1–2) mukaan Suomessa eroaa vuosittain 13 000–14 000 avioparia, ja sen lisäksi eroja syntyy avoliitoissa. Suomessa 30 000 lasta kokee vuosittain vanhempiensa eron, ja ero vaikuttaa koko perheeseen, niin aikuisiin kuin lapsiin. Vanhemmat kokevat surua suhteen muuttuessa lapseen ja ero vaikuttaa lapsen sekä vanhemman yhteisen ajan väheneemiseen. Ero koskettaa lapsen elämää monin eri tavoin, koska eteen voi tulla muuttaminen toiselle paikkakunnalle tai kaveripiiriin muuttaminen. Lapsista osa selviää vanhempien erosta hyvin, ja selviämiseen vaikuttavat lapsen ikä, kehitysvaihe, persoonallisuus sekä lapsen kasvun historia. Mäkijärvi (2014, 117) antaa kirjassaan *Kahden kodin lapset* äänen eron kokeneille lapsille. Miten lapset kokevat eron ja millaisia toiveita lapsilla on?

”Porukat ei puhu toisilleen ja minä joudun olemaan viestinviejä. Ei vaikuta, vaikka olen sanonut, etten halua. Lähettäis edes viestejä tai sähköposteja toisilleen, mutta ei. Mitä mä voin tehdä tässä?” Tyttö, 13 (Mäkijärvi 2014, 117.)

Muutokset perhesuhteissa liittyvät yksilötasolla sekä poliittisesti yhteiskunta- ja perheasioihin. Erot ja uusien suhteiden luominen vaikuttavat yhteiskunnallisesti asumiseen, talousasioihin, lasten kasvatukseen sekä elatusvelvollisuuteen. Yhteiskuntapolitiikalla vaikutetaan eron seurauksiin, vaikka ero koetaan eroavien osapuolten henkilökohtaisena päätöksenä ja

asiana. Yhteiskunnallinen näkökulma kytkeytyy lapseen, vanhemman ja lasten välisiin suhteisiin sekä eron jälkeiseen vanhemmuuteen. Eron jälkeen tärkeimpiä tekijöitä ovat lasten ja vanhempien välisten suhteiden pysyvyys sekä vanhempien kyky sopia riidoista ja lasten asioista. Yhteiskunnallisesti lapsiperheiden köyhyys ilmenee tutkimuksissa ja julkisessa keskustelussa. Perheissä, joissa lapsen elatusvastuu on yhdellä vanhemmalla, on lasten taloudellinen tilanne noussut esille jo 100 vuoden ajan yhteiskuntapoliittisena ongelmana. (Castrén, Hakovirta & Kuronen 2019, 341.) Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen toimintasuunnitelmassa köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseksi vuoteen 2030 mennessä (2022, 16) todetaan yksinhuoltajaperheissä olevan suuri riski köyhyydessä elämiselle. Stackin ja Meredithin (2017, 235) tutkimuksen mukaan yksinhuoltajat tekevät valintoja uhraten omasta hyvinvoinnistaan lastensa vuoksi.

Kiinnostukseni taustalla tutkimukseni aiheeseen on työskentelyni lastenvalvojana perheoikeudellisessa yksikössä. Työskentelin usean vuoden ajan lastenvalvojana ja laadin käräjäoikeuden pyynnöstä olosuhdeselvityksiä riitaisissa huolto-, tapaamis- ja asumisasiossa. Olosuhdeselvitysten laadinnassa nousi esille, kuinka lapsen etu toteutuu vanhempien jatkuvan riidan keskellä. Olosuhdeselvitysten laatimisessa lapsen etu ja näkökulma ovat keskiössä, ja haasteena oli löytää tapa tuoda ne esille riitaisille vanhemmille. Valitettavasti on vuosia kestäviä huolto- tai tapaamisriitoja, ja silloin lapsen etu jää vanhempien riitojen alle. Riitojen vaikutus lapsen elämään on suuri, ja nyt työssäni sosiaalityöntekijänä lapsiperheiden sosiaalityössä kohtaan viikoittain lapsia ja nuoria, jotka oireilevat vanhempien eron ja riitojen vuoksi. Osa vanhemmista käsittelee lapsen asioita oikeusteitse monien vuosien ajan, ja oikeuden hitaat prosessit näkyvät lastenvalvojan sekä lapsiperheiden sosiaalityön kentillä. Vanhempien riidoista ja oikeuskäsittelyistä tulee lapsen arkea, osa lapsuutta. Onneksi olen kohdannut useita vanhempia, jotka ovat hoitaneet eron ja sen jälkeisen ajan lapsen edun mukaisesti.

Lastenvalvojan työstä ja olosuhdeselvitysten laadinnasta on paljon lainopillista tietoa ja tutkimusta. Tutkielmassani tuon esille sosiaalityön ja lapsen edun näkökulmaa olosuhdeselvitysten laatimiseen liittyvien tekijöiden ja olosuhdeselvittäjien osaamisen kautta. Aiheeni on tärkeä ja ajankohtainen, koska vanhempien erojen ja huoltoriitojen määrä on korkea, ja niiden

vaikutus lasten hyvinvointiin on merkittävä. Lapsen etu ja osallisuus ovat keskiössä lainsäädännössä, ja sosiaalityöntekijöiden rooli perheiden tukemisessa on korostunut. Pitkät oikeusprosessit voivat aiheuttaa haittaa lapsille, joten tehokkaammat työskentelytavat ovat tarpeen. Tutkimukseni tuottaa tietoa sosiaalityöntekijöiden ammatillisista osaamistarpeista ja kehittää käytäntöjä lapsen edun turvaamiseksi haastavissa perhetilanteissa. Käsittelen tutkielmassani ensin perheoikeudellisten palveluiden tehtäviä, eroa sekä huoltoriitoja. Tarkastelen lapsen osallisuutta, etua ja oikeutta sekä esittelen tutkimustehtävät ja -kysymykset. Tutkielma etenee tuloslukuihin ja päätän tutkielmani johtopäätöksiin sekä pohdintaan.

2 Perheoikeudellisten palveluiden tehtävät

2.1 Lastenvalvojan tehtävä

Sosiaalihuollon palveluihin kuuluu perheoikeudellinen palvelu, ja sen tehtävänä on turvata lasten oikeudet vanhemmuuteen, huoltoon sekä vanhempien ja lasten tapaamisten sekä elatuksen turvaaminen. Lastenvalvojan työtehtäviin sisältyy adoptioon sekä lasten ja vanhempien tapaamisten valvontaan liittyvät tehtävät. Lastenvalvojan luona on mahdollista sopia täysi-ikäisen lapsen koulutusavustuksesta ja aviopuolisoiden välisistä elatussopimuksista. (Adoptiolaki 22/2012, 22 §; Bildjuschkin 2018, 6, 10; Vanhemmuuslaki 755/2022, 6 §.) Lastenvalvojan luokse vanhemmat tulevat sopimaan lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyvistä asioista sekä elatuksen hoitamisesta. Perheoikeudellisissa palveluissa lastenvalvoja tukee vanhempia eroprosessissa, ja vanhempien kanssa käydään läpi lapsen arkeen liittyviä järjestelyjä sekä vanhempien välejä. Lapsen etu on keskeinen tekijä lapsen asioista päätettäessä, ja lain mukaan tapaamisoikeus ja huoltajuus on aina ratkaistava lapsen edun mukaisesti. (Haavisto, Bergman-Pyykkönen & Karvinen-Niinikoski 2014, 10; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.)

Alppivuoren (2017, 5) mukaan lastenvalvoja on sosiaalialan asiantuntijaroolissa liittyen lapsen huoltoon, tapaamisoikeuteen ja elatukseen koskevista asioista. Lastenvalvoja tukee vanhempia sopimusten laadinnassa ja vanhempien välisten riitojen sopimisessa. Lastenvalvoja

voi ainoastaan vahvistaa lapsen edun mukaisia sopimuksia ja laatii niistä täytäntöönpanokelpoisia asiakirjoja. (Alppivuori 2017, 5.) On tärkeää huomioida, että lapsenhuoltolakiin tuli muutos 1.12.2019, joka lisäsi lapsen oikeutta kertoa mielipiteensä. Huoltajien tehtävänä on lapsen mielipiteen selvittäminen, ja lastenvalvojan on kysyttävä vanhemmilta, onko lapsi tuonut esille omat näkemyksensä ja mielipiteensä. (Lapsenhuoltolaki 190/2019, 4 §.) Lapsen osallisuutta lisätään lapsen mielipiteen selvittämisellä, ja se on huoltajan vastuulla, jonka lastenvalvoja varmistaa vanhemmilta sopimuksia laadittaessa (Tolonen & Linnanmäki 2020, 146). Alppivuoren (2017, 7–8, 10) mukaan lastenvalvojan työn keskeisiä tehtäviä ovat lapsen edun esille nostaminen ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen tukeminen. Vanhemmat kertovat lastenvalvojalle lapseen liittyvistä tiedoista ja hänen elämästään. Sopimusten laadinnassa lastenvalvoja tunnistaa vanhempien tarkoitukset lapsen edun kannalta ja niiden riskit. Lastenvalvoja tukee koko perhettä, mutta lasta tavataan harvoin lastenvalvojan aikavaroilla. Lastenvalvojan ja lapsen tapaamisten mahdollistaminen tarvitsee muutoksia työtapoihin ja työn organisointiin.

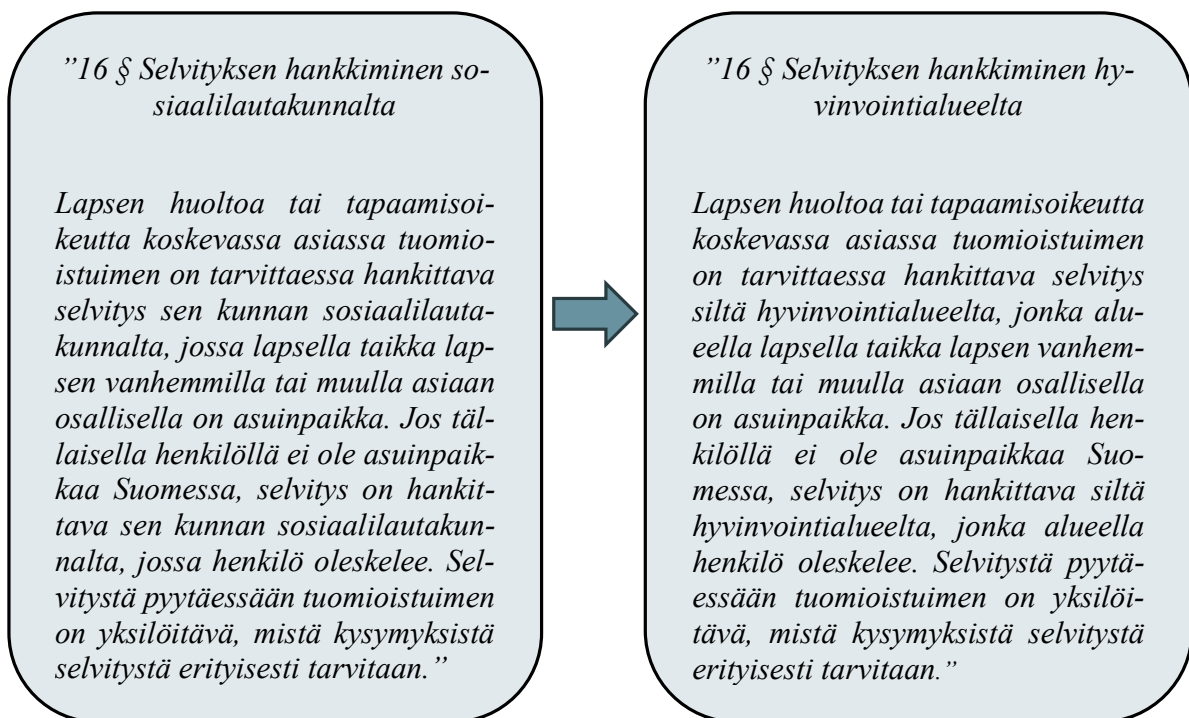
2.2 Olosuhdeselvitys

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin (17/2023, 7) mukaan vanhemmat pääosin sopivat yhdessä lapsen asumisesta, huollosta ja tapaamisista liittyvistä seikoista. Kun vanhemmat eivät pääse sopuun lapsen asioista ja vievät asian oikeuden käsittelyyn, pyytää käräjäoikeus tilanteen niin vaatiessa sosiaaliviranomaisilta olosuhdeselvityksen. Vuonna 2022 olosuhdeselvityksiä laadittiin yhteensä 1 168 kappaletta, ja olosuhdeselvitysten määrä on pysynyt vastaavalla tasolla koko 2000-luvun. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tilastoraportti 17/2023, 7.)

Lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 16 §:n mukaan riitaisissa huolto- ja tapaamisasioissa olosuhdeselvityksen laatijat selvittävät lapsen mielipidettä sekä ajatuksia, ja olosuhdeselvitystyöskentelyn tavoitteena on lapsen edun toteutuminen. Lastenvalvojat työskentelevät olosuhdeselvitysprosessissa työpareina, ja selvitystyöhön kuuluu tiedonhankinta. Selvittäjien keräämä tieto luovutetaan oikeudelle asian käsittelyä varten ja tuomarin ratkaisun tueksi. Olosuhdeselvitystyöskentelyyn kuuluu perheenjäsenten tapaamiset sekä toimistolla että perheen kotona. Tapaamisten lisäksi kerätään tietoja eri viranomaisilta perheen tilanteesta.

Tietoa pyydetään esimerkiksi lapsen päiväkodista, koulusta, terveydenhuollosta, poliisilta sekä lastensuojelusta. Riittäisissä huolto- ja tapaamistapauksissa lapsen mielipidettä selvittävät selvitystä tekevät työntekijät. Selvityksen tavoitteena on lapsen edun toteutuminen. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 16 §.)

Tutkielmani aineisto on kerätty ennen 1.1.2023 tullutta sote-uudistusta, jolloin sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisvastuu siirtyi 1.1.2023 kunnilta hyvinvointialueille. Tätä uudistusta kutsutaan sote-uudistukseksi. Sote-uudistus on Suomen merkittävin hallinnollinen muutos, ja se vaikutti olosuhdeselvityksiin siten, että Lapsenhuoltolain 16 §:n mukainen olosuhdeselvitys pyydettiin ennen sote-uudistusta sen kunnan sosiaalilautakunnalta, jossa lapsella tai hänen vanhemmillaan tai muulla asiaan osallisella oli asuinpaikka. Sotemuutos muutti 16 §:n siten, että olosuhdeselvitys pyydetään nyt lapsen alueen tai hänen vanhempiensa taikka asiaan kuuluvan osallisen hyvinvointialueelta. Kuviossa 1 on esitelty 1.1.2023 lapsenhuoltolainmuutos liittyen olosuhdeselvityksen hankintaan. (Lapsenhuoltolaki 190/2019, 16 §; Sosiaali- ja terveysministeriö 2024.)

Kuvio 1. Lapsenhuoltolain (190/2019) 16 §:n uudistus 1.1.2023 (Lapsenhuoltolaki 190/2019, 16 §).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen asiantuntijaryhmä (2024, 16, 33) on laatinut oppaan lapsenhuoltolain mukaisen hyvinvointialueen olosuhdeselvityksen tueksi, ja opasta on päivitetty säännöllisesti. Oppaassa on ohjeita lapsen henkilökohtaiseen tapaamiseen ja ohjeet olosuhdeselvityksen kirjoittamiseen. Selvitykseen kirjataan kuvaus lapsen olosuhteista, lapsen toiveet ja mielipiteet. Olosuhdeselvityksen laatijat kuulevat lasta henkilökohtaisesti sen ollessa lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen mahdollista ja lapsen ollessa suostuvainen tapaamiseen. Aaltosen (2020, 330) mukaan olosuhdeselvitykseen selvitetään lapsen ja vanhempien elämäntilannetta, jotta tuomioistuimella voi arvioida lapsen edun toteutumista. Olosuhdeselvitysprosessiin selvitetään esimerkiksi perheiden asuinolosuhteita, vanhempien työtä, taloudellista tilannetta ja lapsen koulun tai päivähoiton tietoja. Tietoja selvitetään myös lapsen harrastuksista, perheiden läheisverkostoista, vanhempien parisuhdetilanteesta sekä vanhempien vapaa-ajasta ja harrastuksista. (Aaltonen 2020, 330.)

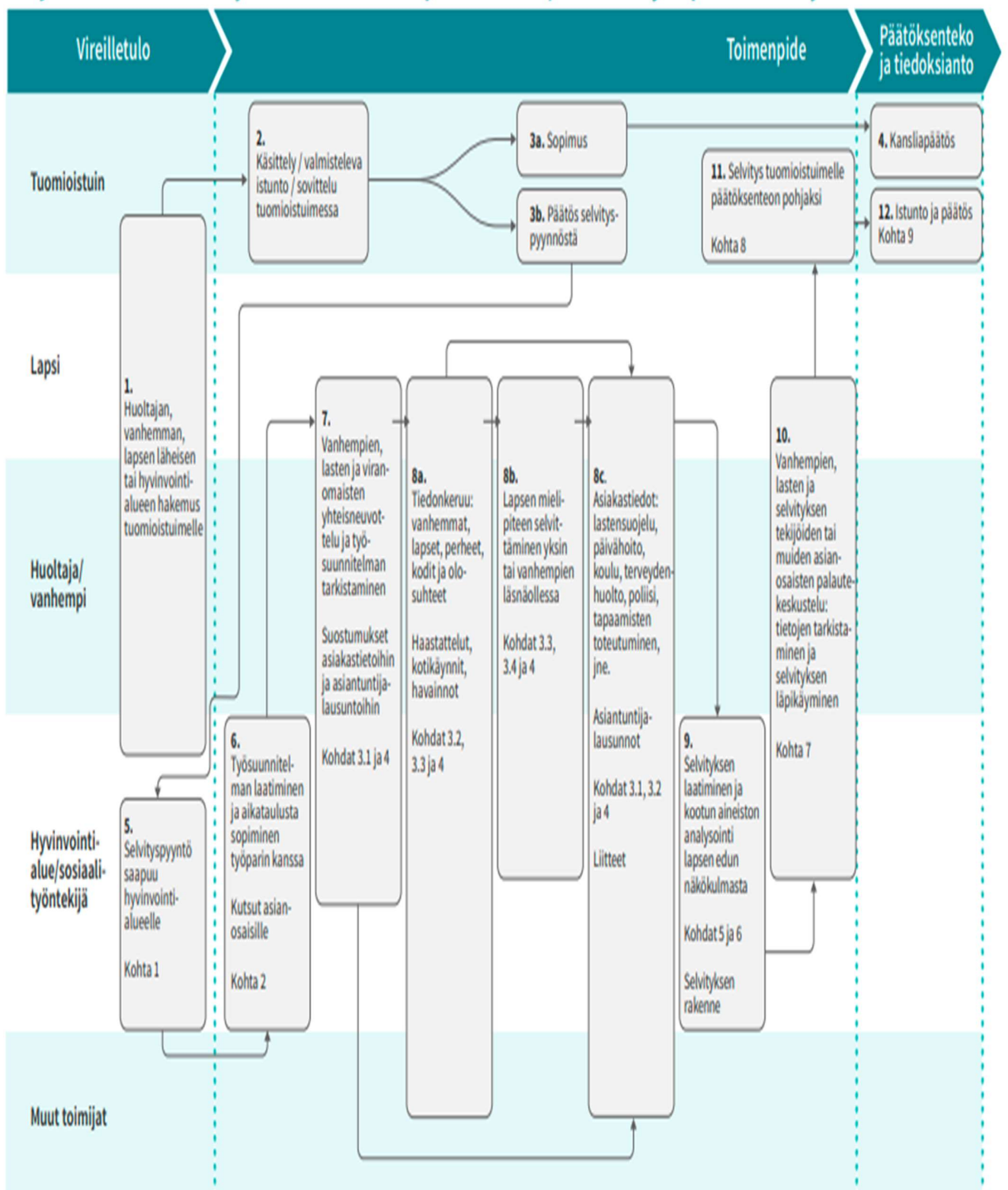
2.3 Sosiaalitoimen rooli olosuhdeselvityksessä

Tolosen ja Linnanmäen (2020, 264) mukaan sosiaalitoimi on lapsen huoltoon, tapaamisiin tai asumiseen liittyvissä riitatilanteissa selvittelijä-, sovittelija- ja asiantuntijaroolissa. Olosuhdeselvitys antaa kirjallisena selvityksenä tiedot tuomioistuimelle, ja tuomioistuin käyttää niitä päätöksensä tukena. Aaltonen (2020, 290–291) toteaa, että olosuhdeselvityksen tavoite on tiedon hankkiminen ja sen välittäminen tuomioistuimelle. Olosuhdeselvityksen käsitteen merkitys vaihtelee eri organisaatioissa. Selvityksen laatiminen nähdään joko sosiaali- ja lastensuojelutyönä tai tiedonkeruuprosessina. Aaltonen on jakanut sosiaalitoimen roolit seuraavasti:

- perheasioiden sovittelu
- vanhempien välisen huolto-, tapaamis- ja elatussopimuksen vahvistaminen
- olosuhdeselvityksen laatiminen tuomioistuimelle
- täytäntöönpanosovittelu (Aaltonen 2020, 290–291).

Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 27 a §:n mukaan lastenvalvojana voi toimia sosiaalityöntekijä tai muun ylemmän korkeakoulun suorittanut henkilö. Käytännön työssä olosuhdeselvityksiä laativat sosiaalityöntekijät ja lastenvalvojat. Sosiaali- ja terveysministeriön suosituksen mukaan olosuhdeselvityksen tekemisestä, lapsen ja vanhempien kanssa työskentelystä sekä selvitysten laatimisesta vastaa siihen perehtynyt sosiaalityöntekijä työparinsa kanssa. Perheen tilanteen arviointia täydennetään muiden alojen asiantuntijuudella. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024, 17.) Aaltosen (2020, 310–311) mukaan asiantuntijuus ei ole selkeää sosiaalisissa, psykososiaalisissa ja yhteiskunnallissosiaalisissa asioissa. Sosiaalityö nähdään asiakkaan haasteiden ratkaisijana ja sosiaalityöntekijällä on osaamista ihmissuhde-työstä. Sosiaalityöntekijä on asiantuntija perheiden palvelujärjestelmistä ja arvioi koko perheen kokonaistilannetta. (Aaltonen 2020, 310–311.)

Sosiaalitoimen tehtäviin kuuluu erovanhempien ja lasten tukeminen sekä tarvittavan neuvonnan ja ohjauksen tarjoaminen (Aaltonen 2020, 285–286). Sosiaalihuoltolain 14 §:n 2 momentin mukaan olosuhdeselvitykseen liittyvä työskentely on sosiaalipalvelu, ja työskentelyssä käytetään lakia sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Oikeuden pyytämään selvityspyyntöön vastaa sen hyvinvointialueen työntekijät, missä lapsi tai vanhempi asuu (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024, 15). Kuviossa 2 on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen asiantuntijaryhmän laatiman oppaan kuvaus hyvinvointialueen olosuhdeselvitysprosessista. Kuviossa 2 on esitetty olosuhdeselvitysprosessi vireille tulosta lähtien, toimenpiteiden kautta päätöksentekoon ja tiedoksiintoon.

Kuvio 2. Hyvinvointialueen selvitys tuomioistuimelle lapsen huoltoon, asumiseen ja tapamisiin liittyvissä asioissa (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2024, 7).

Aaltonen (2020, 290) kuvaa sosiaalitoimen roolia olosuhdeselvitystyöskentelyssä tuomioistuinta auttavana viranomaisena eikä sosiaalitoimi ole päätöksentekijän roolissa. Selvityksen sisällön on oltava sellainen, että tuomioistuin arvioi selvityksen arvoa ja tarkkuutta oikeudessa ratkaistavana olevassa riita-asiassa. Sosiaalitoimen tehtävä on tehty, kun se on tarkastellut faktat perheen tilanteesta, tuonut esille vanhempien näkökulmat, tavannut lasta ja kirjannut selvitykseen päätelmiä selvitetystä asioista.

Niina Nurmela ja Anniina Kautilan (2019, 426–427) artikkelin mukaan eroauttaminen on ammattilaisille vaativissa riitatilanteissa stressaavaa. Ammattilaisten työskentelyä tukee moniammatillinen tuki sekä refleктоiva työtapa, ja ne auttavat ammattilaisia kohtaamaan palveluja vailla olevat ihmiset. Palvelun laatua lisää vastuiden jakaminen moniammatillisesti, jolloin työ jakautuu tasaisesti. Kuormittavuuden jakautuminen vaikuttaa työntekijöiden jatkuvuuteen pysyä samassa työtehtävässä. Arja Makkosen (2009, 190) tutkimuksen mukaan palvelujärjestelmän haaste on lasten ja vanhempien tukeminen erotilanteissa. Vanhempien saama tuki ja apu hyödyttävät myös lapsia, ja lapsille on tarjottava erillisiä eropalveluja. Perheiden tarve tuella on erilainen jokaisessa perheessä, joten palveluiden tulee vastata tähän tarpeeseen. Mari Antikainen, Juha Hämäläinen ja Pirjo Pölkki (2009, 199) ajattelevat, että 2000-luvulla suomalainen yhteiskuntapolitiikka nostaa esille lastensuojelun näkökantaa ja lapsipolitiikka on osana hyvinvointipolitiikkaa. Julkinen valta lisää lapsen oikeuksia ja lapsen etu on lähtökohtana hyvinvointivaltion toiminnalle.

3 Huoltoriita ja ero lapsen näkökulmasta

3.1 Huoltoriita

Tarkastelen tutkimuksessa huoltoriitoja lapsen näkökulmasta, koska on tärkeää ymmärtää, miksi olosuhdeselvitys pyydetään ja miten olosuhdeselvitysprosessi vaikuttaa lapsen elämään. Linnanmäki (2019, 108–109) on tutkinut väitöskirjassaan huoltoriitojen määriä, tyypejä ja vaiheita. Huoltoriitojen erilaisuus vaikuttaa siihen, miten lapsen etu ymmärretään. Huoltoriidat jaotellaan tasapeliriitoihin, psykososiaalisiin riitoihin ja patologisiin riitoihin.

Tasapelitilanteessa vanhemmat nähdään tasavertaisina lapsensa huoltajina, mutta psykososiaalisissa riidoissa vanhempien kyky huoltajina toimimiseen voi heikentyä heidän päihde- ja mielenterveysongelmiensa vuoksi. Nämä tekijät heikentävät vanhempien kykyä tehdä yhteistyötä lapsen asioissa, jolloin heidän toiminta ei ole lapsen edun mukaista. Pitkittyneet huoltoriidat, eli patologiset riidat (high conflict) ovat pitkäkestoisia, ja niihin liittyy vuosia kestäviä oikeudenkäyntejä. Lapsen näkökulmasta nämä riidat ovat erityisen haastavia. Karttunen (2010, 100) nostaa väitöskirjassaan ”Isän ja äidin välissä” huolen huoltoriitojen vaikutuksista lapseen. Lapsen kehitystä vaarantaa eron jälkeinen riitely, johon lapsi otetaan mukaan. Kun vanhemmat hakevat oikeudesta päätöstä huoltoon, tapaamisiin tai asumiseen liittyvissä riidoissa, erimielisyydet tulevat esiin, kun vanhemmat puolustavat omia näkemyksiään.

Vanhempien erotessa lapset kokevat valtavia muutoksia. Lasten elinympäristö voi muuttua, ja ero saattaa vaikuttaa lapsen taloudelliseen tilanteeseen. Kun vanhemmat keskittyvät omaan ahdinkoonsa tai, jos heillä ei ole keinoja selviytyä erosta, he eivät kykene vastaamaan emotionaalisesti lapsen tarpeisiin. Haastavien huoltoriitojen emotionaaliset vaikutukset lapsiin ovat verrattavissa fyysisen väkivallan kokeneiden lasten kokemuksiin. Emotionaalista laiminlyöntiä on vaikea todistaa tai tunnistaa. Vanhemmilla ei ole suoranaista tahtoa vahingoittaa lasta, mutta heidän toimintansa voi aiheuttaa lapselle ongelmia kehollisesti, sosiaalisesti ja tunteiden tasolla. Lapsilla, jotka näkevät vanhempiensa riitoja erotilanteessa, ilmenee masennusoireita, haasteita käyttäytymisessä, vetäytyvää käytöstä ja heikentäviä vaikutuksia koulunkäynnissä. Jos vanhemmat eivät vastaa lasten emotionaalisiin tarpeisiin, lapset saattavat kokea vastuuta täyttää vanhempien psykologiset tyhjyydet. Lapset kokevat emotionaalista laiminlyöntiä, kun he kohtaavat vihamielisyyttä, halventamista, hylkäämisen kokemuksia tai järkyttäviä tapahtumia elämässään. (Joyce 2016, 647.) Linnanmäki (2019, 131) näkee huoltoriidan vallankäytön välineinä fyysisen, psyykkisen, emotionaalisen sekä seksuaalisen väkivallan. Aaltosen (2020, 2) mukaan eron läpikäyminen vie vanhemmilta aikaa ja voimia. Eron käsittelyyn liittyy tunteita surusta iloon, vihaa ja pelkoa. Maailmanlaajuisesti vanhempien avio- ja asumuserojen määrät ovat korkeat, ja näihin sisältyy vaikuttavia kokemuksia kaikille osapuolille, aiheuttaen riskejä vanhempien ja lasten hyvinvointiin (Velderman, Pannebakker, Huizing & Reijneveld 2024, 3782).

Huoltoriitoihin liittyy vainon elementti ja Anna Nikupeteri (2016, 5) on tutkimuksessaan tarkastellut eron jälkeistä vainoa sosiaalityön ja sosiaalityöiden perspektiiveistä. Nikupeterin (2016, 168–169) mukaan lasten näkökulmasta on tarpeen tutkia vainoa. Eron jälkeen vanhempien välinen vainoaminen väkivallanmuotona vahingoittaa myös lapsia. On tärkeää saada lisätietoa siitä, miten lasten rooli vainossa näyttäytyy ja millaisia jälkivaikutuksia sillä on lapsen hyvinvointiin, kehitykseen ja perhesuhteen muodostumiseen. Lapsen näkökulman tutkiminen tuo esiin vanhemmuuden ja eron jälkeisten perhesuhteiden käsityksiä sekä rakenteellisesti että oikeudellisesta näkökulmasta.

Teija Hautanen (2010, 238) on tutkinut väitöskirjassaan huoltoriitoja sekä väkivaltaa. Väitöskirjassa todetaan, ettei sosiaalityöntekijöiden tai tuomareiden työskentely huoltoriidoissa ole helppoa. Huoltoriidoissa käsitellään perheiden yksityisiä elämän osa-alueita, tunteita, ihmisten välisiä suhteita sekä kokemuksia fyysisestä ja seksuaalisesta väkivallasta. Viranomaisten arvioinnissa olisi muutettavaa, ja organisaation sisällä on pohdittava, miten väkivaltaa ja hyväksikäyttöä kohdataan sekä miten systemaattisesti arviointia tehdään. Työtä voidaan kehittää kirjaamalla väkivallasta arvioinnintyöskentelyn tueksi ja keräämällä kattavasti tietoa väkivallasta, sen seurauksista ja vakavuudesta.

Juha Hämäläisen (2012, 17–20) artikkelissa käsitellään huoltoriitoja ja niiden työllistävää vaikutusta palvelujärjestelmiin. Huoltoriita ei ole hallinnollinen lastensuojeluasias, mutta huoltoriita voi vaikuttaa lapsen tilanteeseen niin, että lastensuojelun asiakkuus syntyy. Huoltoriidoissa vanhemmat saattavat tehdä useita lastensuojeluilmoituksia, ja vanhempien välinen riitely on lapsen kehityksen ja terveyden kannalta tuhoisaa. Huoltoriitojen vaikutukset näkyvät poliisin työssä, jos vanhemmat tarvitsevat ohjausta ja neuvontaa uhkailusta, väkivallasta tai rikosepäilyistä. Kristiina Väyrynen (2012, 57) haastatteli lisensiaatintutkimuksessa huoltoriidan keskellä eläviä nuoria. Huoltoriidoissa näkyy, etteivät vanhemmat kykene erottamaan henkilökohtaisia tunnetiloja lastensa tunteista. Vanhemmat toivovat lapselleen hyvää, mutta eivät pysty irrottautumaan riidoistaan edes lapsensa hyvinvoinnin takia. Huolestuttavaa on, että Väyrysen (2012, 61) haastattelemat nuoret eivät saaneet tukea huoltoriidan aikana, ja he tarvitsivat vuosien jälkeen keskusteluapua huoltoriidan aiheuttamien tunteiden käsittelemiseen.

3.2 Ero lapsen näkökulmasta

Perhepsykoterapeutti Heli Pruuki ja lastenpsykiatri Jari Sinkkonen (2017, 14–15, 21–23, 35) kuvaavat eron olevan lapsille kriisi, joka vaikuttaa häneen yksilöllisesti. Vanhempien eroaminen lisää lapsen kokemaa turvattomuuden tunnetta ja vähentää vanhempien vanhemmuustaitoja. Eroa voidaan tarkastella lapsen kehityksen kannalta, ja vanhempien pitkäkestoisen riitelyn todetaan olevan vahingollista lapsille. Lapsi voi kokea eron helpottavana, jos vanhempien riitely tai väkivalta on osa lapsen kokemusta vanhempien erosta. Vanhempien ero voi olla lapselle myös yllätys, jos vanhempien liitto on esiintynyt lapselle sovinnollisena. (Pruuki ja Sinkkonen 2017, 14–15, 21–23, 35.) On huomioitava, että erossa lapsi voi elää kahdessa kodissa tasapainoista elämää, mutta tämän toteutuminen vaatii vanhempien tukea ja turvallisuuden tunteen välittämistä lapselle (Mäkijärvi 2014, 113). Tiina Hokkasen (2005, 173–174) tutkimuksessa todetaan tunteiden liittyvän eroon ja sen jälkeiseen elämään. Vanhemmat hyötyvät lasten ja omien tunteiden ymmärtämisestä. Vanhempien välistä vastakkainasettelua vähentää se, että vanhemmat hyväksyvät lapsen myönteiset tunteet toista vanhempaa kohtaan. Sirpa Salon (2011, 117) väitöskirjan tulokset vastaavat edellä mainittuihin tutkimustuloksiin. Vanhempien on vältettävä, etteivät lapset ajaudu toisen vanhemman puolelle vanhempien ristiriitojen keskellä. Vanhemmat ovat tuoneet esiin, että erotilanteessa vaatii työtä olla hankkimatta lapsia omalle puolelleen. Lasten kanssa työskennellessä on tärkeää muistaa huoltoriitoihin liittyvä lapsen lojaliteettiristiriita, joka voi vaikuttaa lapsen antamaan tietoon (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2024, 339).

Heli Pruukin ja Jari Sinkkosen (2017, Erolapsen aikuisina) mukaan lasten psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia voidaan ennaltaehkäistä, kun vanhemmat huolehtivat eron käsittelemisestä tavalla, joka tukee lapsen hyvinvointia. Valtaosa lapsista selviytyy vanhempiensa erosta hyvin, mutta osalla lapsista haasteet jatkuvat aikuisikään saakka. Lapsille vanhempien ero on aina kriisi, ja siitä eteenpäin pääseminen vie aikaa. Kouluikäisten lasten nähdään usein kärsivän enemmän psyykkisistä ja sosiaalisista ongelmista verrattuna muihin ikäryhmiin, kuten pienempiin lapsiin tai nuoriin. Vanhempien jatkuva riitely voi vakavasti vaarantaa lapsen kehityksen. Toisaalta vanhempien ero ei aina ole lapselle negatiivinen kokemus. Jos ero toteutuu rauhallisesti ja vanhemmat pystyvät kommunikoimaan ja tekemään yhteistyötä lapsen parhaaksi, ero voi olla jopa helpottava tilanne. Vanhempien välinen väkivalta tai sen uhka

voivat olla tilanteita, joissa vanhempien ero vähentää lapsen kokemaa stressiä ja parantaa hänen hyvinvointiaan. Vanhempien ero vaikuttaa usein suoraan lapsen arkeen, ja se voi tuoda mukanaan merkittäviä muutoksia lapsen elämässä. Eron seurauksena lapsen asuinpaikka, koulu, harrastukset ja kaveripiiri voivat muuttua, mikä voi olla lapselle iso ja haastava sopeutumisprosessi. Lapsen näkökulmasta lähipiirillä on merkittävä rooli vanhempien erosta selviytymisessä. Koulun (2019, 109) mukaan huoltoriitoihin liittyy usein myös vanhempien lähipiiri, kuten isovanhemmat, ja heidän käyttäytymisensä voi vaikuttaa merkittävästi vanhempien välisiin konflikteihin. Isovanhemmat ja muut lähipiirin jäsenet voivat joko pahentaa riitoja tai auttaa niiden ratkaisemisessa, riippuen siitä, miten he suhtautuvat eroon ja huoltoriitoihin.

Sinkkosen (2018, 465) mukaan tutkimuksellista tietoa erosta ja sen vaikutuksista lapsiin on kertynyt 1960-luvulta lähtien. Vanhempien erot ovat lisääntyneet, ja perheiden rakenteet ovat muuttuneet nopeasti viime vuosikymmeninä. Eeroon liittyvä häpeä on muuttunut vuosien kuluessa, eikä se ole enää samanlaista kuin aiemmin, vaikka ero rasittaa lapsia monella tavoin kuten ennenkin. Vanhempien jatkuvat konfliktit vaikuttavat merkittävästi lasten hyvinvointiin, ja tutkimusten mukaan noin viidesosa eroperheiden lapsista kokee pitkäkestoisia ongelmia vanhempien riitojen vuoksi. Osa lapsista kokee vanhempien eron ja jatkuvan riitelyn aikana pitkään kestävästä kriisistä, joka voi jatkua jopa vuodesta kahteen. Rosensteinin (2024, 1) artikkelin mukaan vanhempien avioerolla voi olla syvä vaikutus lapsen kehitykseen. Eron jälkeisellä huoltajuuskiistalla voi olla äärimmäinen, traumaattinen ja elinikäinen vaikutus lapseen. Vanhempien ennen eroa ja eron jälkeen tapahtuvat konfliktit vahvistavat vanhempien, kummankin vanhemman ja lapsen välisten suhteiden erittäin huonokuntoisia malleja sekä vaarantavat lapsen kehitystä.

Aino Kääriäisen artikkelissa (2019, 381) todetaan, että vanhemmat saattavat hyödyntää lapsen kertomaa oman edun nimissä sekä toisen vanhemman mustamaalaamiseksi. Linnanmäen teoriasidonnainen tutkimus (2019, 84) tuo esille, että lapsen mielipide välittyy vanhempien kautta. Kun vanhemmat selvittävät lapsensa mielipiteitä, lapsi tulee suojata vanhempien välisiltä riidoilta. Lapselle huoltoriita on tilanteena vaikea, eikä lapselle välttämättä kerrota, miksi hänen ajatuksiaan ja toiveitaan kysytään. On erittäin tärkeää, että vanhemmat tiedostavat huoltoriidan aikana lapsen tarpeet ja huomioivat ne kaikessa päätöksenteossaan. Lapsen

edun toteutuminen vaatii vanhemmilta tietoisuutta siitä, kuinka lapsen mielipidettä kysytään ja kuinka hänen tarpeensa huomioidaan erityisesti huoltoriidoissa tai eron yhteydessä. Erotilanteessa vanhemmat voivat joskus olla niin keskittyneitä omiin tunteisiinsa ja riitoihinsa, että he eivät näe lasta lapsena vaan aikuisena, joka voi käsitellä tilanteen kuten he itse. Tämä voi vaikeuttaa lapsen mielipiteen selvittämistä ja hänen tarpeidensa tunnistamista. (Linnanmäki 2019, 84.) Smith-Etxeberrian, Corres-Medranon ja Villanuevan (2022, 12) mukaan lapsi tuntee olevansa rakastettu molempien vanhempiensa kanssa, kun vanhemmat käyttäytyvät positiivisesti toisiaan kohtaan. Tämä tukee vanhemman ja lapsen välistä turvallista kiintymystä.

Feni Agustinan (2023, 176–177) mukaan avioeron jälkeisiin vanhempien suhteisiin ja perhesuhteiden muodostumiseen vaikuttaa merkittävästi lasten oikeuksien toteutuminen. Lapsen ja vanhemman suhteen päättyminen estää lapsen oikeuksien toteutumista ja kiristää lapsen välistä suhdetta vanhempia kohtaan. Analyysin perusteella eron jälkeisiä suhteita on kolme:

1. Molempien entisten puolisoitten rakentama suhde, jossa lapsen oikeuksien toteutuminen on mahdollista saavuttaa molempien vanhempien yhteistyön ansiosta.
2. Suhde, jota ei ole rakennettu molempien entisten puolisoitten toimesta, eikä lapsen oikeudet toteudu vanhempien välisten viestintäongelmien takia. Tämän seurauksena lapsi tuntee olevansa puutteellinen ja saattaa menettää hyvän isän tai äidin läsnäolon eron vuoksi.
3. Vain yhden vanhemman rakentama suhde, jossa lapsen oikeudet toteutuvat, mutta eivät niin tehokkaasti kuin hyvässä suhteessa. (Agustina 2023, 176–177.)

Kuten Agustinan (2023, 176–177) artikkelissa todetaan, on tärkeää pohtia lasten roolia ja sitä, miten heidän osallistumisensa päätöksentekoon toteutuu, sekä ottaa huomioon vanhempien menneisyyden virheiden anteeksiantaminen lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi. Yhteistyö ja hyvien suhteiden palauttaminen vanhempien välille eron jälkeen, sekä lasten yhteydenpidon turvaaminen molempiin vanhempiin, varmistavat lapsen aineellisten ja ei-aineellisten oikeuksien toteutumisen. Tämän seurauksena lapsi voi paremmin. (Agustina 2023, 176–177.) Markhamin, DeGreeffin & Guyetten (2024, 2181) mukaan erotilanteen luonteen

vuoksi asuinpaikan ulkopuolella asuvat vanhemmat ja lapset eivät kommunikoineet henkilökohtaisesti päivittäin. Vanhemmat ja nuoret käyttivät muita keinoja kommunikoidakseen toistensa kanssa. Eron jälkeen päivittäin tai joka toinen päivä keskenään kommunikoiivat lapset ja vanhemmat kertoivat, että heidän suhteensa oli läheinen, kun taas harvemmin kommunikoiduilla suhteet eivät olleet yhtä läheisiä. Vanhempien käyttäessä erilaisia kommunikointitapoja ja teknologisia välineitä, tämä vahvisti vanhempien ja lasten välistä suhdetta fyysisten vierailujen välillä. (Markham, DeGreeff & Guyette 2024, 2181.) Smith-Etxeberrian ym. (2022, 12) tutkimus osoittaa, että äidin tunnetila ja emotionaalinen vakaus, positiivinen viestintä toisesta vanhemmasta sekä kyky hallita vihaa ja ylläpitää positiivista tiedonvaihtoa suhteessa toiseen vanhempaan ennustavat turvallisia tunnesuhteita lapsen kasvaessa aikuiseksi.

4 Lapsen etu, oikeus ja osallisuus

4.1 Lapsen etu ja oikeus

Tarkastelen lapsen osallisuuden, edun ja oikeuden toteutumista olosuhdeselvitystyöskentelyssä, koska nämä tekijät ohjaavat olosuhdeselvittäjien työskentelyä ja varmistavat, että lapsen tarpeet ja oikeudet otetaan asianmukaisesti huomioon. Maija Auvinen (2006, 4) korostaa väitöskirjassaan, että sosiaalitoimen osuus huoltoriidoissa on nostanut keskustelua yhteiskunnallisesti ja ammatillisesti lapsenhuoltolain aikana. 1990-luvun puolella välissä lapsioikeudellisia päätöksentekomenettelyjä tutkinut toimikunta nosti esille tarpeen parantaa sosiaalitoimen työtapoja ja ammattitaitoa lasten kuulemisessa. Tolonen ja Linnanmäki (2020, 146) korostavat lapsen oikeutta mielipiteen kertomiseen ja lapsenhuoltolain muutos 1.12.2019 alkaen säätää, että huoltajien tehtävä on lapsen mielipiteen selvittäminen. Lakimuutos lisäsi lastenvalvojan vastuuta ja lapsen mielipiteen selvittäminen lisää lapsen osallisuuden toteutumista. (Tolonen & Linnanmäki 2020, 146.) Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen asiantuntijaryhmän suosituksen (2024, 55) mukaan lapsen toiveet ja mielipiteet vaikuttavat lapsen edun arviointiin, mutta on huomioitava, ettei lapsen etu välttämättä aina vastaa hänen toiveitaan.

Lasten oikeuksien yleissopimuksen artiklan ensimmäisessä kohdassa todetaan, että lapsen etu on tärkein seikka lasta koskevissa sosiaalihuollon, hallintoviranomaisten, tuomioistuimen ja lainsäädäntöelimien toimenpiteissä (Yleissopimus lapsen oikeuksista 59/1991). Vanhemmat saattavat erotilanteessa tulkita lapsen edun omien etujensa mukaisesti eivätkä aina näe kokonaiskuvaa siitä, miten lapsen etu toteutuu parhaalla mahdollisella tavalla (Pajulampi 2014, 296). Eron jälkeen lapseen liittyvissä sopimusneuvotteluissa vanhempien on otettava huomioon lapsensa tarpeet ja näkemykset sekä toimittava aina lapsen edun mukaisesti (Tolonen & Linnanmäki 2020, 23, 96–98). Esimerkiksi tapaamissopimuksen sisällön on vastattava lapsen ja vanhempien oikeaan elämäntilanteeseen ja heidän elinolosuhteisiinsa (Aaltonen 2020, 136; Hakalehto-Wainio & Nieminen 2013, 35). Koulun (2019, 419) mukaan ongelmana on, miten lapsenhuoltolain uudistus havaitsee perheiden yksilöllisyydet ja erilaisuuden. Julkinen valta arvioi perheiden tilanteita sopimusten laadinnassa, mutta käytännössä arviointia ei tapahdu ennen sopimusten vahvistamista.

Suvianna Hakalehdon (2018, 71–104) mukaan lapsen edun mukaiset päätökset ovat vanhempien vastuulla, mutta lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja tuoda esille mielipiteensä. Lapsen etu on huomioitava kokonaisvaltaisesti, ja viranomaisen työskentelyä ohjaa lapsen edun periaate vanhempien päätösten lisäksi. Linnanmäki (2019, 149–150) kritisoi, ettei huoltoriidoissa lapsen etua ole huomioitu lapsioikeuden periaatteiden näkökulmasta tarpeeksi. Lasta tulee suojata vanhempien riidoilta sekä turvattava lapsen suojeleminen. Lapsen osallisuus ei välttämättä tapahdu, mikäli lapsen suojeleminen menee lapsen osallisuuden ohitse. Nämä tilanteet on huolellisesti arvioitava, ettei lapsen oikeutta osallistua häntä liittyviin päätöksiin estetä liian vähillä perusteilla.

Tolonen ja Linnanmäki (2020, 25–34) korostavat, että lapsen edun tulkintaan on erilaisia näkökulmia ja lapsen etua tarkastellaan psykologian, sosiologian, sosiaalityön, kasvatus- ja terveystieteiden näkökulmista. Lapsen edun arvioinnissa otetaan huomioon laajasti eri näkökulmat. Huoltoriidoissa lapsen edun tarkoituksena on varmistaa, että huomioidaan lapsen yksilöllinen etu ja tarpeet parhaalla mahdollisella tavalla. Vanhempien kyvykkyys asettaa lapsen tarpeet omien riitojensa edelle on arvioitava huolellisesti, kun päätetään vanhempien yhteis- tai yksinhuollosta. Lapsen liittyvissä tapaamis- ja asumisasioissa on tärkeää ottaa huomioon lapsen ikä, kehitystaso, erityistarpeet ja luonne, jotta ratkaisut tukevat hänen hyvinvointiaan parhaalla mahdollisella tavalla. Vanhempien etäisyydet kotien väleillä ja heidän

kykynsä tehdä yhdessä lasta koskevia päätöksiä vaikuttavat asumis- ja tapaamisoikeuteen. On tärkeää muistaa, että lasta tulee suojella kaikilta väkivallan muodoilta häntä koskevassa päätöksenteossa. Lapsen etu voidaan jakaa yleiseen ja yksilölliseen etuun. Yksilölliseen lapsen etuun sisältyy lapsen henkilökohtaisia tarpeita ja ihanteellisia ratkaisuja. Kun tarkastellaan lapsen etua yleisesti, se koskee koko lasten väestöryhmää. Lapsenhuoltolaki korostaa yksilöllisen lapsen edun toteutumista, ja tämä ilmenee lain säännöksistä. Lapsen etu on arvioitava aina tilanne- ja tapauskohtaisesti.

Lapsen etua käsitellään lapsen pysyvän kasvuympäristön, lapsen mielipiteiden sekä vanhemman ja lapsen keskinäisten suhteiden näkökulmista. Lapsen edun osa-alueiden sekä lapsen oikeuksien arvioinnissa on otettava huomioon lapsen oikeuksien toteutuminen, ja siten voidaan arvioida lapsen tilanne sekä tehdä tarvittavat ratkaisut. (Linnanmäki 2019, 317; Tolonen ja Linnanmäki 2020, 187.) Rädyn (2023, 13) mukaan lapsen edun arvioimiseen sisältyy, että lapseen liittyvä ratkaisu varmistaa lapsen oikeudet vanhempiin, hyvään huolenpitoon sekä kasvatukseen. Lapsen edun käsitettä voi tutkia myös siitä näkökulmasta, mitkä tekijät vaikuttavat heikentävästi lapsen hyvinvointiin, kasvamiseen ja mitkä tekijät antavat lapselle suojaa, tai tarkastella lainsäädännön kautta huollon kriteerejä (Auvinen 2006, 205; Rätty 2015, 14). Lapsen etua käsitellään lasta kohdanneiden riskien kautta, ja Pösön (2012, 93–94) mukaan lapsen edun käsitteiden vaihtaminen ei poissulje lapsen edun arvioinnin haasteita tai ennalta-arvaamattomuutta. Huoltoriitojen käsittelyssä lapsen edun määrittäminen on tärkeää, ja oikeuden päätökset arvioivat lapsen etua harkinnanvaraisesti, pohjaten ratkaisut lapsen edun toteutumiseen.

4.2 Lapsen osallisuus

Tarkastelen lapsen osallisuutta osana olosuhdeselvitystyöskentelyä, ja vuonna 2019 uudistunut lapsenhuoltolaki korostaa lapsen osallisuutta lapseen liittyvissä huolto- ja tapaamisoikeusasioissa. Lapsen osallisuus tarkoittaa lapsen näkemysten huomioimista osana päätöksentekoa (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta 190/2019, 39 §). Tolonen ja Linnanmäki (2020, 389, 391) korostavat, että lapsen osallisuuden arviointia tekevät useat eri tahot. Olosuhdeselvityksessä lapsen osallisuuden tulkintaa tekevät lapsen vanhemmat, oikeus, sosiaalitoimen työntekijät sekä olosuhdeselvityksen laatijat. Lapsen

osallisuus toteutuu, kun viranomaiset tekevät tiivistä yhteistyötä ja toimivat yhdessä konfliktitilanteissa, ottaen huomioon lapsen tarpeet ja näkemykset. Toivosen (2017, 119–121) mukaan todellinen keino lapselle vaikuttaa häntä koskeviin päätöksiin on lapsen osallisuus asiaan. Lapsen ollessa osa osallisuuden saavuttamista toteutuu näin ollen lapsen edun mukainen toiminta.

Pajulammi (2014, 378–379) näkee lapsen toiveet ja tahdon tarpeina, ja aikuisten tehtävänä on mahdollisuuksien mukaan toteuttaa niitä. Tämä kuvastaa aikuiskeskeistä lähestymistapaa, koska lapsi ei ole riittävän valmis tekemään päätöksiä itse. Hyvärinen ja Pösö (2018, 7–8) kirjoittavat, että lapsen kertoma tieto on tärkeässä roolissa lasten kanssa työskentelyssä. Lapsen tuottama tieto kohdataan sensitiivisellä tavalla, ja lapselle tarjotaan hänen kykynsä mukaisesti mahdollisuus olla osana työskentelyä. Henna Pajulammi (2014, 144–154) avaa lapsen osallisuuden toteutumista sateenvarjokäsitteellä. Sateenvarjon alla ovat lapsen puhevalta, lapsen kuuleminen, lapsen mielipiteen selvittäminen sekä lapsen näkemysten esittäminen ja niiden huomioiminen. Jokainen tilanne arvioidaan yksilöllisesti, ja on tärkeää huomioida, minkä arvon lapsen mielipiteet saavat kyseisessä tilanteessa. Lasten oikeudet täyttyvät joka päivä, eivätkä vain silloin, kun tuomioistuin tai viranomainen näin määrää. (Pajulammi 2014, 144–154.)

Psykologi Risto Karttusen (2010, 96–97) väitöskirjassa tutkitaan lasten kuulemista huoltoriitojen näkökulmasta. Karttusen mukaan tutkimukset nostavat esiin, että lapselle on vahingollista vanhempien jatkuva riitely. Eroon liittyy lojaalisuusriitiriitoja, jotka tuovat lapselle painetta ja vaikuttavat lapsen kiintymyksen ilmenemiseen vanhempia kohtaan. Alppivuoren (2017, 29) mukaan lapsella on oikeus olla kertomatta ajatuksistaan, näkemyksistään ja mielipiteistään tai vastaavasti kertoa ne. Lasta kohtaan ei saa kohdistaa painetta, ja lapsen osallisuuden on toteuduttava ilman pakottamista. Lapsella on oikeus kertoa mielipiteensä, ja hänen tulee tulla kuulluksi. Suurpään ja Männistön (2020, 210–211) mukaan lapselle kerrotaan hänen oikeudestaan ilmaista mielipiteensä ja siitä, että hän voi sen kautta vaikuttaa elämäänsä.

5 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkielmani aineisto käsittelee sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä olosuhdeselvityksen laatimisesta. Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella lapsen etuun vaikuttavia tekijöitä olosuhdeselvityksissä ja olosuhdeselvittäjien ammatillisen osaamisen merkitystä. Tarkastelen tutkimukseni aihetta erityisesti lapsen edun näkökulmasta.

Tarkentavat tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten lapsen etu toteutuu olosuhdeselvityksissä?
2. Mitä ammatillisia osaamistarpeita nousee esille olosuhdeselvitysprosessissa?

Tavoitteenani on, että tutkielmani tuloksia voidaan käyttää olosuhdeselvitystyön kehittämisessä sekä lapsen näkökulman ja edun tunnistamisessa olosuhdeselvityksen teossa. Haluan tuoda esiin lapsen edun näkökulmaa myös muiden ammattiryhmien työn tueksi olosuhdeselvitysprosessissa. Tutkielmani rajaa tarkastelun olosuhdeselvitystyöskentelyyn ja sen toteuttamiseen. Työni sijoittuu lastensuojelun kentän sijaan perheoikeudelliseen tutkimukseen, ja sen vuoksi aineistoni ja taustalähteeni keskittyvät erityisesti lapsen näkökulmaan huolto-, asumis- ja tapaamisriidoissa.

5.2 Aineisto

Tutkielmani aineistona käytän Eeva Huitulan (2018) pro gradu -tutkielmaa, joka käsittelee 'Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä olosuhdeselvitysten tekemisestä'. Huitulan (2018) aineistossa on kahdeksan sosiaalityöntekijän yksilöhaastattelua, joissa on selvitetty sosiaalityöntekijöiden ajatuksia olosuhdeselvitysten laatimisesta. Aineiston valitsin Aila-yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta, ja se on käytettävissä jatkokäyttöä ja tutkimusta varten. Huitula

(2018, 35) keräsi aineiston haastatteleamalla Pohjois-Pohjanmaan sosiaalityöntekijöitä. Haastatteluissa osuhdeselvityksen laatijat kertoivat, kuinka käräjäoikeuden pyytämät osuhdeselvitykset tehdään. Huitulan (2018, 35) tutkimuksen alueella olivat yli 12 000 asukkaan kunnat ja kuntayhtymät Pohjois-Pohjanmaalla. Haastattelut tehtiin puhelimitse, ja ne äänitettiin. Yhden haastattelun kesto oli noin 45 minuuttia, ja litteroinnin jälkeen siitä tuli kahdeksan sivua pitkä teksti, joka oli kirjoitettu yhdellä rivivälillä. Huitulalla oli yhteensä kuusi tuntia haastatteluita, ja tekstimuodossa ne olivat litteroituna 64 sivua. Huitulan (2018) haastattelukysymykset löytyvät liitteestä 1.

Haastatteluissa sosiaalityöntekijät kertoivat työstään osuhdeselvityksiin liittyen. Huitula kysyi haastateltavilta osuhdeselvitysten määräaikojen toteutumisesta ja tiedusteli, kuinka monta osuhdeselvitystä kyseisessä kunnassa tehdään vuosittain. Hän kävi myös läpi osuhdeselvitysprosessin toteutumista, kuten kuinka usein vanhemmat ja lapset tavataan, millaisia työskentelymenetelmiä käytetään sekä onko osuhdeselvitysten tekeminen osa lastensuojelun työtä. Haastateltavat arvioivat myös yhteistyön laatua ja merkitystä eri tahojen kanssa sekä sitä, kuinka kuormittavaa osuhdeselvitysten tekeminen on ja kuinka hyvin se sopii osaksi sosiaalityön toimenkuvaa. Kaikki haastatellut työskentelevät sosiaalityöntekijöinä, eikä tutkimuksessa ole kerätty muita taustatietoja. (Huitula 2018.)

Huitula (2018) selvitti sosiaalitoimistoissa tehtäviä osuhdeselvityksiä ja selvitysten laatijoiden näkemyksiä asiantuntijuudestaan. Huitulan tutkielma on laadullinen tutkimus, joka pohjautuu realistiseen ajattelutapaan. Aineisto käsittelee osuhdeselvitysten laadintaa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Huitula (2018) on tutkinut sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta sekä osuhdeselvityksen työskentelyä teemahaastatteluilla. Hän on litteroinut sosiaalityöntekijöiden puhelinhaastattelut, ja Tietoarkiston (FSD) tietopalveluasiantuntija Jarkko Päivärinta suositteli Huitulaa arkistoimaan aineiston uudelleen käyttöä varten. Aineisto käsittelee sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä, kokemuksia ja haasteita selvityksen laadinnassa sekä työkäytäntöjä, joita osuhdeselvityksen tekemisessä on. (Huitula 2018, 34–36.)

Aineiston tarkastelussa on huomioitava, että aineisto on kerätty ennen lapsenhuoltolakiin tulleita muutoksia. Sosiaalitoimi avustaa tuomioistuinta oikeudenkäyntiin liittyvän aineiston keräämisessä. Lapsenhuoltolainuudistus muutti sosiaalitoimen laatimien osuhdeselvitysten

sääntöjä, mutta merkittävät lähtökohdat eivät muuttuneet; ainoastaan yksityiskohtia on säädetty ja niihin on tehty lisäyksiä. Olosuhdeselvityksen pyynnön edellytyksiä tarkennettiin siten, että se on pyydettyä tarvittaessa, ja tuomioistuin arvioi tarpeellisuuden lapsen edun näkökulmasta. Olosuhdeselvitystyöskentelyä selkeytettiin yksilöitävillä pyynnöillä, jotta selvityksessä vastataan oikeisiin kysymyksiin. Olosuhdeselvityksen laatijat eivät ole sidottuja yksilöityihin kysymyksiin, vaan esille tuodaan ne merkittävät seikat, jotka tukevat oikeuden ratkaisua. Olosuhdeselvityksen tarkoitus on kerätä perusteellisesti tietoa lapsen ja perheen tilanteesta sekä selvittää lapsen mielipide, ottaen huomioon lapsen kehitys ja ikä. Lakimuutoksen säännös mahdollistaa tuomioistuimen määrittävän määrärajan selvityksen laadinnalle, ja määräraikaa voidaan pidentää sosiaalitoimen pyynnöstä. Tärkeä uudistus koskee selvitysten laatijoiden ohjeita, koulutusta ja niiden arvioimista. Eduskunta on hyväksynyt lakiuudistuksessa lausuman, joka velvoittaa laatimaan valtakunnallisen ohjeistuksen olosuhdeselvitysten tekoon, lisäämään selvitysten laatijoiden koulutusta ja arvioimaan laatijoiden koulutusehtoja. Lakimuutokseen on vastattu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen asiantuntijaryhmän tekemällä oppaalla lapsenhuoltolain mukaisen hyvinvointialueen selvityksen laatimiseksi. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2024; Tolonen ja Linnanmäki 2020, 264–271.)

Tuomen ja Sarajärven (2018, 75–76) mukaan laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysillä on keskeinen rooli. Aineiston kokoaminen ja analysointi ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa, eikä niitä voida erottaa toisistaan, sillä aineistoa analysoidaan jatkuvasti samanaikaisesti sen keräämisen kanssa (Metsämuuronen 2006, 121–124). Tutkielmassani aineiston analyysi on toteutettu aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Tämä menetelmä soveltuu erityisesti kokemusten ja subjektiivisten merkitysten tuomiseen esiin tutkimuksessa. Olen keskittynyt tarkasti aineistossa esiintyviin teemoihin, ja käyttämällä tätä analyysimetodia olen onnistunut saavuttamaan tutkimukseni tavoitteet.

5.3 Aineiston analyysi

Tutkielmani aineisto käsittelee kahdeksan sosiaalityöntekijän näkemyksiä olosuhdeselvitysten tekemisestä. Käytän laadullisen tutkimukseni aineistomenetelmänä sisällönanalyysiä, joka analysoi haastatteluja objektiivisesti ja systemaattisesti. Laadullisen tutkimuksen analyysit jaetaan kolmeen päätyyppiin: aineistolähtöiseen analyysiin, teoriaohjaavaan analyysiin

ja teorialähtöiseen analyysiin. Aineistolähtöisessä analyysissä teoria liittyy vain analyysin tekemiseen, eikä sitä ole ennakoon valittu aineistoon. Teoriaohjaavassa analyysissä ole-massa oleva tieto tukee analyysia, mutta se ei perustu pelkästään teoriaan. Teorialähtöinen analyysi puolestaan pohjaa tiettyyn teoriaan. Tutkielmani tavoite on luoda tiivis ja selkeä kuvaus tutkittavasta aiheesta. Analysoin haastattelujen merkityksiä sisällönanalyysillä ja kuvaan niiden sisällön sanallisesti. Sisällönanalyysillä saadaan selkeä kuva tutkittavasta ilmi-östä yhdistämällä käsitteitä ja järjestämällä aineiston tietoa. Aineistolähtöisessä analyysissä analyysiyksiköt valitaan tutkimustehtävän ja -kysymysten pohjalta, eikä niitä ole valmiiksi määritelty. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 103–108; Tuomi & Sarajärvi 2018, 107–114, 117, 122.)

Tutkielmani aineistona on Eeva Huitulan (2018) kvalitatiivinen aineisto, joka koostuu kahdeksasta teemahaastattelusta. Tuomen ja Sarajärven (2018, 87–88) mukaan teemahaastattelua käytetään erilaisten tapausten tutkimiseen ja ratkaisujen etsimiseen tutkimuskysymyksiin. Teemahaastattelu etenee valmiiksi suunniteltujen teemojen mukaan, ja haastattelijä voi tarvittaessa tarkentaa kysymyksiä haastateltavan vastauksien pohjalta. Teemahaastattelun tavoitteena on saada vastauksia tutkimustehtävään, ja teemat pohjautuvat tutkimuksen viitekehukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88.) Aaltolan ja Vallin (2010, 26–28) mukaan teemahaastattelun tavoitteena on selvittää haastateltavan ajatuksia haastattelun käsittelemistä aiheista. Haastattelijä etenee vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa teemoja seuraillen, ja kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat. Haastateltavat vastaavat kysymyksiin omalla tavallaan, ja haastattelutilanne on keskustelunomainen.

On kuitenkin huomioitava, että sisällönanalyysin käyttö on saanut osakseen myös kritiikkiä. Ulla-Maija Salo (2015) on esittänyt, että sisällönanalyysi ei ole toimiva keino analyysin tekemisessä tai teoreettisena kehyksenä. Sisällönanalyysi ei mahdollistaisi uuden tiedon syntymistä, sillä se pohjautuu luokitteluun ja alkuvaiheessa tehtyyn analyysiin. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on saanut palautetta myös siitä, että se voi johtaa väärän tiedon tuottamiseen tutkimuksen aikana. Aineiston analyysiä ohjaavat tutkimustehtävä, tutkijan ajatusmaailma sekä teoreettinen tieto, mikä voi tarkoittaa, että aineistolähtöisyys ei toteudu täydellisesti. Salon mukaan laadullinen tutkimus ja sen analyysi voivat kuitenkin mahdollistaa oivalluksia ja odottamattomia havaintoja. (Salo 2015, 170–172, 181–182, 187.)

Aloitin aineiston analysoinnin lukemalla sen useaan kertaan ja merkitsemällä esille nousevia aihealueita eri väreillä. Otsikoin aihealueet ja pelkistin aineiston poistamalla asiaan liittymättömät seikat. Tutkielmani analysoitava aineisto koostuu kirjoitettuun muotoon muunnetuista sosiaalityöntekijöiden haastatteluista, jotka jaoin samankaltaisuuksien perusteella eri ryhmiin. Pelkistämällä tiivistin tiedon ja jaoin sen osiin, vaikka tutkimustehtävä itsessään ohjasi aineiston pelkistämistä. Analyysivaiheessa on tärkeää ymmärtää tutkittavat heidän omista näkökannoistaan. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 109; Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–127.) Kuviossa 3 on esitetty esille nousseet ryhmät.

Olosuhdeselvityksen prosessi	Työskentelyolosuhdeselvityksessä	Kaksikunta-työskentely	Tietopyynnöt	Yhteistyö
Työn kuormittavuus	Työntekijän ammatillisuus	Työkalut	Kehittämis-ideat	Lapsen etu

Kuvio 3. Ryhmät samankaltaisuuksien mukaan.

Pelkistämisen jälkeen kävin läpi alkuperäiset ilmaukset ja käsitteet, ryhmittelin niitä sekä yhdistelin saman sisällön luokkiin. Luokitteluyksikköinä käytin tutkittavan aihealueen merkitystä, jolloin aineisto tiivistyi. Annoin luokille sisällön mukaiset nimet. Aineistosta erottelin tutkielmani näkökulmasta merkittävän tiedon ja muodostin käsitteitä sekä yhdistin niitä. Käsitteitä yhdistelemällä löysin ratkaisuja tutkimuskysymyksiini. Kuviossa 4 on esimerkki aineiston käsitteellistämisestä. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 110–113; Tuomi & Sarajärvi 2016, 112.)

Alkuperäisilmaisu	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
<p>”Ja tietenkin silloin pyrkii sen tekee niinku siellä kotiympäristössä ja vähän niinku kattoo et ehkä sitä vanhempien ja lasten välistä tai vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta.”</p> <p>”No, lasten kanssa työskentely, eli joka selvityksessä me tehdään se kotikäynti. Ja pääasiassa kotikäynti, jos lapset on sen ikäisiä, että niitä ei oo niinku syytä varsinaisesti täällä jututtaa ja eli puhutaan tämmöisistä 3 - 10-vuotiaita ja 11. Ja kotikäynti hän me tehdään aina yksi, jolloin me myöskin tavataan lapset”</p> <p>”Ja tietenkin se kotikäynti on havainnointia, että minkälainen se on se lapsen kasvuympäristö kummankin vanhemman luona ja sitte tietenki myös sitä vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta.”</p>	<p>Työntekijän tavoitteena on tehdä kotikäynti ja arvioida lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta.</p> <p>Työntekijän työskentelyyn kuuluu ainakin yksi kotikäynti, jolloin tavataan lapset.</p> <p>Kotikäynnillä havainnoidaan lapsen kasvuympäristöä ja tarkastellaan vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta.</p>	<p>Työn tavoite, menetelmät ja keinot sen toteuttamiseen.</p> <p>Olosuhdeselvitystyöskentelyyn kuuluu kotikäynti ja lasten tapaaminen ikähuomioiden.</p> <p>Lapsen kasvuolosuhteiden ja vuorovaikutuksen havainnointi.</p>	<p>Työntekijän tavoitteellinen työskentely olosuhdeselvityksessä.</p> <p>Olosuhdeselvitys työskentely lapsen edun mukaisesti.</p> <p>Lapsen olosuhteiden selvittäminen.</p>	<p>Olosuhdeselvitystyöskentely</p>

Kuvio 4. Esimerkki aineiston käsitteellistämisestä.

Aineiston käsitteellistämisen jälkeen aineistosta nousi esille pääluokat, jotka kuvaavat keskeisiä teemoja. Tuloksissa esittelen luokittelussa muodostuneet kategoriat sekä niiden sisällön. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla yhdistelin käsitteitä ja löysin vastauksia tutkimuskysymyksiini sekä tutkimustehtävään. Sisällönanalyysin kautta tulkitsin tietoa, mikä mahdollisti käsitteellisen tulkinnan tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2006, 115; Tuomi & Sarajärvi 2013, 112–113.) Lopullisessa analyysissä pääluokkia on kuusi: kolme käsittelee olosuhdeselvitykseen liittyviä tekijöitä ja kolme työntekijän osaamista olosuhdeselvitysprosessissa. Tutkielmani analyysiosiossa olevien sitaattien perässä on merkintä, josta käy ilmi haastattelun numero.

5.4 Tutkimuksen etiikka ja tutkijan positio

Tutkielmani teossa noudatin hyviä tieteellisiä käytäntöjä ja eettisiä periaatteita. Tutkimusprosessiini kuuluivat rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus. Käytin valmista eli sekundääriaineistoa, joka oli kerätty aiempaa tutkimusta varten. Koska aineisto oli jo valmis, en hakenut erillistä tutkimuslupaa. On tärkeää huomioida, että valmis aineisto ei välttämättä vastaa täysin tutkijan toiveita, eikä tutkijalla ole mahdollisuutta muuttaa haastattelukysymysten sisältöä. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2014, 113, 152–153.)

Tutkielmani oikeellisuus perustuu asianmukaiseen lähteiden merkitsemiseen ja menetelmien huolelliseen avaamiseen. Kankkusen ja Vehviläinen-Julkusen (2009, 173) mukaan tutkimuksen etiikkaan kuuluu tiedon oikea kerääminen, ja olen itse tavoitteellisesti etsinyt luotettavaa tietoa. Kunnioitus ja eettisten toimintaperiaatteiden noudattaminen ohjaavat tutkimusta eteenpäin ja varmistavat, että tutkija toimii kunnioittavasti muita tutkijoita kohtaan. Vilka (2015, luku 2) on kuvannut tutkimuksen hyviä eettisiä periaatteita, joita olen pyrkinyt noudattamaan tutkielmani teossa. Esittelen tutkielmassani tutkimusmenetelmän, aineiston keräämisen ja tutkimustulokset järjestelmällisesti. Eettiset periaatteet ohjaavat tutkijaa toimimaan huolellisesti ja rehellisesti niin tutkimuksen teossa kuin analyysivaiheessakin. Hyviin tieteellisiin käytäntöihin kuuluu, että tutkimus on täsmällisesti raportoitu, huolellisesti suunniteltu ja tarkasti toteutettu.

Tutkimuksessa on tärkeää huomioida tutkijan puolueettomuusnäkökulma. Aineistoa tutkiesani ja havainnoidessani olen ottanut huomioon myös oman kokemukseni olosuhdeselvitysten laatimisesta. Olen tarkastellut tutkittavaa aihetta tutkijan roolista käsin ja pohtinut omaa puolueettomuuttani sekä virka-asemani vaikutusta tulosten havainnointiin. Tutkijana olen pyrkinyt erottamaan havaintojen luotettavuutta ja puolueettomuutta sekä tarkastelemaan tutkimustehtävää objektiivisuuden näkökulmasta. Olen tunnistanut roolini tutkijana ja suhteeni tutkittavaan aiheeseen. Työkokemukseni lastenvalvojana ja olosuhdeselvitysten laatijana ei ole vaikuttanut aineiston tulkintaan. Tutkielman luotettavuutta tarkastelen validiteetin ja reliabiliteetin näkökulmista, vaikka laadullista tutkimusta kritisoidaan joskus niiden soveltuvuudesta, sillä ne eivät aina vastaa kvalitatiivisen tutkimuksen erityistarpeita. Validiteetti näkyy tutkielmassani tutkittavan ilmiön ymmärryksen lisääntymisenä ja tulosten esittämisenä, ja aihealueen käsittely pysyy käsiteltävissä ilmiöissä. Tutkielman reliabiliteettia tukee oma motivaationi tutkia olosuhdeselvitysprosessia lapsen edun näkökulmasta ja selvittää olosuhdeselvittäjien ammatillisia osaamistarpeita. Tavoitteeni on luoda käyttökelpoinen tutkimusasetelma ja vastata tutkimusaineistolla tutkimuskysymyksiin. (Aaltio & Puusa 2020, luku 11; Hakala 2024, Tutkijan asemasta laadullisessa tutkimuksessa; Tuomi & Sarajärvi 2006, 133–137; Tuomi & Sarajärvi 2013, 135–136.)

6 Olosuhdeselvitykseen liittyvät tekijät

6.1 Olosuhdeselvitystyöskentely

Aineiston perusteella lastenvalvojat tekevät olosuhdeselvityksiä usein parityöskentelynä, ja mahdollisuus työparin valintaan on olemassa muiden tahojen, kuten toisen kunnan, lastensuojelun tai perheneuvolan kautta. Työskentelyssä on tärkeää arvioida työntekijän esteellisyys ja tarvittaessa pyytää työpari muualta. Aineistossa ilmenee myös, että tietyissä tilanteissa olosuhdeselvitystyöskentely voidaan ostaa ulkopuolisilta asiantuntijoilta. Työparityöskentelyssä roolit jakautuvat niin, että yksi työntekijä vastaa selvityksen kirjaamisesta ja toinen haastattelee. Työparit vaihtavat rooleja selvitystyön aikana, mikä mahdollistaa työntekijöiden joustavan yhteistyön. Selvitystyössä toinen työntekijä on pääasiallisesti vastuutyöntekijä, joka huolehtii käytännön tehtävistä, kuten lausuntopyyntöjen lähettämisestä ja raportin

laatimisesta. Työparityöskentelyyn kuuluu myös tapaaminen vanhempien kanssa, jossa pohditaan heidän näkemyksiään ja tehdään johtopäätöksiä. Ensimmäisessä tapaamisessa käydään läpi selvitysprosessi aikatauluineen ja selvennetään, mitä tullaan tekemään ja miksi. Vanhemmille tiedotetaan avoimesti, mitä lausuntoja ja tietopyyntöjä tullaan pyytämään. Aineiston perusteella olosuhdeselvityksen aikana vanhemmat ovat joissakin tapauksissa päässeet sopuratkaisuun, mutta tämä on vaatinut erityisesti yhteistyötapaamista vanhempien kanssa. Sovun saavuttaminen ei kuitenkaan ole aina ollut mahdollista. Haastateltavat kokevat, että olosuhdeselvityksessä tehtävä työskentely on sovittelevaa ja luonteeltaan yhteistyöhenkistä. Aineiston perusteella on myös todettu, että toimivana ratkaisuna pidetään sitä, että vanhempien kanssa aiemmin työskennellyttä lastenvalvojaa ei pyritä asettamaan laatimaan olosuhdeselvitystä, vaan sen hoitavat muut työntekijät, mikä vähentää mahdollisia puolueettomuusongelmia ja parantaa selvitystyön luotettavuutta.

Aineiston perusteella olosuhdeselvitysten määrä on pysynyt suhteellisen tasaisena vuosittain, ja pyynnöt selvitysten laatimiseksi tulevat pääsääntöisesti käräjäoikeudelta tai virka-apupyynnöinä toisista kunnista. Selvityksien laatiminen vie aikaa yhdestä neljään kuukautta, mutta aikarajoissa on havaittavissa eroja erityisesti haastateltavien osalta. Olosuhdeselvitys kuvataan tiiviinä prosessina, jossa alkuun sovitaan kaikki tapaamiset ja aikataulut. Aineistosta ilmenee, että isommissa kaupungeissa aikarajoitteet ovat aiheuttaneet haasteita, ja määräaikaa on jouduttu pidentämään, jotta selvitykset ehditään laatia. Sanna Koulun (2019, 415) tutkimuksen mukaan lapsen osallisuus toteutuu hyvin, kun olosuhdeselvitysprosessi on selkeä ja työskentelyyn ei kulu liikaa aikaa. Koulu toteaa, että selkeä ja tehokas prosessi nopeuttaa asian käsittelyä ja estää oikeusprosessin uudelleen avaamisen. Tämä puolestaan takaa, että lapsen näkökulma saadaan huomioitua ajoissa ja että prosessi ei veny turhaan. Aineiston perusteella kiirehtiminen prosessissa voi parantaa sen tehokkuutta, mutta on tärkeää varmistaa, että lapsen etu tulee säilytettyä kaikissa vaiheissa.

”Joo, aina tehhään parityönä. Tuota vähän meillä joskus vaihtelee sillä tavalla, että pääsääntöisesti me 3, mutta välillä sitten jos on tästä naapurikunnasta virka-apua, pyyntö elikkä toinen vanhempi assuu tässä naapurikunnassa, sitten on voitu tehdä myös niin, että on meiltä yks työntekijä ja sitten naapurikunnasta työntekijä. Tai sitten jos on niin, että meistä kolmesta on, alkaa olla jo jäävejä tekemään, niin sitte tulee, meidän esimies on ollut tekemässä, välillä on jouvuttu ostamaan ostopalveluna ihan koko selvitys, mutta se on tosi harvoin. Ja kyllä me tehhään parityönä alusta loppuun saakka. Toki sillä tavalla on, että meillä on aina yks on niinku vastuutyöntekijä, elikkä ykköstyöntekijä ja hän

kyllä sitten pääsääntöisesti kirjaa sen selvityksen ja lähettää lausuntopyynnöt ja on niinku enemmän tekee sitä käytännön, käytännön työtä. Mutta aina sitten yhdessä kuitenkin tavataan asiakkaat ja yhdessä mietitään näkemykset ja johtopäätökset.” (TT6)

Aineiston perusteella olosuhdeselvityksen kirjallinen tuotos toimitetaan aina käräjäoikeudelle, ja vanhempien kanssa käydään läpi lopputulema ennen sen lopullista toimittamista oikeuteen. Olosuhdeselvitys on virallinen asiakirja, ja vanhemmat saavat sen yleensä oikeuden ja asianajajien kautta. Ennen selvityksen toimittamista käräjäoikeuteen, se käsitellään vanhempien kanssa. Vanhemmille ei kuitenkaan käydä läpi työntekijöiden omia johtopäätöksiä, vaan keskustelu keskittyy siihen, mitä vanhemmat itse ovat kertoneet, ja heidän näkemyksensä sisällytetään selvitykseen. Vanhempien tilannetta ja olosuhteita tarkastellaan selvityksessä, ja lopuksi tehdään johtopäätöksiä. Aineistossa ilmenee, että selvittäjillä on erilaisia käytäntöjä sen suhteen, miten he käsittelevät lopullista selvitystä vanhempien kanssa. Joissakin tapauksissa selvittäjät antavat puhelimitse palautteen valmiista selvityksestä, kun taas toisissa tapauksissa vanhemmille annetaan mahdollisuus lukea se ennen sen toimittamista oikeuteen. Nykyisin selvitys menee usein vanhemmille asianajajien kautta, jolloin he voivat kommentoida tai tarkentaa selvityksessä käsiteltyjä asioita ennen sen virallista toimitusta. Aineistossa myös kerrotaan, että vanhemmat voivat olla erimielisiä lausunnoista, kuten rikosrekisterin merkinnöistä, ja selvittäjät käyvät keskustelua näistä tietopyynnöistä vanhempien kanssa. Tällöin ilmenee vaihtelevaa joustavuutta käytännöissä, ja vanhemmat voivat esittää eriäviä näkemyksiä tai pyytää tarkennuksia selvityksessä käsitellyistä asioista ennen sen lopullista hyväksymistä ja toimittamista oikeuteen.

”Meillä on semmonen käytäntö, että, että asiakas saa sen niinku käräjäoikeuden kautta sen valmiin paperin. Että, että me emmä sitä siinä niinku työn aikana, tai sitte sillonki kun se on valmis, niin me emmä sitä asiakkaalle toimita.” (TT4)

”Jos on ihan pieni lapsi niin me sitte tietenkään pysty millän tavalla niinku mielipidettä selvittämään. Kolme-neljä lasten tapaamista on ollu ja sitte tota noin vanhempia. Tässä muistuu nyt yksi kerta, niin ihan vastavalmistunut olosuhdeselvitys, niin prosessi oli aika aika pitkä, niin saatto olla kotikäyntejä 10 kappaletta, että 5-6 per vanhempi, ja ja tota noin, niin sitte vielä siinä on perhetyö ollut samalla mukana, niin sitte on haastateltu perhetyöntekijöitä ja kokemuksia, kun he on haastatellu vanhempia ja lapsia.” (TT7)

Tulosten perusteella totean, että olosuhdeselvityksellä on selkeä ja systemaattinen prosessi, joka alkaa vanhempien tapaamisella, ellei ole turvakieltoja, lähestymiskieltoja tai vakavaa väkivaltaa vanhempien välillä. Ensimmäisellä tapaamisella vanhemmille selitetään selvityksen eteneminen, selvennetään asian tausta ja sovitaan seuraavat tapaamiset. Tämän jälkeen vanhemmat tavataan erikseen toimistolla, ja heidät voidaan myös tavata kotikäynneillä, jolloin paikalla voivat olla lapset ja mahdolliset uudet avio- tai avopuolisot. Esikouluikäiset ja vanhemmat lapset tavataan toimistolla ilman vanhempia. Seuraavaksi pidetään vanhempien yhteistapaaminen, jossa käsitellään lausuntopyyntöistä saadut vastaukset sekä selvittäjien näkemykset. Tämä prosessi varmistaa, että kaikki osapuolet saavat mahdollisuuden tulla kuulluiksi ja että selvitysprosessi etenee loogisesti ja järjestelmällisesti. Aineiston perusteella selvitystyöskentelyn aikana asiakkaiden tapaamisia on vaihtelevia määriä. Useammassa olosuhdeselvityksessä molempien vanhempien kanssa on kahdesta kolmeen tapaamista, ja vanhempien yhteinen tapaaminen pyritään järjestämään mahdollisuuksien mukaan. Jos toinen vanhemmista asuu eri paikkakunnalla, kotikäynnit tehdään vain toisen vanhemman luo. Lasta tavataan kotikäynnillä ja isompia lapsia tavataan toimistotapaamisissa. Selvityksen aikana vanhemmille tuodaan esille myös lapsen näkökulma ja kuullaan hänen mielipiteensä, sekä käsitellään, kuinka vanhempien riitely vaikuttaa lapseen. Kääriäinen (2019, 382–383) toteaa, että lapsella on lakiin pohjautuva oikeus tuoda esille mielipiteensä ja ajatuksensa olosuhdeselvitystyötä tekeville. On kuitenkin tärkeää huomioida, että olosuhdeselvityksen laatijoiden ammatillinen etiikka joutuu koetukselle vanhempien huoltoriidoissa. Vanhempien oikeuksiin saatetaan joutua puuttumaan lapsen oikeuksien suojelemiseksi. Tässä tasapainottelessa selvittäjien rooli on erityisen vaativa, sillä on huolehdittava sekä vanhempien että lapsen oikeuksien ja etujen turvaamisesta, mikä voi johtaa ristiriitoihin ja haasteisiin päätöksenteossa.

Käräjäoikeus asettaa määräajan olosuhdeselvitykselle, ja tarvittaessa selvittäjät voivat hakea lisää aikaa. Aineistossa käy ilmi, että selvitystyö kestää pääsääntöisesti yhdestä neljään kuukauteen, mutta eri tapauksissa kesto vaihtelee. Selvityspyyntöjen saapumispaikka on yleensä oman alueen käräjäoikeus, mutta pyyntöjä voi tulla myös toisen alueen käräjäoikeuksista, mikäli kyseessä on lapsen kotikunnan alueen ulkopuolelta. Lisäksi selvityspyyntöjä voi tulla virka-apupyynnöinä toisista kunnista. Selvityspyyntöjen sisältö voi olla joko yleisluonteinen,

jolloin se koskee vanhempien riita-asiaa, tai tarkemmin yksilöity, jolloin pyydetään esimerkiksi tiettyjen asioiden selvittämistä. Aineiston perusteella, kun käräjäoikeus tarkentaa, mitä halutaan selvittää, se tuo prosessiin selkeyttä ja struktuuria. Esimerkiksi selvityspyyntö voi koskea vanhempien elinympäristöä, toimeentuloa tai vanhemmuuden arviointia. Toimivana käytäntönä on myös käräjäoikeuden ja selvittäjien yhteistyötapaamiset. Näissä tapaamisissa on sovittu selvitystyön käytännöistä ja käyty läpi, mitä oikeus toivoo ja odottaa olosuhdeselvityksiltä. Selvittäjät voivat myös pyytää tuomarilta tarkentavia tietoja liittyen selvityspyyntöön, mikä edistää yhteistyötä ja varmistaa, että selvitystyö vastaa oikeuden tarpeita.

”No sehän on hirveen vähästä meillä, että sehän melekeen rajottuu siihen, että haetaan niitä määräjän pidennyksiä ja meillä oo ollu, meillä oo ollu [Y:ssä], siitä on varmaan neljä-viis vuotta sitten niin, meillä oli yhteistyöpalaveri. Ja tuota, siinä oli muuten kaikki lastenvalvojat siellä paikalla ja sitte oli mejän alueen tuomarit ja asianajajat ja oikeusavustajat. Ja mejän aiheena olin silloin nämä olosuhdeselvitykset. Se oli hirveen, hirveen hedelmällinen palaveri ja siinä tuli hirmu hyvä vuoropuhelu. Ja tuota mää oon ollu tässä olosuhdeselvittäjäkoulutuksessa se oli toi.. aa.. kuka se nyt oli .. no nyt mää unohin sen nimen, joka on paljon näistä olosuhdeselvityksistä kirjottanut, niin niin tota, hän niinku sitä kovasti korosti, että pitäisi pitää käräjäoikeuksien ja näitten olosuhdeselvittäjien pitäs pittää yhteisiä säännöllisiä tapaamisia.” (TT1)

Aineiston perusteella olosuhdeselvityksiä tehdään lastenvalvojan muun työn ohella, ja haastateltavat kokevat, että Follo-sovittelun käyttö on vähentänyt olosuhdeselvitysten määriä. Sovittelun tarjoaminen ennen olosuhdeselvitystä on ollut käytäntönä, ja vanhemmille on kerrottu mahdollisuus sopia asioista kesken olosuhdeselvitysprosessin. Tämä osoittaa, että osassa tapauksista vanhemmat ovat jo käyneet sovittelussa, mahdollisesti jopa Follo-sovittelussa, ennen kuin heihin on otettu yhteyttä olosuhdeselvityksen laatimiseksi. Parkkisenniemi (2017, 43) tukee näitä havaintoja todetessaan, että tuomioistuinsovitte- lujen lisääntyminen tukee huoltoriitojen käsittelyä, koska sovittelu voi vähentää tarpeetonta oikeudenkäyntien määrää ja pidentämistä. Tärkeänä seikkana on se, että vanhemmille tarjotaan sovittelua ennen kuin asia etenee tuomioistuimen käsittelyyn. Aikaisen vaiheen sovittelupalveluiden kehittäminen on erityisen merkittävää, koska se voi estää pitkittyneet oikeusprosessit ja vähentää vanhempien riita-asioiden kasaantumista tuomioistuinsovitte- luun. Tämänkaltaiset sovittelu- mahdollisuudet voivat siis edistää vanhempien välistä yhteistyötä ja vähentää tarpeettomia olosuhdeselvityksiä ja oikeudenkäyntejä.

”No, tuota tietenkkin hän me aina siellä infossa kerrotaan, että että se sopimusmahollisuus on heille ja avustetaan jos sopimukseen päästään ja joitakin sopimuksiahan näitten selvitysten aikana tulee, että täytyy sanoa, että aika harvoin. Et kyllähän ne on yleensä sitte jo sovittelut käyneet moneen kertaanki follossaki oltu jo ennenku kun tullaan tähän että.” (TT6)

Aineiston perusteella olosuhdeselvityksen prosessiin vaikuttavat useat tekijät, kuten vanhempien asuinpaikka, perheen koko, lasten määrä ja perheen elämäntilanne. Tapaamisten määrä voi vaihdella sen mukaan, kuinka haastava selvitystyö on ja millaisia erityispiirteitä perheellä on. Jos lapsi on iältään kykenevä kommunikoimaan ja ilmaisemaan mielipiteensä, häntä tavataan useamman kerran, yleensä kolmesta neljään kertaan. Tämä mahdollistaa lapsen näkökulman kuulemisen ja sen, miten vanhempien riidat tai vuorovaikutus vaikuttavat lapseen. Erityisesti haastavammissa selvityksissä, kuten aineiston esimerkissä, tapaamisten määrä on suurempi. Esimerkiksi kotikäyntejä oli noin kymmenen kappaletta, ja perhetyö oli mukana prosessissa. Perhetyöntekijöiden haastattelu oli osa selvitystyötä, koska he olivat työskennelleet perheen kanssa ja pystyivät tuomaan arvokasta tietoa perheen tilanteesta. Haastateltavat kokivat tämän prosessin monivaiheiseksi ja haastavaksi, mutta se lisäsi tapaamisten määrää ja mahdollisti perusteellisemmän käsittelyn.

Normaalisti, jos selvitys ei ole erityisen haastava, prosessiin kuuluu kolme tapaamista vanhempien kanssa, pari kotikäyntiä ja kolme tapaamista lapsen kanssa. Osa selvityksistä taas toteutettiin niin, että selvitykseen kuului kotikäynnit molempien vanhempien luokse, toimistotapaamiset erikseen vanhemmille ja yksi tapaaminen lapselle, jolloin tapaamisten kokonaismäärä oli noin viisi. Kotikäynneillä lapsi oli läsnä, mikä mahdollisti sen, että nähtiin vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus. Lapsen osallistuminen koti- ja toimistotapaamisiin vaihtelee iän mukaan, ja iäkkäämmät lapset tavataan usein toimistolla ilman vanhempia. Tärkeänä osana prosessia on myös vanhempien yhteistapaaminen. Haastateltavat kokivat tämän tapaamisen merkitykselliseksi, koska se paljasti vanhempien väliset ongelmat ja heidän yhteistyökykynsä. Yhteistapaamiset ovat tärkeitä, koska niissä nähdään, kuinka vanhemmat kykenevät ratkaisemaan erimielisyyksiään ja työskentelemään yhdessä lapsen edun nimissä. Aineistosta käy ilmi, että tapaamisten määrässä on huomattavaa vaihtelua eri yksiköiden välillä, ja tämä viittaa siihen, että olosuhdeselvityksistä ei ole olemassa täysin yhdenmukaista käytäntöä. Selvitystyön lähestymistapa mukautuu usein perheen erityistilanteen mukaan, mikä voi vaikuttaa tapaamisten määrään ja prosessin kestoan. Tämä korostaa sitä, että

olosuhdeselvityksen laatiminen on joustava ja tilannekohtainen prosessi, jossa pyritään ottamaan huomioon kaikki perheen ja lapsen tarpeet ja olosuhteet.

”Joo, tota sehän riippuu aika pitkälti siitä niinkö, mikä se vanhempien koko elämäntilanne on ja kuinka paljon lapsia siinä on osallisena ja missäpäin sitte niinku asutaan ja niin edelleen. Kyllä me sinä lapsia tavataan, varmaan voi jonkun esimerkin sillai heittää, että jos on vaikka kaksi lasta ja vanhemmat asuu erillään, niin siinä on joku riitatilanne sitten, niin semmonen 3-4 kertaa ollaan tavallisesti nähty lapsi. Iästä riippuen tietenkin, että sellainen lapsi, lasta on useammin tavattu, joka pystyy kommunikoimaan ja niinku esittämään niinku iänmukasensa mielipitteen. Jos on ihan pieni lapsi niin me sitte tietenkään pysty millän tavalla niinku mielipidettä selvittämään.” (TT7)

Aineiston perusteella käräjäoikeuden pyytämät pikaselvitykset saavat tiukat aikarajat, mikä vaikuttaa siihen, että ne tehdään suppeina ja keskittyvät vain olennaisimpiin asioihin. Tämä rajoittaa selvittäjien mahdollisuuksia laajentaa selvitystä tai lisätä ylimääräisiä tietoja, ja prosessi pyritään viemään läpi tehokkaasti ja aikarajoissa pysyen. Aikarajat voivat siis vaikuttaa siihen, että selvityksistä tulee vähemmän yksityiskohtaisia, ja ne painottuvat vain niihin tekijöihin, jotka oikeus on määritellyt tarkasti. Oikeuden pyynnöt ovat nykyään yksilöityjä, ja niissä luetellaan tarkasti, mitä oikeus haluaa selvittää, mikä rajaa ylimääräisten asioiden käsittelyn. Tällöin selvitykset keskittyvät täsmällisesti oikeuden kysymyksiin ja vältetään laajempia pohdintoja. Selvityksessä on tärkeää tavata vanhemmat erikseen, ja lisäksi selvitetään, onko perheellä yhteyksiä muihin viranomaisiin, kuten perheneuvolaan. Jos perheellä on muita viranomaisyhteyksiä, yhteistyötä tehdään näiden tahojen kanssa, ja arvioidaan, riittävätkö pelkät tietopyynnöt asian selvittämiseksi. Tämä osoittaa, että selvityksissä otetaan huomioon perheen kokonaistilanne ja tarvittaessa hyödynnetään muiden asiantuntijoiden näkemyksiä.

Tapaamisten määrä ja sisältö voivat vaihdella riippuen siitä, onko kyseessä yksilöselvitys ja tehdäänkö yhteistyötä toisen kunnan kanssa. Haastateltavan (TT2) mukaan minimimäärä tapaamisille on neljä, mutta tapaamisten määrä voi olla suurempi riippuen lapsen kotikunnasta ja perheen tilanteesta. Lapsen osallistuminen on tärkeää, ja lasten kuuleminen tapahtuu lapsen iän ja kehitystason huomioiden. Selvityksissä tarkastellaan myös lapsen kotiympäristöä ja arvioidaan lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Tämä korostaa lapsen osallisuuden tärkeyttä prosessissa, ja lapsen näkökulma otetaan huomioon tilanteessa, jossa hänen

elämäänsä ja hyvinvointiaan käsitellään. Aineiston perusteella selvitystyöskentelyyn kuuluu siis monivaiheinen prosessi, jossa pyritään saamaan kokonaisvaltainen kuva perheen tilanteesta ja arvioimaan, mitä viranomaisapua perhe tarvitsee. Menetelmien hyödyntäminen ja välitehtävien antaminen vanhemmille tukevat prosessin edistymistä ja selkeyttävät selvityksen kokonaiskuvaa. Aaltosen (2009, 242–256) mukaan oikea lähestymistapa lapsen osallisuuden ja suojelun huomioimiseen on olennainen osa lapsen edun toteutumista. Lapsen tulee saada osallistua omiin asioihinsa, ja hänen mielipiteensä tulee ottaa huomioon. Samalla on tärkeää, että lapselle annetaan riittävästi tietoa prosessista ja varmistetaan, ettei häntä painosteta tai suostutella ilmaisemaan mielipiteensä. Lapsen mielipiteen merkitystä arvioitaessa on tärkeää ottaa huomioon lapsen ikä, kehitystaso ja kyky ymmärtää kysytyt asiat, jotta hänen näkemyksensä saadaan esille rehellisesti ja vapaaehtoisesti. Tämä varmistaa, että lapsen oikeus osallisuuteen toteutuu kunnolla ja että hänen etunsa on keskiössä.

”No se riippuu ihan lapsen iästä. Että jos se on niinku pienestä, niin eihän se ole kun ihan vaan niinku että moikkaa ja kattoo. Ja tietenkin sillon pyrkii sen tekee niinku siellä kotiympäristössä ja vähän niinku kattoo et ehkä sitä vanhempien ja lasten välistä tai vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Mutta sitten taas jos niinku isompi elikkä jotenkin aattelin että siellä on jo lapsen mielipiteellä merkitystä, kyllähän silloin pitää olla ainakin myös niinku toinen tapaminen toimistolla tai jossakin muussa. Niinku tämmönen kahdenkeskinen, missä ei sitte huoltaja oo läsnä.” (TT2)

Aineiston perusteella olosuhdeselvityksessä ei pyritä sovitteluun, vaan pääpaino on perheen olosuhteiden selvittämisessä. Tämä eroaa sovitteluprosessista, jossa pyritään löytämään ratkaisuja ja sovintoa osapuolten välillä. Olosuhdeselvityksessä tarkastellaan perheen tilannetta objektiivisesti, ja sosiaalityön rooli on keskittynyt arvotyöskentelyyn, jossa pyritään estämään tilanne, jossa toinen vanhempi syyttää tai haukkuu toista. Sosiaalityöntekijän perusosaamiseen kuuluu kyky kohdata asiakas, mikä on erityisen tärkeää, kun työskentelee perheiden kanssa, jotka käyvät läpi haastavia ja herkkäluonteisia asioita. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on käsitellä monimutkaisia tunteita ja ristiriitoja pitäen samalla lapsen edun ja perheen tilanteen keskiössä. Tällöin ei ole kyse pelkästään konkreettisista asioista, vaan myös asiakkaan elämäntilanteen ja hyvinvoinnin ymmärtämisestä kokonaisvaltaisella tasolla. Tämä lähestymistapa edellyttää empatiaa, mutta myös ammattimaisuutta, jotta perheen olosuhteet voidaan arvioida objektiivisesti ja reilusti. Sosiaalityötä on kuvattu eräänlaisena taiteiluna,

eikä vuorovaikutuksessa riitä pelkkä tietoteorioiden hallinta, vaan oleellista on dialogi asiakkaan kanssa (Laine 2014, 29). Kohtaamisten onnistumisiin vaikuttavat moninaiset tekijät. Kallio (2017, 25–26) jakaa onnistuneen kohtaamisen kolmeen peruspilariin. Ensimmäiseksi on luotava kohtaamisen mahdollistavat olosuhteet, joita ovat pysähtymisen ja havainnoivan läsnäolon mielentilat. Toisena tekijänä mainitaan itsensä kohtaamisen taidot. Kallio väittää, että kohtaaminen itsensä kanssa on monin osin kadoksissa. Jotta voi kohdata toisen ihmisen, tulee ensin kohdata itsensä. Tämä näkökulma haastaakin ajattelemaan, onko kohtaamisen vaikeudessa osasyynä oman itsensä kohtaamattomuus. Kolmantena kulmakivenä on kyky kohdata toinen ihminen. Läsnäoloa sekä itsensä ja toisen kohtaamisen taitoja voi vaalia ja kehittää. (Kallio 2017, 25–26.)

”Mutta kyllä minun mielestä semmosella oikein paneutuvalla ja ehkä niinku sosiaalityöntekijän koulutuksella, jos on vielä vielä niinku paras mahdollinen siihen, että kun jotenki siinä sosiaalityöntekijänä näkkee seuraukset, että jos tämä kriisi ei rauhoitu, niin se on sitte jossakin muualla ja se pahoinvointi tavalla jatkuu ja jatkuu niin sitä yrittää tehdä kaikkensa. Että monesti mietin lastenvalvojana, että teenkö mä liikaa, että lähenkö mä liikaa tekemään sitä semmosta, että otan se tavallaan sen asiakkaan ongelman itselleni, et se ei, mä en pysty ajatteleen sitä työtä vaan sillä tavalla, että se on vaan niinku neuvottelu ja sopimusneuvottelu, vaan jotenkin mä ainakin yritän tehdä vähä laajemmin ajatellen.” (TT8)

Aineiston perusteella olosuhdeselvityksissä sovittelu nähdään erillisenä prosessina, eikä se ole osa varsinaista selvitystyöskentelyä. Vanhempia ohjataan tarvittaessa muihin palveluihin, ja selvitystyö keskittyy perheen olosuhteiden kartoittamiseen ja tilanteen selvittämiseen. Tämä erottelu voi tarkoittaa sitä, että kun selvitystyötä tehdään huolellisesti ja paneutuen, se voi vähentää tarpeen tehdä olosuhdeselvityksiä, koska vanhemmat voivat löytää ratkaisuja jo aiemmin, esimerkiksi sopimusneuvottelujen kautta. Paneutuminen lastenvalvojan työhön ja sosiaalityöntekijän koulutukseen korostuvat tärkeinä tekijöinä perheen tilanteen arvioinnissa ja huoltoriitojen hallinnassa. Työskentely perheen kanssa on laajempaa ja syvällisempää kuin pelkkä sopimusneuvottelu, ja pitkäaikainen kriisi voi vaikuttaa perheen hyvinvointiin monin tavoin. Tässä mielessä olosuhdeselvitystyöskentely voi olla sovittelu työskenlytapa, jossa pyritään löytämään ratkaisua ja estämään tilanteen pitkittyminen. On myös tärkeää huomioda, että kaikille osapuolille, erityisesti lapselle, on eduksi, että tilanne ei veny liian pit-

käksi. Jos sovitteluratkaisuun päästään jo aiemmin, se voi nopeuttaa prosessia ja tuoda perheelle enemmän vakautta ja rauhaa. Tällöin perheiden kriisitilanteet eivät pääse venymään, ja perhe voi saada tarvitsemaansa tukea ja ohjausta oikeaan aikaan.

6.2 Yhteistyö olosuhdeselvityksen laadinnassa

Aineistosta ilmenee, että kahden kunnan yhteistyössä tehtävä olosuhdeselvitys tuo mukanaan merkittäviä haasteita, kuten riskin siitä, että selvityksistä tulee erillisiä tai jopa ristiriitaisia. Tämä on erityisen ongelmallista, koska se voi johtaa siihen, että selvitykset heijastavat vain toisen vanhemman näkökulmaa, jolloin selvityksen objektiivisuus ja tasapuolisuus voivat vaarantua. Tällaisessa tilanteessa on tärkeää, että molemmat kunnat tekevät yhteistyötä ja kommunikoivat keskenään avoimesti. Hyväksi käytännöksi tässä yhteydessä nousevat puhe- ja videoneuvottelut, jotka mahdollistavat sujuvan tiedon vaihdon ja yhteistyön ilman, että tarvitaan jatkuvia fyysisiä tapaamisia. Tämä voi erityisesti auttaa tilanteissa, joissa toisen vanhemman tapaaminen on logistisesti hankalaa tai jos selvitystyö pitää tehdä eri kunnassa. Työparityöskentely omassa yksikössä on myös keskeinen tekijä, vaikka työskentely tapahtuukin kahden kunnan välillä. Tämä tarkoittaa, että selvittäjien välinen tiivis yhteistyö ja yhteinen päätöksenteko ovat tärkeitä, jotta selvitystyö pysyy johdonmukaisena ja tasapuolisena. Molempien vanhempien näkökulmat on otettava huomioon, ja siksi vanhempien tapaaminen ja mahdollinen kotikäynti toisessa kunnassa on keskeinen osa hyvää selvitystyötä. Kaksikuntatyöskentelyssä on haasteita myös siinä, että ei ole aina mahdollista saada aitoa tietoa toisen vanhemman olosuhteista. Tämä voi johtaa siihen, että selvitys ei ole täysin kattava tai reilu, jos toisen vanhemman elämäntilanne ei ole täysin selvillä. Tämän vuoksi on tärkeää, että selvittäjä käy myös toisen vanhemman luona, jotta saadaan kokonaisvaltainen kuva perheen tilanteesta. Koko perheen tilanne on arvioitava tarkasti, jotta voidaan tehdä oikeudenmukaisia ja lapsen etua edistäviä päätöksiä.

”On se ollu haasteellista useinkin, että se on minusta, mä oonki sitä mieltä, että, että, aina ois parempi sillä lailla että se tehtäs kokonaan yhdessä. Että se pari muodostuis siitä, että molemmilta paikkakunnilta on olosuhdeselvittäjä, koska kyllähän me tietään, että nää vanhemmat, erovanhemmat usein, että se on päinvastanen kertomus, mitä ne kertoo meille.” (TT1)

Aineistossa esiin nouseva yhteistyö toisen kunnan kanssa olosuhdeselvityksissä on selvästi vaihtelevaa ja tuo esille haasteita, joita syntyy, kun vanhemmat asuvat eri kaupungeissa. Selvittäjien on tällöin usein tehtävä erilliset kirjalliset osiot selvitykseen, mikä voi johtaa erillisyyteen ja mahdollisiin ristiriitoihin, jos molemmat kunnalliset selvittäjät eivät ole täysin samalla sivulla. Tämä saattaa vaikuttaa selvityksen johdonmukaisuuteen ja objektiivisuuteen, koska kukin työntekijä voi painottaa eri seikkoja omassa osuudessaan. Erityisesti aloitusvaiheessa on kuitenkin pyritty järjestämään yhteisiä alkuneuvotteluja, joissa sovitaan prosessin etenemisestä ja samojen asioiden käsittelystä molemmissa kunnissa. Tämä auttaa varmistamaan, että selvitystyö etenee samanlaisin perustein ja että molemmat osapuolet ovat tietoisia toisistaan. Näin pyritään vähentämään mahdollisia epäselvyyksiä ja varmistamaan, että kaikilla on sama ymmärrys prosessin kulusta. Skype ja muut videoneuvotteluvälineet ovat osoittautuneet hyödyllisiksi työvälineiksi, koska ne mahdollistavat yhteistyön etäyhteyksien kautta. Varsinkin kun toinen kunta sijaitsee kauempana, videoneuvottelut voivat olla käytännöllinen tapa pitää yhteyttä. Lähikuntien kanssa yhteistyö sujuu paremmin, ja silloin selvittäjät menevät paikan päälle tapaamaan toisiaan ja vanhempia. Aineistosta käy ilmi, että työskentely eri kuntien välillä on toisinaan haastavaa, koska tietoa ei aina ole molempien osapuolten käytettävissä toistensa toimintatavoista. Tämä voi johtaa tilanteisiin, joissa selvityksen eri osiot eivät ole täysin linjassa tai joissa eri selvittäjät tekevät ristiriitaisia johtopäätöksiä. On kuitenkin huomattavaa, että selvittäjät pyrkivät ratkaisemaan nämä erimielisyydet yhteisillä keskusteluilla, joissa voidaan jakaa näkemyksiä ja löytää yhteinen linja selvitykselle. Tämä yhteinen keskustelu mahdollistaa sen, että selvittäjät voivat asettaa ehdotukset ja johtopäätökset samoihin raameihin ja varmistaa, että lopullinen selvitys on tasapuolinen ja johdonmukainen. Vaikka kaikessa ei aina saavuteta täydellistä yhteisymmärrystä, yhteistyön tavoitteena on, että kummankin kunnan työntekijät toimivat samoissa aikarajoissa ja pyrkivät aitoon yhteistyöhön. Tällainen lähestymistapa on erityisen tärkeä, jotta saadaan aikaan mahdollisimman selkeä ja tasapuolinen selvitys, joka heijastaa molempien vanhempien tilanteita reilusti ja johdonmukaisesti.

”Mää koen sillä lailla, että ainaki jos mä oon vastuukunta eli lapsi on mun paikkakunnalla ja me ollaan vastuullisia siitä olosuhdeselvityksen kokoamisesta. Mä haluaisin tavata sen toisenki vanhemman ja käyä sen toisenkin vanhemman kotona kotikäynnillä...vain sillä lailla minun mielestä saa aiosti hyvän olosuhdeselvityksen.” (TT1)

Aineistossa esiin nouseva kaksikuntatyöskentely tuo esille tärkeitä haasteita ja mahdollisuuksia olosuhdeselvityksissä. Kaksikuntatyöskentelyssä haasteena on se, että selvitystyön tekijöiden täytyy olla tiiviissä yhteistyössä, jotta saadaan kattava ja yhtenäinen kuva perheen tilanteesta. On erityisen tärkeää, että selvitystyön tekee samat työntekijät, jotta työskentely pysyy johdonmukaisena ja kokonaisvaltaisena. Selvittäjän rooli korostuu erityisesti siinä, että heidän on oltava aktiivisia ja henkilökohtaisesti vastuussa omasta työnteostaan. Tämä tarkoittaa myös sitä, että jos havaitaan ongelmia tai epäselvyyksiä, selvittäjän on tehtävä tarvittavat toimenpiteet ongelman ratkaisemiseksi. Kaksikuntatyöskentelyssä pyritään mahdollisuuksien mukaan järjestämään yhteistapaamisia vanhempien ja toisen kunnan työntekijöiden kanssa. Tällöin voidaan keskustella yhteisistä näkemyksistä ja varmistaa, että selvityksessä otetaan huomioon molempien vanhempien näkökulmat ja että työntekijöiden yhteistyö on sujuvaa. Yhteistyö selvitystyöntekijöiden kesken on myös keskeistä, sillä vain näin voidaan varmistaa, että työ etenee johdonmukaisesti ja että kaikki oleelliset näkökulmat otetaan huomioon. Tämä yhteinen ja tiivis yhteistyö tuo siis mukanaan selkeää hyötyä, mutta se vaatii myös hyvää organisointia ja aktiivista kommunikaatiota eri osapuolten välillä, jotta saadaan aikaiseksi reilu ja tasapainoinen selvitys. Kaksikuntatyöskentelyssä on tärkeää, että kaikki osapuolet tekevät yhteistyötä, sillä tämä mahdollistaa paremman ymmärryksen perheen olosuhteista ja parantaa selvityksen laatua.

Aineistossa esiin nousee tärkeä seikka perheen tilanteen selvittämisessä: tietopyyntöjen laajuus ja käytännöt vaihtelevat eri selvittäjien välillä. Selvittäjät pyytävät tietoja useista eri tahoista, jotta saadaan mahdollisimman kattava ja tarkka kuva perheen tilanteesta ja varmistetaan, että lapsen etu on ensisijalla. Tietopyynnöissä on yleensä mukana tietoja siitä, mihin palveluihin perhe on ollut yhteydessä, kuten lastensuojelu, terveydenhuolto, koulut ja muut viranomaiset, joiden kautta voidaan saada tietoa vanhempien ja lasten hyvinvoinnista. Poliisilta pyydetään yleensä tietoja vain, jos se on arvioitu tarpeelliseksi, ja tietopyyntöjen kohteena voivat olla myös vanhempien mahdolliset rikosrekisteritiedot. Tällöin selvittäjät tekevät tarkempaa arviointia siitä, mitä tietoja on tarpeen pyytää, ja onko olemassa erityistä syytä tutkia vanhempien uusien puolisoitten tai muiden läheisten taustoja. Tietopyyntöjen määrä ja tarkkuus voivat vaihdella sen mukaan, kuinka paljon taustatietoja perheestä on jo saatavilla. Jos perheellä on ollut yhteyksiä moniin eri palveluihin, kuten neuvolaan, kouluihin, perhe-

neuvolaan tai päihde- ja mielenterveyspalveluihin, selvittäjät voivat pyytää tietoja useilta tahoilta. Tämä auttaa luomaan kokonaiskuvaa perheen tilanteesta ja siitä, miten mahdolliset haasteet vaikuttavat lasten kasvuun ja kehitykseen. Tässä vaiheessa korostuu myös se, että tietopyyntöjen tulee aina olla perusteltuja. Selvittäjät arvioivat, onko tietojen pyytäminen oikeutettua ja kuinka ne tukevat selvitystyön etenemistä. Aineistossa mainitaan myös, että tietopyyntöjen tekeminen voi olla työlästä ja että käytännöt voivat vaihdella eri yksiköiden välillä. Toisessa yksikössä tietopyyntöjä voidaan tehdä laajemmin, kun taas toisessa ne voivat olla suppeampia, mikä saattaa vaikuttaa siihen, kuinka perusteellisesti perheen tilanne selvitetään. Kaiken kaikkiaan tietopyynnöt ovat keskeinen osa olosuhdeselvityksessä, ja ne auttavat varmistamaan, että selvitystyö on kattavaa ja että kaikkia perheen hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä on huomioitu. Tietopyyntöjen laajuus ja tarkkuus riippuvat aina perheen yksilöllisestä tilanteesta, ja selvittäjien on arvioitava huolellisesti, mitä tietoja on tarpeen pyytää.

”No ne tuota niitataan aina kyllä lausunut myös, mitä me on pyyetty, mutta ne on kuvattu ja avattu siihen. Ja varsinkin jos niistä on käyty syystä tai toisesta jotakin keskustelua ja vanhemmat on olleet ehkä eriä mieltä jonku psykologin lausunnoista tai sitten voi olla, että joillakin siellä rikosrekisterissä on jotaki merkintää.” (TT3)

Aineiston perusteella yhteistyö käräjäoikeuden kanssa näyttäytyy vaihtelevalta ja osittain vähäiseltä. Selvittäjien kokemus oikeuden kanssa käytävästä yhteistyöstä riippuu pitkälti siitä, kuinka tiiviisti he tekevät yhteistyötä tuomarin kanssa. Osa haastateltavista kokee yhteistyön tuomareiden kanssa toimivana ja tärkeänä, ja heidän mukaansa säännölliset tapaamiset selvittäjien ja käräjäoikeuden kanssa parantaisivat yhteistyötä ja työn laatua. Haastateltavat kertovat, että yhteistyö käräjäoikeuden kanssa rajoittuu usein lähinnä määräaikojen jatkohakemuksiin, ja oikeuden pyytämät ajankohtaiset tiedot voivat liittyä esimerkiksi lastensuojeluilmoituksiin. Selvittäjät toivovat, että oikeuden päätöksistä saataisiin lisätietoa, sillä tämä voisi auttaa heitä kehittämään omaa työskentelyään ja varmistamaan, että heidän tekemänsä selvitykset ovat oikeuden päätöksen mukaisia. Tällöin he pystyisivät hyödyntämään tuomarin perusteluita omassa työssään. Usein he kuitenkin kokevat, että eivät saa riittävästi tietoa oikeuden päätöksistä. Selvittäjien kokemus on myös se, että heitä ei usein pyydetä osallistumaan oikeuskäsittelyyn, vaan heidän laatimansa selvitys on jo riittävä tukemaan asian käsittelyä. Tämä voi johtua siitä, että oikeudenkäynnin aikana selvitettävä asia on jo riittävästi käsitelty

olosuhdeselvityksessä. Harvinaista on, että tuomarit ovat yhteydessä selvittäjiin tai tarkastavat selvityksiin liittyviä yksityiskohtia, vaikka tämä voisi parantaa yhteistyön laatua ja varmistaa, että selvitystyö on kattavaa ja oikeuden päätökselle linjassa. Selvittäjät kertovat myös, että he eivät aina saa oikeuden päätöksiä tiedoksi, ja tämä voi vaikeuttaa heidän työtään. Vaikka selvitykset voivat olla hyödyllisiä oikeudenkäynnissä, on tärkeää, että selvittäjät saavat tiedon siitä, kuinka oikeus on perustellut päätöksensä, sillä tämä tukisi heidän ammatitaitoaan ja auttaisi heitä tekemään parempia ratkaisuja perheen tilanteen selvittämisessä. Yhteistyön puutteet saattavat johtua siitä, ettei selvittäjille ole määritelty selkeästi roolia oikeudenkäynnissä, ja heidän roolinsa saattaa jäädä passiivisemmaksi. Tämän vuoksi kehittämissuhteidenä voisi olla, että yhteistyö käräjäoikeuden ja muiden viranomaisten kanssa tiivistyisi ja että tuomarit olisivat entistä aktiivisempia selvityksissä mukana olevien työntekijöiden kanssa. Tällöin olosuhdeselvitykset voisivat tukea entistä paremmin oikeudellisia päätöksiä, ja perheiden tilanne saataisiin käsiteltyä entistä tarkemmin ja kokonaisvaltaisemmin.

”No ei ne automaattisesti aina tule. Välillä tulee ja välillä ei, ja ja sitte aika monesti me sanomaan vanhemmalle, että hän toimittaa sitten sen päätöksen tänne. Että onhan se meillekin semmonen hyvä tieto, että mikä se lopputulos sitte oli. Välillä tuomioistuimien lähettää ja välillä ei. Olis tosi hyvä, että se tulisi aina sieltä, mutta ei se automaattisesti tule.” (TT4)

Aineiston perusteella vanhempien erotessa riitaisesti on lastensuojelun ja lastenvalvojen yhteistyön hyvänä käytäntönä ollut, että vanhempia tavataan yhdessä lastenvalvojan ja lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa. Tapaamisella on käyty läpi vanhempien yhteistyön haasteita, huolia ja tuotu esille lasten näkökulmaa. Kun riitaisen erotilanteen haasteisiin vastataan heti ja tilannetta seurataan, sillä on positiivinen vaikutus lapsen tilanteeseen. Parkkisenniemen (2017, 47–48) mukaan erovanhempien kanssa työskentelyssä on tärkeää huomioida vanhempien välit ja ohjata heidät tarvittaessa oikeiden palveluiden piiriin. Kun vanhemmat ovat sopimusvalmiudessa, he voivat laatia lapsen liittyvät sopimukset lastenvalvojan aikavarauksella. Riitaisissa tilanteissa vanhemmat ohjataan perheasioiden sovitteluun sekä terapeuttisten palveluiden piiriin. Parkkisenniemi (2017, 47–48) nostaa esille huolen siitä, mikä palvelu pystyy vastaamaan pikaisesti vanhempien tarpeisiin erotilanteessa.

Lapsen edun näkökulmasta on tärkeää tarkastella lastenvalvojan työn vaikutusta olosuhdeselvitysten määrään. Lastenvalvoja antaa sopimusneuvotteluille aikaa, ja ensimmäiset sopimukset ovat yleensä kuukauden mittaisia. Sen jälkeen arvioidaan, miten vanhemman ja lapsen tapaamiset etenevät. Lyhyen sopimuksen jälkeen vanhemmille varataan uusi aika lastenvalvojalle. Lyhyen sopimuksen hyötyinä nähdään, että vanhempien asiat ovat edenneet, tunteet ovat laantuneet ja vanhemmilla voi olla toimivampi neuvotteluyhteys. Haastateltava (TT5) toi esille, että usein vanhempien ollessa eron kriisissä sopimukset lapsen tapaamisista ja elätksestä tehdään nopealla aikataululla. Haastateltava (TT5) kokee, etteivät vanhemmat kykene erokriisin alussa asettamaan lasta etusijalle, vaan omat kriisit vaikuttavat heidän näkemukseensä sovittavista asioista. Aineistossa on ristiriitaa haastateltavien kokemuksissa lastenvalvojan työn suhteen. Tulosten perusteella totean, ettei lastenvalvojan pitkäaikainen työskentely vanhempien kanssa välttämättä vähennä olosuhdeselvitysten tarvetta, koska vanhempien tilanteet ovat usein erittäin riitaisia. Esimerkiksi Follo-sovittelussa vanhemmat ovat saaneet sovun aikaan, eikä tarvetta olosuhdeselvitykselle ole. Tämä ilmenee useissa haastatteluissa. Vanhempien kanssa työskentelyä ohjaa lapsen edun käsite. Godbout, Parent & Saint-Jacques (2015, 284–285) korostavat lapsen edun arvioinnissa sen ydintä ja arviointitapaa. Pysyvät ihmissuhteet ja vakaus lapsen elämässä ovat lapsen edun arvioinnin peruspilareita. Pohdittavaa selvitystyössä on, ovatko vakaat olosuhteet toisen vanhemman luona suotuisampia lapselle kuin tiivis suhde molempiin vanhempiin. Pysyvät asuinolosuhteet tarjoavat lapselle pysyvät fyysiset ja sosiaaliset olosuhteet, mutta toisaalta tasavertaiset suhteet molempiin vanhempiin voivat edistää lapsen kehitystä. On arvioitava, kumman vanhemman luokse lapsen elämää rakennetaan.

”Joo, siis mähän tein lastenvalvojan työtä 2013 ja 2014, että sillälai pystyn, että kyllähän se vaikuttaa, sillä lailla, että niinku se on hirveän tärkeä, että siinä tavallaan annettais niinku sopimusneuvottelulle kuitenkin aikaa, että monesti-han se on semmonen tilanne, että ne jouvutaan hyvin nopeaa siinä kovimmassa kriisissä niinku tekemään ne tuota tapaamissopimukset ja elatussopimukset ja nämä. Että mä ite aattelen, että se ois ois hyvä siinä alussa saaha jonkunlainen, ihan vaikka kuukauden sopimus, että lähettäs kattoo miten vaikka tapaamiset menee ja sen jälkeen sitten varattas uusi aika, ko asiat on edenny ja menny eteenpäin ja tunteetki laantunut ja sitten pystyy jo paremmin neuvotteleen niistä asioista.” (TT5)

Aineistossa esiin nouseva käytäntö perheneuvolan ja muiden perheen voimassa olevien palvelujen hyödyntämisestä olosuhdeselvityksissä näyttää olevan tärkeä osa prosessia. Haastateltavat kuvaavat, että olosuhdeselvitystyössä hyödynnetään perheen aikaisempia palveluja ja niiden tuottamaa tietoa, kuten perhetyön havaintoja, kirjauksia, lausuntoja sekä aiempia haastatteluja. Tämä auttaa selvittäjiä saamaan kattavamman ja tarkemman kuvan perheen tilanteesta ja mahdollistaa monipuolisemman arvioinnin. Erityisesti vanhemmuuden arviointi perheneuvolassa sekä lapsen mielipiteen selvittäminen työparin avulla näyttävät olevan tärkeä osa prosessia, koska ne voivat tuoda esiin uusia näkökulmia ja auttaa selvittäjiä tekemään tasapuolisia ja lapsen etua tukevia johtopäätöksiä. Kun selvittäjät havaitsevat mahdollisuuden sovintoon vanhempien välillä, yhteispalaveri asianajajien ja vanhempien kanssa voi olla ratkaiseva askel sovinnon saavuttamisessa ilman oikeuskäsittelyä. Tämä lähestymistapa voi osaltaan vähentää oikeudenkäyntien tarvetta ja tukea vanhempien yhteistyötä, mikä puolestaan voi olla lapsen etujen mukaista.

Aineiston perusteella perheen voimassa olevien palvelujen, kuten perheneuvolan, hyödyntäminen on olennainen osa olosuhdeselvityksiä. Haastateltavat kertovat, että perheneuvolasta on pyydetty esimerkiksi vanhemmuuden arviointia ja työpari lapsen mielipiteen selvittämiseen. Tämä osoittaa, kuinka tärkeää on yhteistyö eri perhepalveluiden kanssa, sillä se rikastuttaa selvitystyötä ja tuo esiin monipuolisempia näkökulmia perheen tilanteeseen. Selvitystyössä otetaan huomioon perheen aikaisemmat ja nykyiset palvelukontaktit, jolloin perhetyöntekijöiden tekemät havainnot, kirjaukset ja lausunnot voivat tarjota arvokasta tietoa. Tämä auttaa selvittäjiä saamaan kokonaisvaltaisemman käsityksen perheen olosuhteista ja lasten ja vanhempien hyvinvoinnista, mikä puolestaan tukee oikeudenmukaista ja lapsen etua parhaiten edistävää päätöksentekoa. Erityisesti mahdollisuus sovinnon löytämiseen vanhempien välillä ilman oikeuskäsittelyä on merkittävä etu, sillä se voi vähentää perheen kokemia oikeudellisia paineita ja säästää resursseja. Yhteispalaveri, jossa vanhemmat ja heidän asianajajansa voivat keskustella, tarjoaa mahdollisuuden löytää yhteisymmärrys ja parantaa vanhempien välistä yhteistyötä. Tämä voi edistää lapsen hyvinvointia, sillä se mahdollistaa vanhempien yhteisen vastuunkannon ilman oikeuden väliintuloa. Tällainen lähestymistapa korostaa perheen yhteisön ja yhteistyön merkitystä lapsen edun kannalta.

6.3 Lapsen edun toteutuminen olosuhdeselvitysprosessissa

Aineistosta käy ilmi, että lapsen edun toteutuminen olosuhdeselvityksessä paranee, kun työntekijällä on syvälinen ymmärrys teoriasta ja huoltoriitojen taustatekijöistä. Tämä tietämys on tärkeää, sillä se auttaa arvioimaan perheen tilannetta ja tunnistamaan mahdollisia riskejä lapsen hyvinvoinnille. Smith-Etxeberrian ym. (2022, 11–12) mukaan varhainen tuki perheille voi parantaa lapsen edun toteutumista. Apu on tärkeää jo silloin, kun perheen haasteet alkavat näkyä, sillä varhainen puuttuminen voi estää ongelmien pahenemista ja edistää lapsen emotionaalista tasapainoa. Laitisen, Nikupeterin ja Hurtigin (2018, 46–48) mukaan lasten toimijuus ja tiedon huomioiminen ovat keskeisiä tekijöitä ammatillisessa käytännössä. Lasten kuuleminen ja heidän näkemyksensä huomioon ottaminen ovat oleellisia, sillä se lisää avun saannin oikeellisuutta ja tehokkuutta. Lapsen tietämys omasta toimijuudestaan ei tarkoita sitä, että aikuisten vastuuta vähennetään, vaan se ohjaa aikuisia toimimaan lapsen kanssa sensitiivisesti ja lapsen kehitysvaihetta huomioiden. Tämä tarkoittaa, että lapsen valmius käsitellä tilannetta on arvioitava tarkasti, jotta hänen tarpeensa ja hyvinvointinsa otetaan mahdollisimman hyvin huomioon. (Laitinen ym. 2018, 46–48.) Näiden tutkimusten valossa voidaan todeta, että lapsen edun toteutumisen kannalta on oleellista, että ammattilaiset eivät ainoastaan huolehti siitä, että lainsäädäntö ja menettelytavat toteutuvat, vaan myös siitä, että lapsen oma ääni ja tuntemukset otetaan aidosti huomioon. Tällöin perheen tukeminen on kokonaisvaltaisempaa ja lapsen hyvinvointi on paremmin turvattu.

”No, kyllä varmaan se, että kun on tutkinut sitä teoriapuolta siellä erojen ja huoltoriitojen taustalla, niin jollakin tavalla aattelen, kuitenkin on aika hyvä ymmärrys siitä, että mihin asioihin sitte niinku kiinnittää, kiinnittää huomiota ja minkälaisia asioita siellä taustalla on, että voi niinku tarkemmin käsitellä joitaki osa-alueita sitte. Että sillä tavalla koen, että minulla on keskimääräistä varmaan parempi tausta.” (TT3)

Aineiston perusteella lasten tapaamiset ovat olosuhdeselvityksissä keskeinen osa prosessia, mutta lasten asettaminen vanhempien väliin voi olla erittäin kuormittavaa ja psyykkisesti raskasta. Lapsille, jotka kokevat olevansa pakotettuja valitsemaan vanhemman puolen tai jatkautumaan kahtia, tilanne voi aiheuttaa merkittävää stressiä. Tämä voi johtaa siihen, että lapset joutuvat kantamaan aikuisen riitojen taakkaa, mikä vaikuttaa suoraan heidän hyvinvointiinsa ja kehitykseensä. Lapsen etu voi helposti jäädä taka-alalle, kun vanhemmat ajavat omia etujaan ilman kykyä tehdä yhteistyötä. Tällöin vuoroasuminen, joka saattaa aluksi tuntua

houkuttevalta ratkaisulta, ei välttämättä ole lapsen edun mukainen. Jos vanhemmat eivät kykene yhteistyöhön, vuoroasuminen voi heikentää lapsen tunnetilaa ja turvallisuudentunnetta, sillä se altistaa lapsen jatkuville vanhempien välisten konfliktien keskelle. Olosuhdeselvityksessä työskentelevät ammattilaiset ovat kokeneet, että vuoroasuminen ei ole aina mahdollinen, jos vanhemmat eivät pysty luomaan edes perustavanlaatuista yhteistyösuhdetta. Jos vanhempien välinen viha ja katkeruus estävät heidän kykyään toimia yhdessä, tämä voi estää lapsen edun toteutumista ja heikentää perheen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Lapselle jäävä kuormitus voi olla suuri, ja lapsen edun mukainen ratkaisu ei silloin ole mahdollista ilman vanhempien välisten suhteiden parantamista. Tämä osoittaa, kuinka tärkeää on, että olosuhdeselvityksissä huomioidaan lapsen psyykinen hyvinvointi ja varmistetaan, että ratkaisut ovat lapsen edun mukaisia, eivätkä ne lisää lapsen kuormitusta tai osallista häntä aikuisten riitoihin.

Aineiston perusteella lastenvalvojan rooli on erityisen tärkeä silloin, kun vanhemmat eroavat, sillä hän on usein ensimmäinen viranomaiskontakti perheelle. Lastenvalvojan tehtävänä on auttaa perheitä neuvottelemaan lasten huollosta, tapaamisista ja elatuksesta, ja hänen työskentelynsä voi vaikuttaa siihen, miten perhe kokee prosessin ja millaisia ratkaisuja he saavat aikaan. Vaikka lastenvalvoja pyrkii parhaansa mukaan työskentelemään perheen kanssa ja auttaa ratkaisemaan riitoja, ei ole aina takeita siitä, että tämä työskentely estäisi oikeuskäsittelyn tai riitojen jatkumisen. Aineistosta ilmenee, että samat vanhemmat voivat joutua käsittelemään lasten asioita useaan otteeseen oikeuden kautta, mikä viittaa siihen, että oikeusprosessit voivat jatkua pitkään, vaikka lastenvalvojan rooli olisi ollut keskeinen alkuvaiheessa. Nylundin (2021, 346–347, 352) mukaan lapsen osallisuuden toteutuminen on viranomaisen vastuulla. Lapsen osallisuuden toteuttamiseksi tarvitaan muutoksia organisaatioissa, työntekijöiden koulutuksessa sekä ajattelutavassa. Lapsen mielipiteet eivät usein tule esiin ilman olosuhdeselvitystä, sillä ilman sitä lapset voivat jäädä vanhempien tulkintojen varaan. Tämä korostaa olosuhdeselvityksen merkitystä, koska ilman sitä lapsen mielipide jää helposti huomiotta. Olosuhdeselvityksessä voidaan kuitenkin tuoda esiin lapsen näkemyksiä ja ajatuksia, jotka ovat keskeisiä hänen osallisuutensa kannalta. Nylund (2021, 346–347, 352) painottaa, että lapsen puheenvuoro huoltoriidoissa voi lisätä lapsen osallisuuden toteutumista, mikä vahvistaa hänen oikeuttaan vaikuttaa omaan elämäänsä. Tämä korostaa, kuinka tärkeää on,

että olosuhdeselvityksissä huomioidaan lapsen mielipiteet ja näkemykset, jotta hänen osallisuutensa voidaan toteuttaa ja hänen etunsa voidaan ottaa huomioon. Tällöin myös lastenvalvojan työ saa syvällisemmän merkityksen, sillä se voi olla avain lapsen äänen kuulemiseen ja osallisuuden edistämiseen huoltoriidoissa.

Sosiaalihuoltolaki määrittelee säädökset sosiaalityölle, jotta sosiaalihuollon palveluiden asiakkaat saavat yhdenvertaisin perustein heidän tilanteisiinsa nähden tarpeellista apua ja tukea. Sosiaalihuoltolaissa määritellään myös, että asiakkaan tulee saada hyvää palvelua ja kohtelua kaikissa sosiaalihuollon palveluissa. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 1 §.) Ihmisarvon kunnioitus sekä perusoikeuksien toteutuminen ovat kaiken työskentelyn perustana. Tärkeää on huomioida, että eettisestä näkökulmasta sosiaalialalla korostetaan asiakkaan inhimillisen kohtaamisen merkitystä. (Mönkkönen 2018, 37.)

Aineiston perusteella voidaan todeta, että lapsen edun toteutuminen on haastavaa, jos eri paikkakunnilla toimivat selvittäjät ovat erimielisiä johtopäätöksistään. Tällöin voi syntyä ristiriitaisia selvityksiä, mikä voi hämmentää prosessia ja vaikeuttaa lapsen edun arviointia. Käräjäoikeuden toiveena on, että eri kuntien laatimat selvitykset olisivat linjassa ja niissä olisi yhtenäinen näkemys asiasta. Tämä yhteinen näkemys on tärkeä, jotta lapsen etu voidaan arvioida johdonmukaisesti ja luotettavasti. Kun eri kunnissa työskentelevät selvittäjät päätyvät eri johtopäätöksiin, se voi aiheuttaa epäselvyyksiä ja viivästyksiä prosessissa, mikä puolestaan saattaa olla lapsen edun vastaista. Tällöin lapsi voi joutua kärsimään tilanteen epäselvyydestä ja pitkittämisestä, sillä ristiriitaiset selvitykset voivat vaikeuttaa oikeuden päätöksentekoa ja estää oikeanlaisten ratkaisujen löytymistä. Eri kuntien selvittäjien erimielisyys voi myös lisätä vanhempien välistä jännitteitä, sillä he saattavat tarttua ristiriitaisiin arvioihin ja käyttää niitä omaksi eduksi. Tämä puolestaan voi pitkittää riitaa ja vaikeuttaa lapsen etua koskevien ratkaisujen löytymistä. Tällöin tärkeää on, että selvittäjät tekevät tiivistä yhteistyötä ja pitävät lapsen etua keskiössä, jotta ristiriitoja vältetään ja prosessi etenee sujuvasti ja lapsen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Tämä tuo esiin, kuinka tärkeää on yhtenäinen ja selkeä yhteistyö eri kuntien välillä ja selvittäjien kesken, jotta lapsen etu toteutuu parhaalla mahdollisella tavalla. Lapsen edun varmistaminen vaatii paitsi hyvää yhteistyötä myös yksittäisten selvittäjien kykyä kohdata tilanne objektiivisesti ja lapsen hyvinvointia edistäen.

”Kyllähän meillä semmonen tavoite ois, että käräjäoikeudenki toivomus, että ei tulisi ihan niinku vastakkaisia näkemyksiä, vaan ois ois niinku semmonen yhtenäinen näkemys siitä, että miten pitäis asioitten selvittää. Mutta ei se aina onnistu. Ei me olla aina samaa mieltä ja sitten tietenki jos. No nyt eilenkin, niin vähän sellanen, no ei tosin kellään ollu ihan selkeetä näkemystä, vaan siellä on monet puolet ylleensä näissäkin, niin sitten pääteltiin siinä yhdessä, että ei lähetä sitten kauheen jyrkästi olemaankaan mittään mieltä. Että käydään läpi niitä eri vaihtoehtoja.” (TT6)

Aineiston perusteella riita-asia voidaan käsitellä oikeudessa ilman olosuhdeselvitystä, mutta tuomari voi pyytää selvitystä, jos osapuolet niin vaativat. Aineistosta käy ilmi, että tuomarit jakavat usein samoja näkemyksiä johtopäätöksistä kuin selvittäjät, mutta jos selvittäjillä ei ole selkeää ratkaisuehdotusta, he eivät anna sellaista selvityksessä. Tällöin selvityksessä keskitytään lähinnä perheen olosuhteiden arviointiin, eikä esitetä suosituksia tai ehdotuksia ratkaisuksi. Kaikki tuomarit eivät kuitenkaan aina halua, että selvityksessä on selkeä ratkaisuehdotus, koska se saattaa rajoittaa heidän mahdollisuuksiaan tehdä oma arviointinsa ja päätöksensä asianmukaisesti. Ilman selkeää ratkaisuehdotusta tuomari voi tarkastella tilannetta laajemmin ja tehdä päätöksensä ottaen huomioon kaikki olosuhteet ja selvityksessä esiin nousseet tekijät. Tämä antaa tuomarille vapauden käyttää omaa harkintakykyään ja ei sido häntä etukäteen annettuihin suosituksiin. Näin ollen voidaan todeta, että olosuhdeselvityksellä on tärkeä rooli oikeusprosessissa, mutta sen sisältö ja laajuus voivat vaihdella sen mukaan, kuinka paljon tuomari haluaa ratkaisuehdotusta ja miten hän haluaa käyttää selvitystä osana päätöksentekoa.

Aineiston perusteella on ilmeistä, että olosuhdeselvityksessä esiintyy tilanteita, joissa molemmat vanhemmat ovat periaatteessa päteviä ja kykeneviä huolehtimaan lapsestaan, mutta vanhempien välinen riita hallitsee tilannetta. Tässä tilanteessa lapsen etu saattaa jäädä toissijaiseksi, koska konfliktit vanhempien välillä estävät yhteistyön ja tasapainoisen elämän luomisen lapselle. Aineistossa nousee esille myös huoli siitä, että patologiset riidat saattavat jatkua pitkään käräjäoikeuden käsittelyn jälkeen ja siirtyä hovioikeuteen. Tällöin riidan osaksi ei enää vaikuta lapsen etu, vaan kyse on enemmän vanhempien omista näkemyksistä ja ymmärryksistä tilanteesta. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa lapsen hyvinvointi ja kehitys jäävät riitojen varjoon, ja lapsen näkökulma jää huomiotta. Erityisesti huolestuttavaa on se, että ongelmiin puututaan usein vasta, kun lapsi alkaa oireilla, mikä voi ilmetä esimerkiksi käyttäytymisongelmina, emotionaalisina vaikeuksina tai muina kehityksellisinä häiriöinä.

Tällöin lastensuojelun tai muiden viranomaisten apu saattaa olla vasta reaktiivista, eikä enakoivaa. Tämä viivästyttää mahdollisesti tarvittavan tuen antamista lapselle ja perheelle, koska ongelmat jäävät huomaamatta tai niitä ei oteta riittävästi vakavasti ennen kuin ne eskaloituvat. Aineistossa oleva huoli siitä, että lapsen etu saattaa jäädä sivuun vanhempien riidan ja oikeusprosessin vuoksi, tuo esille tarpeen tarkastella olosuhdeselvityksissä myös konfliktien pitkäaikaisia vaikutuksia lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin.

”Tavallisesti ne on jo olemassa olevia asiakkaita ja niille tehdä olosuhdeselvitys ja sen jälkeen se asiakkuus jatkuu. Koska eihän mikkään käräjäoikeuden päätös mittään sinänsä muuta. Jos on patologinen tai joku tämmönen riita, joka jatkuu vuosikautia, joka ei käsittele enää niinku lasta vaan jotakin muuta ymmärrystä niiltä vanhemmilta. Sehän jatkuu ja jatkuu, mennee hovioikeuteen ja jatkuu ja jatkuu, soittoja tulee. Että meillä on lakimies itellä, sillai konsultoidaan joskus. Mä oon parikin kertaa sanonu, että kun, koska tämä olosuhdeselvitys loppuu, kun riita vaan jatkuu, niin joskus on tullut sillai, että sitte pitää ottaa huostaan tai jotain jos lapsi alkaa oireilee, No, miksi pitää oottaa niin kauan että oireilee, eikö sitä ennalta pitäis jotain tehdä.” (TT7)

Lainsäädäntö ohjaa vahvasti olosuhdeselvitystyöskentelyä, ja työtä ohjaa eri lainsäädäntö kuin lastensuojelulaki. Tulosten pohjalta voidaan tarkastella, miten sosiaalityön eri osa-alueet jakautuvat ja kuka hoitaa minkäkin osuuden. Onko sosiaalityön rooli riitojen keskellä? Aineiston perusteella vanhemmat hankkivat todistusaineistoa sosiaalisessa mediassa ja tuovat ne esille lastensuojelunkin puolella. Lapsenhuoltolain mukaan päätökset koskien lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta on vastattava lapsen etuun. Lapsen etu ohjaa lainsäätäjien, tuomioistuimen, hallintoviranomaisen ja kuntapäätäjien työtä, ja se on lapsen edun mukaista. Lapsen oikeudet jaetaan kolmeen eri kategoriaan: lapsen hyvinvointiin, lapsen kehitykseen ja lapsen oikeuteen saada suojelua. (Hakalehto-Wainio & Nieminen 2013, 35; Aaltonen 2020, 136.) Aineiston perusteella olosuhdeselvitystyöskentely on kartoittavaa työtä, ja lastensuojelun työskentely on muutostyötä. Selvitystyössä ja lastensuojelun työskentelyssä on eroja, mutta myös samankaltaisuuksia. Työskentelyn erona ovat työskentelyn näkökulmat. Selvityksessä on kyse vanhempien välisestä kiistasta lapsen asumisen tai tapaamisiin liittyen, kun taas lastensuojelussa otetaan vastuu lapsesta. Aineiston perusteella osalla lapsista on olosuhdeselvityksen aikana asiakkuus lastensuojeluun, mutta ei kaikilla.

*”Kyllä se pääasia siinä ehkä on niinku se, että me yritämmä hakea siinä sitä lapsen näkökulmaa ja lapsen etua. Että, se siinä ehkä on se päällimmäinen.”
(TT4)*

Aineiston keskeisiä näkökohtia lapsen edun toteutumisessa olosuhdeselvityksessä ovat lapsen mielipiteen ja näkemyksen selvittäminen sekä moniammatillinen yhteistyö. Lapsen perhesuhteiden arviointi on merkityksellistä, koska lapsen suhteet vanhempiin ja muihin perheenjäseniin ovat tärkeitä. Olosuhdeselvityksessä arvioidaan, miten nämä suhteet vaikuttavat lapsen hyvinvointiin. Lapsi huomioidaan yksilöllisesti, ja jokaisen lapsen tilanne on ainutlaatuinen, joten olosuhdeselvityksessä otetaan huomioon lapsen henkilökohtaiset tarpeet ja olosuhteet. Olosuhdeselvitystyöskentelyä ohjaa lainsäädäntö, ja lapsen oikeudet on huomioitava kaikissa päätöksissä. Tämä tarkoittaa, että selvityksessä tulee noudattaa kansainvälisiä ja kansallisia säädöksiä, kuten YK:n lapsen oikeuksien sopimusta. Aineiston perusteella olosuhdeselvitystyöskentelyssä lapsen edun toteutumiseen vaikuttavat olosuhdeselvittäjien resurssipula, aikatauluhaasteet sekä yhteistyö eri toimijoiden kanssa. Lapsen edun toteutuminen olosuhdeselvitysprosessissa on monivaiheinen ja vaativa prosessi, joka edellyttää huolellista suunnittelua, yhteistyötä ja lapsilähtöistä ajattelua. Tavoitteena on aina varmistaa, että lapsen hyvinvointi ja oikeudet toteutuvat parhaalla mahdollisella tavalla.

Lapsen edun käsitteen kautta voidaan arvioida vanhempien toimintaa joko hyväksi tai huonoksi. Lapsen etu ohjaa lastensuojelun työtä ja päätöksiä lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Lapsen edun tulee olla hallitseva tekijä, eikä se saa jäädä vanhempien edun alle, hallinnollisten päätösten tai taloudellisten seikkojen taakse. Huoltajien tehtävä on turvata ja toimia lapsen edun mukaan, ja julkinen valta toimii päätöksenteossa lapsen edun nimissä. (Linnanmäki 2019, 317; Pösö 2012, 75–76; Tolonen & Linnanmäki 2020, 28.) Linnanmäen (2019, 79) mukaan Suomessa lapsen oikeudet nähdään monella eri tapaa, ja kokonaisuus on hajanainen. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja perustuslain 6 §:n mukaan edellytetään lasten perusoikeuksien toteutumista (Perustuslaki 731/1999, 6 §; YK:n lapsen oikeuksien sopimus).

7 Työntekijän osaaminen olosuhdeselvitysprosessissa

7.1 Ammatillisuus

Aineiston perusteella olosuhdeselvittäjien ammatillisuudella on vaikutusta olosuhdeselvityksen laadintaan. Kokemus eri sosiaalityön osa-alueilta on eduksi selvityksen laadinnassa, ja selvitysten teko nähdään sosiaalityöntekijän tehtävänä. Selvityksen teossa työntekijällä on oltava näkemystä perheen tilanteesta ja vanhemmuudesta sekä lapsen kehityksestä. Aineistossa nousee esille, miten työntekijä hahmottaa ihmisen elinympäristön ja kokonaisuudet. Työntekijän ammattitaitoa haastavat avoin haastattelutekniikka ja lapsen kuuleminen. Sosiaalityön ammatillisuus näkyy siten, että selvittäjät etsivät lapsen näkökulmaa ja lapsen etua sekä tuovat niitä esille vanhemmille selvityksen aikana. Karttunen (2010, 183) ja Pajulammi (2014, 210–214) korostavat lapsen edun toteutumisesta lapsen tilanteen pikaisella selvittämisellä ja lapsen ajatusten sekä mielipiteen arvioimisella. Lapsen mielipide on otettava huomioon, ja pohdittava, minkälainen merkitys sillä on asian selvittämiseen. Aikainen puuttuminen lapsen tilanteeseen vähentää lapsen tulevia ongelmia. Lapsen tulevaisuuden kannalta on merkittävää, että työntekijöillä on riittävä koulutus, osaaminen ja yhteistyö eri ammattiryhmien välillä. Huomioitava on, että tieto alaan liittyvästä tutkimuksesta lisää työntekijän ammatillisuutta. (Karttunen 2010, 183; Pajulammi 2014, 210–214.) Perheiden kanssa työskennellessä sosiaalityöntekijältä vaaditaan ammattitaitoa, ymmärrystä ja luottamusta asiakkaita kohtaan. Asiakasta on kuultava, jotta voidaan lieventää asiakkaan kokemusta jatkuvan epäilyn alla olemisesta. Vanhemmuuden uudelleen muotoilun kautta tuetaan lapsen ja vanhempien välistä suhdetta. Perheitä tavatessa on huomioitava, että asiakkaat kaipaavat kunnioitusta sekä arvostusta. (Vierula 2016, 261–290.)

”Ja selittäny toki, et miksi. Jotenkin näissä on monesti se tilanne, että ei vaan haluta antaa niinku millään sille toiselle periksi. Että unohtuu täysin se lapsen etu siinä ja miten se lapsi kärsii, että mitä semmosta niinku minun näkemys on, että se on vaan niinku tavallaan sitä vihaa ja katkeruutta sitä toista kohtaan ja sitten jotenkin se lapsi unohtuu siinä. Se joutuu kiistakapulaksi.” (TT5)

”No tietenkkin se, että sitä justiin ku sannoin, että tuota, kuitenkin että yrittää korostaa niille lapsille sitä, että miten se vaikuttaa lapsiin tämä riitely ja lapsen näkökulma, lapsen ääntä tavallaan nostaa esille. Että tuota, kyllähän niinku, niitäkin tilanteita on, että lapset ihan suoraan kertoo, että ei hän haluaisi valita,

eikä me yleensä sitä suoraan edes kysytä. Mutta oon tullu lapsia, jotka joka on kertonut, että kunpa minä voisin jakaantua kahtia niin ei tarvis.” (TT5)

Aineiston perusteella selvittäjät kokevat olevansa osana lastenvalvojan ja lastensuojelutyötä, mutta heidän saamansa koulutus olosuhdeselvityksistä ei ole aina riittävää. Olosuhdeselvitys vaatii laaja-alaista osaamista perheiden ja lasten hyvinvoinnista sekä kykyä arvioida perheen olosuhteita objektiivisesti ja asiantuntevasti. Tämä korostaa täydennyskoulutuksen ja lisäkoulutuksen tarvetta, jotta selvittäjät voivat tehdä perusteellisia ja oikeudenmukaisia selvityksiä.

Olosuhdeselvityksessä pyritään edistämään vanhempien välistä sovintoa, erityisesti silloin, kun perhe ei ole äärimmäisessä konfliktitilanteessa. Kuitenkin, kuten aineistossa todetaan, suuria haasteita syntyy, jos vanhemmilla on mielenterveysongelmia, päihdeongelmia tai väkivaltaa on esiintynyt. Näissä tapauksissa sovittelu ei aina ole mahdollista tai voi olla jopa riskialtista, koska nämä tekijät estävät aitoa yhteistyötä vanhempien välillä. Sovittelutyöskentely toimii parhaiten, kun vanhemmat pystyvät yhteistyöhön ja toimimaan tasaväkisesti. Aineistosta käy ilmi, että selvittäjien roolit ja ammatillinen osaaminen ovat keskeisiä olosuhdeselvitysten onnistumiselle. Jatkuva koulutus ja ammatillisen kehityksen tukeminen ovat tärkeitä, jotta työskentely voi vastata perheiden tarpeisiin ja olosuhdeselvityksistä tulee mahdollisimman oikeudenmukaisia ja hyödyllisiä.

Aineiston perusteella selvittäjillä on eriäviä kokemuksia koulutuksen saamisesta. Osa on saanut koulutusta, mutta siitä on aikaa, ja koulutukselle on edelleen tarve. Selvittäjät haluavat saada tietoa lapsen kehityksestä ja koulutusta lapsen mielipiteen selvittämiseen. Selvittäjien työtä ohjaa lapsen etu, ja sitä korostetaan selvityksen aikana. Vanhempien riitaisissa tilanteissa tarvitaan lastensuojelullista osaamista sekä tietoa lainsäädännöstä. Selvitystyön kannalta on merkittävää osata soveltaa niitä käytäntöön ja tuoda vanhemmille esille, minkälaiset vaikutukset vanhempien välisillä riidoilla on lapseen. Andersonin ja Augugliaron (2025, 166) mukaan konfliktit ovat monimutkaisia ja väistämättömiä ihmissuhteissa. Tuomioistuinjärjestelmän kontradiktorinen luonne, taloudelliset näkökohdat ja sosioekonomiset tekijät lisäävät konfliktien määrää suhteen sisällä. Tärkeää on tunnistaa näiden systeemisten tekijöiden vaikutus ja ymmärtää, miten ne vaikuttavat konflikteihin sekä miten niiden vaikutusta voidaan

minimoida. Tämän tutkimuksen tuloksena kehitetty perusteltu teoria mahdollistaa systeemiin konflikteihin vaikuttavien tekijöiden ymmärtämisen ja tarjoaa strategioita tämän tyyppisten konfliktien vähentämiseksi. Vaikka tuomioistuinjärjestelmän rakennetta on vaikea muuttaa, oikeudenkäynneissä käytetyn kontradiktorisen kielen muuttaminen, lasten elatusapupäätösten selkeyttäminen, sosiaalisten verkostojen rajojen asettamisesta valittaminen ja ulkopuolisiin terapeutteihin interventioihin viittaaminen voivat kaikki auttaa ratkaisemaan systeemisiä konflikteja ja vähentämään suurien konfliktiriitojen määrää. (Anderson & Augugliaro 2025, 166.)

Haastateltavan (TT6) mukaan olosuhdeselvityksen laatijalla on perheasioiden sovittelijan koulutus, mutta heidän kokemus ja koulutus eivät täysin kata olosuhdeselvitysten laatimista. Haastateltava toteaa, että vaikka hän saa perhearviointikoulutusta, hän kokee selvitystyön olevan marginaalista ja on itse ottanut vastuuta asioista selvittämällä niitä esimerkiksi lukeamalla Anna-Kaisa Aaltosen kirjoja. Selvitysten laatiminen, erityisesti raportin kirjoittaminen, koetaan haastavaksi. Aineistossa tulee esiin, että selvittäjät kokevat vaikeaksi ottaa selkeää kantaa selvityksessä esitettyihin asioihin, mikä johtuu usein siitä, että heillä ei ole riittävää koulutusta tai valmiuksia arvioida tilanteita kaikilta tarvittavilta näkökulmilta. Havaintojen tekeminen on tärkeää, mutta sen arvioiminen, onko toinen vanhempi paremmassa asemassa kuin toinen, on erityisen vaikeaa. Tämä paljastaa koulutuksen puutteen ja mahdollisen tarpeen lisäkoulutukselle tai valmennukselle, jotta selvittäjät voisivat suorittaa olosuhdeselvityksensä entistä ammattimaisemmin ja objektiivisemmin. Koulutuksen ja resurssien puute voivat vaikuttaa siihen, kuinka tasapuolisesti ja tarkasti selvitykset toteutetaan ja mitä vaikutuksia sillä voi olla lasten ja perheiden tulevaisuudelle. Ammatillisuuteen liittyy työntekijän persoonallisuus, koulutus ja sen mukana saatu tieto sekä työkokemus. Haastateltavien mukaan heillä on tarvetta koulutukselle, mutta koulutuksia ei ole tarjottu. Aineiston perusteella selvittäjillä on oltava kokemusta, koulutusta ja näkemystä selvitystyöskentelystä. Mäntysaaren (2016, 75) mukaan sosiaalityöntekijä edustaa asiakaskohtaamisissa itseään, ammattikuntaansa ja yhteiskunnallista intressiä. Koska yhteiskunta ei osaa puhua, tarvitaan toimien suorittamiseksi ammattilaisia. Jokainen ihminen tavoittelee onnea ja hyvinvointia omalla tavallaan, ja samalla yhteiskunta haluaa tarjota lapsille hyvän kasvu ympäristön. Tähän tehtävään tarvitaan sosiaalihuoltoa ja sosiaalityöntekijöitä.

”Kyllä me tietenkkin jonkun verran koulutuksiinkin päästään, mutta ei minusta tähän oikein niinku täsmä koulutusta mitään oookkaan, että me ollaan kaikki ollaan kuitenkin käyty se perheasioiden sovittelukoulutus jo kylläki jo aikasemmin ku on tähän tultu. Ja, no nyt näytti tulevan viestiä, että päästään tämmösen perhearviointi koulutukseen syksyllä. Ja no lastenvalvoja päivillä me ollaan käyty. Se on vähän semmosta, ittellä ainaki semmonen olo että, ei tähän just oo semmosta. Tämä on kuitenkin pikkusen niinku marginaali hommaa jotenki tää olosuhdeselvityksen tekeminen, että sitten periaatteessahan se on, että luetaan näitä Anna-Kaisa Aaltosen kirjaa, missä on varmaan eniten tästä selvityksestä jotaki ohjeistusta.” (TT6)

Aineiston perusteella olosuhdeselvittäjille on tarjottu käräjäoikeuden lyhyitä koulutuksia, eikä muuta koulutusta ole tarjolla. Näissä koulutuksissa on käyty läpi, mitä tuomioistuin toivoo olosuhdeselvitykseltä. Selvittäjien ammattitaitoa tukee tieto teoriasta, joka liittyy erojen vaikutuksiin ja huoltoriitoihin. Haastateltava (TT3) kokee, että hänellä on parempi ammatillinen tausta, ja selvitystyöprosessit tulevat tutuiksi niitä tekemällä. Ensimmäistä selvitystä laatiessa eri osa-alueet on helppo käsitellä, käydä lävitse ja kirjata, mutta kokonaisuuden ymmärtäminen on haastavaa. Haastavaa on, jos ei tiedä, miten toimia. Hyvänä asiana haastateltavat kokevat, että aikaisempi kokemus työskentelystä perheen kanssa tuo tutustumista perheen tilanteeseen ja auttaa selvittäjiä ymmärtämään perheen asioita paremmin. Eduksi nähdään myös lastenvalvojan työn tuoma kokemus, tieto laista ja käytännöistä. Olosuhdeselvitystyöskentely nähdään laajempänä kuin lastenvalvojan työnkuva. Haastateltava (TT3) toimii myös lastensuojelun sosiaalityöntekijänä ja tekee olosuhdeselvityksiä. Selvitystyöskentelyn aikana on tehty lastensuojeluilmoituksia perheen tilanteesta, tai vanhemmat tekevät ilmoituksia toisistaan. Aineiston perusteella tässä on eriäviä näkemyksiä: osa haastateltavista kokee, että selvitystyöskentelyn aikana on harvoin päädytty lastensuojelun asiakkuuteen, vaan asiakkuus on ollut voimassa jo selvityksen alkaessa.

”Joo, varsinkin niissä tilanteissa, jos vanhemmat esittää huolta toisistaan. Niin kyllähän niistä tulee lastensuojeluilmoituksia, ja aina sen merkitystä miks niitä jompikumpi vanhempi tekkee jos selvitys tuottaa, että ei, ei tuota oo, tai ei sitä huolta voida todentaa. Että kyllähän siellä on myöskin tätä vanhemmilla, että olosuhdeselvitystyöskentelyn ajan tulee jommalta kummalta tasaisesti lastensuojeluilmoituksia.” (TT3)

Aineistossa tuodaan esille, että lastensuojelutyöllä ja olosuhdeselvitystyöskentelyllä on yhteys, ja nämä kaksi prosessia kytkeytyvät toisiinsa työskentelyn aikana. Kuitenkin esiin nousee myös päinvastainen näkökulma, jonka mukaan olosuhdeselvityksen laadinta ei ole osa

lastensuojelutyötä, eikä selvityksen aikana ole tullut esiin lastensuojelullista huolta. Jos selvitystyöskentelyn aikana kuitenkin havaitaan lastensuojelullinen huoli, selvittäjät tekevät tarvittaessa lastensuojeluilmoituksen. Tämä ilmoitus vaikuttaa selvitystyöskentelyyn, sillä se voi edellyttää lisää aikaa selvityksen suorittamiseen. Lisäaika mahdollistaa sen, että mahdollinen lastensuojelun asiakkuus voidaan selvittää ja tarvittavat toimenpiteet voidaan käynnistää. Tämä osoittaa, kuinka olosuhdeselvitystyö voi toimia välineenä lastensuojelullisten huolien havaitsemisessa. Toisaalta, selvityksessä ei automaattisesti käsitellä lastensuojelun asioita, ellei huolia nouse esiin työskentelyn aikana. Aaltonen (2020, 290–291) kuvaa olosuhdeselvityksen tavoitteena olevan tiedon kerääminen ja sen toimittaminen oikeudelle. Olosuhdeselvitystyö voi olla joko sosiaali- ja lastensuojelutyötä, tai se voi pohjautua pelkästään tiedon keräämiseen. Koulu (2019, 419) toteaa lapsenhuoltolain uudistuksen ilmentävän ristiriidan perheen ja lapsen tilanteessa. Lapsenhuoltolain uudistus korostaa yhteistoiminnallisuutta ja molempien vanhempien tärkeyttä. Uudistus tuo esille yhteyden vieraannuttamisesta aiheutuvaan vahinkoon sekä väkivallan havaitsemisen tärkeyteen. On kuitenkin huomioitava, että laki ei näe väkivaltaa vaarana tai haasteena lasten ja etävanhempien välisessä kanssakäymisessä (Koulu 2019, 419). Oikeusasiamies Maija Sakslin (EOAK/4063/2022, 15) on ratkaisussaan ottanut kantaa lastensuojelun rooliin vanhempien eroriitien keskellä ja toteaa, että tuomarit näkevät positiivisena lastensuojelun tuen erovanhemmuuteen sekä osana lasten tukemisessa. Sosiaalitoimi tai lastensuojelu eivät omalla toiminnallaan saa vaikuttaa tuomioistuimen ratkaisuihin. Oikeusprosessin aikana on kuitenkin mahdollista, että perheen kanssa aloitetaan lastensuojelun systemaattinen työskentely. Lapsen edun mukaista on, että eroriitihin puututaan ajoissa, ja toivotaan eroriidassa oleville vanhemmille tukea, niin kuin heidän lapsilleen. (Eduskunnan oikeusasiamies 2022, 15.)

7.2 Olosuhdeselvityksessä käytettävät työkalut

Aineiston perusteella olosuhdeselvityksen laadinnassa on hyödynnetty Pesäpyy ry:n menetelmiä ja erilaisia lomakkeita, jotka auttavat vanhempaa selvittämään omaa käsitystään lapsestaan. Kotikäynneille on luotu omat lomake- ja haastattelurungot lapsen ja vanhempien tapaamisiin. Etukäteen on sovittu, mitä taustatietoa perheestä pyydetään, ja selvittäjät ovat itse kehittäneet työmallit ja -menetelmät. Olosuhdeselvitystyötä tukee selkeä prosessi ja

kaava, koska näin "homma pysyy kasassa" ja oikeat asiat saadaan selvitettyä. Selvitystyöskentelyssä perheen historia käydään läpi aikajanatyöskentelyä hyödyntäen. Nelikenttämallilla käsitellään vanhempien vaatimuksia, ja he voivat perustella niitä toisilleen työskentelyn aikana. Vanhemmuuden roolikarttaa käytetään työmenetelmänä, kun pohditaan, millainen isä tai äiti on vanhempana ja suhteessa lapsen eri osa-alueisiin. Työskentely vanhempien kanssa on avointa, ja esimerkiksi tapaamisilla käytetään fläppitaulua. "Meidän kotimökki" -harjoitus on yksi tapa, jolla lasten kanssa voidaan työskennellä olosuhdeselvityksissä. Tässä tehtävässä lapsi piirtää tai askartelee oman näkemyksensä kotimökistään, ja samalla selvitetään tärkeää tietoa lapsen elinolosuhteista. Lapsi voi kuvata, keitä kotona asuu, mitä hän tekee vanhempiensa kanssa, ja onko jotain asioita, joista hän ei pidä tai jotka häntä huolettavat. Lapsen ikä ja kehitystaso otetaan huomioon tapaamisilla, ja lasten kanssa tehtävä työ tukee selvitystyötä. Nalle-kortteja on käytetty selvitystyöskentelyssä, ja menetelmien käyttö arvioidaan tilanteen mukaan. Kääriäisen (2019, 384–385) mukaan lapsen kuulemisessa käsitellään lapsen harrastuksia, koulunkäyntiä, leikkiä ja asumista. Lapsen tapaamisella keskustellaan myös lapsen ja vanhempien tapaamisista, ruokarytmeistä ja lapsen läheisverkostosta. Edellä mainitut seikat ohjaavat olosuhdeselvittäjiä lapsen kanssa työskentelyyn ja kirkastavat lapsen omaa mielipidettä ja ajatuksia vanhempien erosta sekä sen merkityksistä lapsen elämään.

”Joo no haastattelu ja havainnointihan on ne pääasialliset. Elikkä käyvään tiettyt teemat aina kummaki vanhemman kans. Ja tietenkin se kotikäynti on havainnointia, että minkälainen se on se lapsen kasvuympäristö kummanki vanhemman luona ja sitte tietenki myös sitä vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta. Ja lapsen kanssa nyt sitte käytetään monenlaisia menetelmiä, Nalle kortti ja tämösiä, että niiden kautta sitte lasten kanssa keskustellaan.” (TT5)

Aineiston perusteella olosuhdeselvitystyössä käytetään erilaisia haastattelu- ja havainnointimenetelmiä. Vanhempien kanssa käydään läpi tietyt teemat, ja kotikäynnillä havainnoidaan lapsen kasvuympäristöä sekä lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Vanhemmille toimitetaan kutsukirjeen mukana asiakastietolomake, jossa kysytään henkilötietoja, parisuhteen aikaisesta väkivallasta, alkoholin käytöstä, lapsen koulusta ja päivähoidosta, terveydenhuollon palveluista sekä selvitetään, onko lapsella erityisen tuen palveluja. Vanhemmille annetaan täytettäväksi ensimmäisellä tapaamisella myös lapsilomakkeet. Lomakkeessa pyydetään vanhempia kuvaamaan lasta, kertomaan, mistä lapsi pitää, sekä vastaamaan kysymyksiin vanhempien kasvatuskäytännöistä ja säännöistä. Vanhempia pyydetään myös kertomaan,

millaista yhteistä aikaa he viettävät lapsen kanssa ja minkälainen on lapsen päivittäinen rytmi. Parkkisenniemi (2017, 31–39) kirjoittaa, että lapsen etu voi kadota vanhempien erotessa ja pitkittyneissä huoltoriidoissa. Lapsen yksilöllisen edun parhaat arvioijat ovat lapsen omat vanhemmat. Lapsi on tilanteen keskellä, ja ero vaikuttaa hänen elämänsä uudelleen järjestämiseen. Pajulammi (2014, 381) korostaa vanhempien vastuuta kuulla lasta lapsenhuoltolain mukaan, vaikka kaikilla vanhemmilla ei ole tästä tietoa.

”Eli siellä on niinku tavallaan nelikenttää käytetään kahdella tavalla, eli siellä niinku ku käyään niitä perusteluita, niin kumpikin vanhempi on niinku plussat ja miinukset niille omille perusteluille ja kumpikin vanhempi saa kommentoida sitä toisen sanomaa ja tuua ne, että miksi ois parempi lasten asua esimerkiksi hänellä. Ja sitten vielä kumpiki vanhempi saa kommentoida, että miks toisen vaatimus ois erilainen. Ja sitten isona alueena käsitellään niinku, että jos on lapsen asuminen, niin tavallaan vanhemmat kuvaavat että minkälainen lapsi heidän mielestään on ja että minkälaista lapsen arki kummankin luona on ja niinkö sen tyyppisiä asioita ja että missä lapsi vanhemman mukkaan tarvitsee tarvi apua tai tukkee ja miten sitte vanhempana lasta pystytään auttamaan. Ja vanhemmuuden roolikartta on sitten yks mitä käytetään silloin kun mietitään, että että minkälainen on vanhempana. Ja vanhemmuuden roolikartta suhteessa siihen lapseen, eri osa-alueet.” (TT3)

Aineiston perusteella nalle- ja väittämäkortteja käytetään lasten tapaamisissa, ja vanhempia pyydetään piirtämään lapsen verkostokartta. Työvälineenä on käytetty haastattelurunkoa, joka on laadittu kirjallisuuden sekä nettisivujen tietojen pohjalta. Käräjäoikeuden pyynnöstä lapset ja vanhemmat haastatellaan, ja haastatteluissa hyödynnetään valmiita haastattelurunkoja. Aineiston mukaan lasten kanssa on mahdollista käyttää piirtämistä tai kirjoittamista, mutta niitä ei ole juurikaan hyödynnetty lasten tapaamisissa. Selvitystyöskentelyn työkalut ovat puhe, kommunikaatio, havainnointi ja asiakirjojen tulkinta. Olosuhdeselvitykselle on olemassa selkeä runko, jonka mukaan yhdistetään tarvittavia haastattelulomakkeita. Aineistossa käy ilmi, että osa haastateltavista ei koe tarpeelliseksi olosuhdeselvitystyön strukturoidulle prosessille, kun taas toiset pitävät sitä osana hyvää selvitystyötä. Birnbaum ja Hayes (2020, 317) käsittelevät lapsen mielipiteiden esille tuomista, mikä vaatii asian huolellista tutkimista. Merkittävää tietoa voidaan saada lapsen kokemusmaailmasta esimerkiksi silloin, kun lapsi kieltäytyy näkemästä vanhempaansa tai ei ole tavannut vanhempaansa vuosiin. Lainsäädännön on korostettava lapsen mielipiteiden kuulemista, sillä se tukee lapsen oikeutta osallistua häntä koskeviin päätöksiin.

7.3 Työn kuormitus ja kehittämisideat

Aineiston perusteella työntekijän kuormitusta lisäävät olosuhdeselvityksen poikkeaminen asiakastyöstä, prosessin kesto sekä siihen liittyvä kirjoitustyö. Olosuhdeselvitys koetaan kuormittavaksi, haasteelliseksi ja aikaa vieväksi työksi. Työn haasteellisuuteen vaikuttaa se, että työntekijä on vastuussa lapsen asioiden selvittämisestä vieraana ihmisenä, ja käräjäoikeus käyttää selvitykseen kerättyä tietoa päätöksensä tueksi. Aineistosta ilmenee, että osa tuomareista käyttää olosuhdeselvityksen tietoa tarkasti, mutta osa ei niinkään. Vaikka olosuhdeselvitystyö on kuormittavaa, se ei ole yhtä kuormittavaa kuin esimerkiksi lastensuojelun työ. Olosuhdeselvityksen laadinnassa työntekijän rooli nähdään selvittäjänä, ei päätös-tentekijänä, ja työtehtävien selkeä jako vähentää työn kuormittavuutta. Olosuhdeselvitys-työskentelyssä on selkeä prosessi, joka sisältää prosessin alun ja lopun, eivätkä asiakkaat jää asiakkuuteen. Tämä selkeyttää selvittäjän oman työn rajauksia ja roolia olosuhdeselvityk-sessä. Työntekijän kuormitusta lisäävät ajankäytön haasteet, mutta selvitystyötä ei kuiten-kaan koeta vaikeaksi. Työn kuormittavuuden kokemukseen vaikuttaa myös se, ettei selvittä-jillä ole päätösvastuuta. Selvittäjien työmäärä kasvaa erityisesti silloin, kun vanhemmilla on vaikea riitatilanne, koska selvittäjä ei voi asettua kummankaan vanhemman puolelle, vaan hänen on pysyttävä neutraalina tilanteen selvittäjänä.

”No tuota kyllä tämä vähemmän kuormittaa ku lastensuojelu, Sitäkin on joskus tullut tehtyä. Kyllä tämä niinku vähemmän kuormittaa lastensuojelutyö. Tässä on kuitenkin aina se, että se tavallaan se meidän rooli on selvittää, me ei tehdä päätöksiä. Onhan se sillä tavalla helpompaa, mutta on joskus tosi vaikeitakin caseja, että sillä tavalla, että ei tuu ehkä sitä omaa näkemystä, ei niinku oikein ei oikein pääse jyvälle siitä jutusta. Mutta että vähän meillä on semmosta, että asiakkaat ois ns hankalia tai niinku semmosta, koska meillä ei oo sitä roolia. Tietenkinhän meihin yritetään vaikuttaa, onhan sillä merkitystä sillä, että mitä mieltä me ollaan siinä olosuhdeselvityksen. Tokihan sillä merkitystä on. Mutta kyllä tää vähemmän kuormittaa kuin nää muut sosiaalityön lohkot mitä oot tehny niin.” (TT6)

Olosuhdeselvityksiä tehdään usein oman työn ohella, ja ne koetaan lisätyöksi, joka ei kuulu tavallisiin päivittäisiin työtehtäviin. Selvittäjät kertovat, että olosuhdeselvitysten vuoksi hei-dän kalenterinsa on järjestettävä uudelleen, ja aikaa menee erityisesti kirjalliseen työhön. Ai-neistosta ilmenee, että selvitystyö koetaan olevan pois omasta päätyöstä. Olosuhdeselvityk-

sissä käsitellään toisten elämään liittyviä asioita, ja jopa lauseiden tarkka muotoilu on ratkaisevassa roolissa. Työntekijän henkilökohtainen mielenkiinto huoltoriitoja kohtaan vaikuttaa suoraan siihen, miten työskentely sujuu. Selvittäjät kokevat myös, että olosuhdeselvityksen päävastuu voi pelottaa, ja työskentelyn aikana pohditaan usein, onko kaikki tehty oikein.

Huoltajuusriitojen ratkaisut vaikuttavat suoraan lapsen elämään, vaikka lapsi ei olisikaan itse osapuolena riidassa. Lapsen osallisuus huoltoriidoissa ilmenee lapsen mielipiteen selvittämisessä, mikä tuo esiin lapsen näkökulman vanhemmille. Lasta ei kuitenkaan pakoteta kertomaan omia ajatuksiaan, vaan hänellä on oikeus olla kertomatta niitä. Erotilanteissa verkostotyöllä on merkittävä vaikutus koko perheen tilanteeseen, ja asiakkaan kokemuksia hyödynnetään palvelujen kehittämisessä ja suunnittelussa. On tärkeää huomioida, että lasten parissa työskentelevillä ammattilaisilla on tietoa lasten oikeuksista ja siitä, miten nämä oikeudet ilmenevät lapsen arjessa. (Karttunen 2010, 167; Laitila, Lunkka & Suhonen 2020, 11–12; Pajulammi 2014, 151.)

Kun selvittäjät ovat esteellisiä laatimaan olosuhdeselvitystä, se ostetaan ostopalveluna. Aineiston mukaan on nähty positiivisena, että työyksikössä on sovittu tietyt työntekijät, jotka laativat selvityksiä. Tämä koetaan lisäävän työntekijöiden taitoa olosuhdeselvitysten laadinnassa, erityisesti silloin, kun selvitysten määrä on vähäinen. On merkittävää, että selvittäjät huomaavat oikeuden päätöksen huomioivan selvitystyöskentelyn ja olevan linjassa selvityksen kanssa. Olosuhdeselvitystyöskentely on laaja kokonaisuus, joka vie paljon työaikaa ja vaatii työntekijöiden panostusta. Työlle on löydettävä aikaa, ja se edellyttää pohdintaa sekä lainsäädännön tarkastelua. Olosuhdeselvitystyö on suunnitelmallista, ja selvityksen tulee olla laadultaan hyvä, huolellisesti tehty ja siinä tulee selvittää kaikki lapsen elämään vaikuttavat asiat. Aikataulujen yhteensovittaminen perheen ja työparin kanssa kuormittaa selvityksen laatijoita, ja paine tehdä selvitys mahdollisimman hyvin lisää psyykkistä kuormitusta. Kun työntekijä on jäävi, paine siirtyy muille työntekijöille selvitysten laadintaan, mikäli palvelua ei voida ostaa ulkopuolelta.

”Kyllähän se sillai, että sille pitää löytää sitä aikaa. Että se ei oo semmonen toisella kädellä ohjattava. Ja sitte ku niitä tulee aika harvoin, niin onhan se aina semmosta niinku tavallaan miettimistä ja joutuu niitä teemoja kattoon ja ihan palata siihen lapsenhuoltolakiinki välillä, että niin mitä asioita tämä nyt

pittää sisällään ja mitä. Että kyllä sitä joutuu niinku tosi paljon suunnitteen ja mietin ne eri teemat niille eri kerroille. Se, että kuitenkin mä aattelen, että se on aika tärkeä sinne käräjäoikeuteen kun se pyytää, niin niin tuota, että sen pitää olla sitten hyvä ja kunnollinen ja kunnolla selvittänyt kaikki asiat siinä.” (TT5)

Aineiston perusteella työntekijän kuormitusta lisää ajankäytön haasteet, mutta selvitystyötä ei koeta vaikeaksi. Aineistossa ilmenee ristiriitaa selvittäjien kokemuksissa työn kuormittavuuden ja vaikeuden suhteen. Työn kuormittavuuden kokemukseen vaikuttaa se, ettei selvittäjillä ole päätösvastuuta. Haastateltavat toivat esille kehittämisideoita olosuhdeselvitysprosessiin ja näkivät, että olosuhdeselvitysten laadinta voisi olla ulkoistettu palvelu tai että siihen olisi oma yksikkö. Haastateltavat pohtivat myös mahdollisuutta käyttää työkaluja, menetelmiä ja jäsennelyä prosessia selvitystyöskentelyssä. Aineistossa nousi esille myös lastenvalvojan työtehtävät ja roolit. Mikäli lastenvalvojilla olisi enemmän resursseja, voisiko muutamalta olosuhdeselvitykseltä välttyä? Lastenvalvojan työ nähdään sovittavana ja pitkäjänteisenä työnä, ja käräjäoikeudessa näkyy lastenvalvojien sovittava työote. Käytännössä tämä ilmenee siitä, että lastenvalvojille annetaan tapaamisaikoja vanhemmille, ja työskentely tapahtuu pitkällä aikavälillä.

”No nämä tuomarit sanoo, että näkyy. Ne sanoo näin, että mejän alueen tuomarit on tuonu useassa yhteyessä esille, että meillä olosuhdeselvitykset on hyvin haasteellisia, että heille on tullut semmonen näkemys, että mejän alueen [X:n] lastenvalvoja tekkee niinku tosi niinku pitkälle ja pitkäjänteistä sovittavaa työtä ja antavat useita aikoja vanhemmille, että täällä tehään niinku semmosta aika, aika niinku, työskennellään hyvin pitkälle ennenkuin ohjataan käräjäoikeuteen.” (TT1)

Aineistossa ilmenee selvityksen laatijoiden tarve yhteistyötapaamisille käräjäoikeuden kanssa sekä yhteistyölle lähikuntien selvitysten laatijoiden kanssa. Palautteen kerääminen vanhemmilta selvityksen laadinnan jälkeen tarjoaa mahdollisuuden työn kehittämiseen. Selvittäjät kokevat, että he voisivat tehdä enemmän yhteistyötä perheneuvolan kanssa ja hyödyntää myös resurssinäkökulmaa. Selvityksiä on tutkittu lapsi- ja asiakasnäkökulmasta, mutta ei niinkään työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimustiedon kautta saadaan lisää tietoa sosiaalialalle ja selvityksen laadintaan. Kääriäinen (2019, 380–381) toteaa, että lapsen osallisuus näkyy palveluiden kehittämistyössä, poliittisissa toimintalinjauksissa sekä lasta ja perhettä koskevilla sopimuksissa.

8 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkimustehtäväni oli lisätä olosuhdeselvitysten tekijöiden tietoa olosuhdeselvityksen laadinnan haasteista sekä hyvistä toimintatavoista lapsen edun näkökulmasta. Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat lapsen edun toteutumiseen olosuhdeselvitysprosessissa ja miten olosuhdeselvityksen laatijoiden ammatillisuus ilmenee tässä prosessissa. Tutkimuskysymykseni olivat ”Miten lapsen etu toteutuu olosuhdeselvityksissä?” ja ”Mitä ammatillisia osaamistarpeita nousee esille olosuhdeselvitysprosessissa?”. Seuraavaksi käyn läpi tutkielmani merkittävät tulokset ja pohdin tuloksia lapsen edun näkökulmasta.

Tutkielmani aineistona oli Eeva Huitulan (2018) Pro gradu -tutkielman ”Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä olosuhdeselvitysten tekemisestä” teemahaastatteluaineisto. Aineistossa oli kahdeksan olosuhdeselvittäjän teemahaastattelua. En rajannut aineistoa tai poistanut siitä osia, vaan analysoin koko aineiston. Pohdin, miten tuloksiin olisi voinut vaikuttaa, jos haastateltavat olisivat olleet eri puolilta Suomea tai jos aineisto olisi ollut laajempi. Olisiko se voinut vaikuttaa aineiston sisältöön ja selvittäjien kokemuksiin olosuhdeselvitystyöskentelestä? Tulosten yleistävyyden kannalta on merkittävää pohdittavaa siinä, vaikuttaako haastattelujen määrä tuloksiin. Tutkielman luotettavuutta lisäsin käsitteiden avaamisella, tutkimustehtävän rajaamisella ja analyysivaiheen raportoinnilla. Koska käytin valmista aineistoa, aineiston keräämiseen ei kuulunut vuorovaikutuksellista tilannetta, vaan aineisto oli jo valmiiksi litteroitu. Tämä auttoi minua pysymään aihealueen ulkopuolella ja tarkastelemaan aineiston sisältöä johdonmukaisesti. Aineisto on laadukasta ja antaa vastauksia tutkimustehtävääni ja tutkimuskysymyksiini. (Hakala 2024, Laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta ja eettisyydestä.) Tutkielman haasteena oli aihealueen rajaaminen ja tarkasti määritellyn näkökulman pitäminen. Lapsen edun käsitteen syvälinen ymmärtäminen oli keskeinen osa tutkimusta, mutta samalla haasteena oli se, että lapsen etu on monisyinen ja siihen liittyy useita eri näkökulmia ja tulkintoja. Rajasin tutkimukseni vain olosuhdeselvitysten kontekstiin, mutta tämä jätti paljon asioita tutkimattomaksi. Aiheen rajaaminen oli välttämätöntä, jotta tutkimus pysyisi hallittavana ja keskittyisi olennaisiin tekijöihin.

Pohdin myös, vaikuttaako tutkielman tuloksiin aineiston keräämisaika, koska aineisto on kerätty ennen lapsenhuoltolain uudistusta 1.12.2019. Tolosen ja Linnanmäen (2020, 264–271) mukaan olosuhdeselvitys avustaa tuomioistuinta tiedon keräämisessä, ja lapsenhuoltolain uudistus vaikutti olosuhdeselvitysten säännöksiin, mutta tärkeimmät säännökset eivät muuttuneet, vaan yksityiskohtiin tehtiin lisäyksiä. Aineistoa tarkastellessa huomasin myös, että olosuhdeselvitykset laadittiin 1.1.2023 alkaen hyvinvointialueille, eikä selvitystyö ollut enää kuntien vastuulla. Sote-muutos muutti asiaa niin, että olosuhdeselvitys pyydetään nyt lapsen alueen tai hänen vanhempiansa taikka asiaan kuuluvan osallisen hyvinvointialueelta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2024).

Tutkielman aineisto oli kerätty ennen lapsenhuoltolain muutosta, ja siksi uudet säädökset eivät tulleet suoraan esiin aineistossa. Tämä loi eron tutkielman aikarajauksen ja lainsäädännön ajankohtaisuuden välillä. Tämä ero ei ollut ratkaiseva, koska tutkielmani keskittyi lapsen edun toteutumiseen prosessissa, eikä lainsäädännön muutokset vaikuttaneet olennaisesti tutkimuskysymyksiini. Vaikka lapsenhuoltolain uudistus ja sosiaalihuollon palvelurakenteen muutos ovat vaikuttaneet joihinkin olosuhdeselvitysten käytäntöihin ja vastuunjakoon, tutkimukseni keskittyy lapsen edun toteutumiseen olosuhdeselvitysprosessissa. Koska tutkimukseni fokusoituu nimenomaan prosessiin ja siihen, kuinka lapsen etu huomioidaan käytännön työssä, Huitulan (2018) aineisto on edelleen soveltuva lähde. Aineiston sisältö tarjoaa arvokasta tietoa, joka on ajankohtaista, vaikka lainsäädännöllisiä muutoksia onkin tapahtunut, sillä lapsen edun toteuttaminen on jäänyt keskiöön niin aiemmissa kuin nykyisissäkin käytännöissä.

Olosuhdeselvityksessä työskentely perustuu tiiviiseen ja avoimeen työparityöskentelyyn, jossa selvityksen laatijat tekevät tiivistä yhteistyötä koko prosessin ajan. Tapaamiset vanhempien ja lasten kanssa pidetään kotikäynteinä ja toimistotapaamisina, ja selvitykselle pyydetään tarvittavat tiedot perheen asioista aina, kun se on tarpeellista. Selvityksessä pyritään avoimuuteen ja läpinäkyvyyteen, mutta valmista kirjallista selvitystä ei pääsääntöisesti anneta vanhemmille ennen oikeuden käsittelyä. Tämä käytäntö varmistaa, että lopullinen arvio pysyy objektiivisena ja virallinen päätös tehdään käräjäoikeudessa. Olosuhdeselvityksen laajuus ja kesto voivat vaihdella, mutta tyypillisesti prosessi kestää kahdesta neljään kuukauteen. Tässä ajassa voidaan joutua hakemaan jatkoaikaa selvityksen laatimiselle. Prosessin

pituus voi tuntua pitkältä erityisesti lapselle, jonka elämään muutokset vaikuttavat syvästi. Tämä pitkä aikaväli herättää kysymyksiä lapsen edun toteutumisesta, sillä prosessi saattaa tuoda esiin lapsen elämään liittyviä haasteita, joita ei ole mahdollista ratkaista välittömästi. Lapsen etu on monivaiheinen ja monimutkainen käsite, jota ei ole aina mahdollista määritellä yksiselitteisesti. Rikan (2021, 9) mukaan lapsen etua on vaikea tarkentaa, koska se voi vaihdella tilanteen mukaan. Hautanen (2010, 21) puolestaan toteaa, että lapsen etu on monitahoinen ja siihen vaikuttavat useat tekijät, kuten lapsen yksilölliset tarpeet, toivomukset ja elinolosuhteet. Lapsenhuoltolain 1 §:n mukaisesti huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, ja tämä huomioon ottaen olosuhdeselvityksessä pyritään kartoittamaan kaikki lapsen elämään vaikuttavat tekijät, jotta lapsen etu voidaan mahdollisimman tarkasti ja oikeudenmukaisesti.

Vaikka olosuhdeselvitys selvittää perheen tilannetta, tuodaan vanhemmille selvityksen aikana esille lapsen näkökulmaa ja keskustellaan siitä, miten vanhempien riitely vaikuttaa lapseen. Brobergin ja Hakovirran (2009, 128, 139) mukaan lapsen kehitykselle on haitallista, että vanhempien väliset riidat ja vihamielinen käyttäytyminen toista kohtaan jatkuu. Vanhempien yhteiskyky on suoraan yhteydessä lapsen hyvinvointiin. Lasta tukee suhde molempiin vanhempiin eron jälkeisessä elämässä. Huomioitava on, ettei vanhempien ero tarkoita lapsen eroa vanhemmista eikä vanhempien eroamista lapsesta. (Broberg & Hakovirta 2009, 128, 139.) Tulosten perusteella totean, että olosuhdeselvityksen laatijat toimivat lapsenhuoltolain mukaisesti, ja olosuhdeselvitystyötä ohjaa lapsen edun näkökulma. Lapsen oikeudet liittyvät lapsen edun toteutumiseen ja ne jaetaan kolmeen eri ryhmään. Lapsen osallisuuden toteutumista tarkastellaan lapsen hyvinvoinnin, kehityksen sekä suojelun kautta. (Aaltonen 2020, 136; Hakalehto-Wainio & Nieminen 2013, 35.)

Olosuhdeselvityksen laadinnassa lapsen hyvinvointia selvitetään lasta tapaamalla, kotikäynneillä, vanhempien tietojen ja tietopyyntöjen avulla. Lapsen olosuhteiden ja mielipiteen selvittämisen tueksi on pyydetty työparia perheneuvolasta ja hyödynnetty perheen muita voimassa olevia palveluja. Lapsen kehitys vaikuttaa lapsen mielipiteen selvittämiseen, ja se huomioidaan olosuhdeselvitystyöskentelyssä. Olosuhdeselvitystyöskentelyssä käytetään työmenetelminä haastattelua, lomakkeita ja havainnointia. Selvitystyöskentelyyn kuuluu kotikäynti molempien vanhempien luokse, ja kotikäynnillä havainnoidaan lapsen kasvuympäristöä sekä

lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Olosuhdeselvityksen laatijoiden työtavoissa ja menetelmien käytössä osana selvitystyötä on erilaisia tapoja toimia. Hautasen (2010, 179) mukaan olosuhdeselvitykseen kirjoitetaan perheen historiasta, parisuhteesta sekä eron syyt. Vanhempien kanssa käydään läpi kasvatukseen liittyviä asioita, vanhempien välejä ja vanhempien sekä lapsen suhdetta. Olosuhdeselvitystyö sisältää perheen menneisyyttä ja nykyistä tilannetta. Vanhempien kanssa käydään läpi työ- ja taloudellinen tilanne, ja lapsi saa kertoa omasta suhteestaan vanhempiinsa. Vanhemmat kertovat omat toiveensa siitä, miten riita-asia tulisi ratkaista.

Huolestuttavaa on, että vanhemmilta unohtuu lapsen etu, eivätkä he halua antaa periksi toiselle vanhemmalle riitojensa keskellä. Tulosten mukaan vanhempien välinen viha ja katkeruus vaikuttavat lapsen edun toteutumiseen, ja lapsi unohtuu vanhempien riitojen keskellä. Lapsesta tulee vanhempien välinen riitakapula. Pajulammen (2014, 251) mukaan lapsen kehitys ja kasvu on otettava huomioon, kun pohditaan lapsen edun toteutumista. Linnanmäki (2019, 121) tukee tätä ajatusta, ja lapsi nähdään yksilönä, jolloin lapsen etua käsitellään tarpeen mukaan, lapsen kehitysvaihe huomioiden. Lapsen tilanteen yksilöllinen arviointi toteutetaan kiinnittäen huomiota lapsen tulevaisuuteen. Kääriäisen (2019, 383, 391) ja Pajulammen (2014, 187, 197) mukaan lapsen tuottamalla tiedolla on merkitystä lapsen elämää koskevien päätösten teossa, ja se on perusteltava lapsen edun mukaan. Lapsen edun toteutuminen on työntekijän tavoitteena, ja selvittäjän on arvioitava, mihin lapsen tuottama tieto vaikuttaa. Näkemystä tukevat Laitisen ym. (2018, 27) ajatus lapsen aktiivisen roolin merkityksestä tiedon tuottajana, vastaanottajana sekä käyttäjänä.

Lapsen mielipidettä selvitetään suoraan lapselta, tai lapsen mielipiteen selvittäjinä voivat toimia vanhemmat tai sosiaalialan työntekijät. Oikeudellinen näkökulma lapsen mielipiteen selvittämiseen on monimutkainen. Lapsen näkemykset otetaan huomioon perustuslain ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti, ja lapsen mielipiteen selvittäminen on vaativa lainopillinen sekä psykologinen tehtävä. (Hakalehto 2016, 444; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 11 §, 15 a §; Linnanmäki 2019, 136; Pajulammi 2014, 144–145, 382–383.) Tämän huomioiminen vaatii tarkoituksenmukaista toimintaa niin käytännön työssä kuin tutkimuksessakin. Mielenkiintoista olisi tutkia jatkossa lapsen mielipiteen vaikutusta oikeuden

päätöksiin ja sitä, miten lapsen näkemykset otetaan huomioon oikeuden käsittelyssä. Mielenkiintoista olisi myös tutkia, millainen vaikutus lapsen mielipiteellä on tuomarin päätökseen ja siten lapsen elämään. On tärkeää kuulla lasta ja nähdä hänet ajattelevana ihmisenä, niin että hänen toiveensa sekä näkemyksensä huomioidaan osana oikeuden päätöksiä.

Lapsen edun mukaista toimintaa lisää, kun vanhempien riitatilanteeseen puututaan heti ja perheen tilannetta seurataan. Tärkeä huomio on, että riitaisia vanhempia on tavattu lastenvalvojan ja lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa yhdessä. Tapaamisella on käyty läpi vanhempien yhteistyön haasteita, huolia ja tuotu esille lasten näkökulmaa. Vanhempia tuetaan erokriisin alussa asettamaan lapsi etusijalle, koska vanhempien erokriisi vaikuttaa heidän näkemyksiinsä sovittavista asioista. Parkkisenniemi (2017, 47) toteaa, ettei huoltoriitoja voi arvioida vain lain mukaan, ja huoltoriitojen selvittämiseen kuuluu riitojen syiden ja taustojen käsittely. Vanhempien valmiutta pysyä sopimuksessa lisää se, että sopimusta laatiessa vanhemmat ovat tehneet sen omista lähtökohdistaan käsin.

Lapsen edun toteutumiseen olosuhdeselvitysprosessissa vaikuttaa olosuhdeselvittäjien ammatillisuus. Kokemus eri sosiaalityön osa-alueilta on eduksi selvityksen laadinnassa. Työntekijällä on oltava näkemystä perheen tilanteesta, vanhemmuudesta sekä lapsen kehityksestä. Sosiaalityön ammatillisuus näkyy olosuhdeselvittäjien työssä siten, että selvittäjät tuovat vanhemmille esille lapsen näkökulmaa ja lapsen etua. On tärkeää osata soveltaa näitä käytäntöön ja tuoda vanhemmille esille, minkälaiset vaikutukset vanhempien välisillä riidoilla on lapseen. Tuloksia tarkastellessa ilmenee, että selvittäjillä on eriäviä kokemuksia koulutuksen saamisesta. Osa on saanut koulutusta, mutta siitä on aikaa, ja tuloksissa nousee esille selvittäjien tarve lisäkoulutukselle. Selvittäjät haluavat saada tietoa lapsen kehityksestä ja lainsäädännöstä, lisätä lastensuojelullista osaamista ja koulutusta lapsen mielipiteen selvittämiseen. Eduksi olosuhdeselvitystyössä on lastenvalvojan työn tuoma kokemus ja tieto lainsäädännöstä sekä käytänteistä. Psykologi Aino Juusolan (2021, 61, 85, 87, 145) mukaan lapset kokevat erilaisia tunteita, kuten iloa, surua tai vihaa. Lapsesta saattaa tuntua ahdistavalta tai pelottavalta puhua vaikeista asioista, mutta lapsen kanssa keskustelu tukee lapsen hyvinvointia. Aikuisten tehtävänä on keskustella lapsen kanssa vaikeistakin asioista sekä auttaa lasta ymmärtämään tunnekokemuksia. On tärkeää puhua lapsen kanssa asioista oikeilla nimillä ja tuoda esille, ettei lapsi ole yksin tunteidensa kanssa. (Juusola 2021, 61, 85, 87, 145.)

Tämän huomioiminen vaatii selvittäjältä koulutusta sekä laajaa tietoa lapsen kehityksestä ja kasvusta. On tärkeää ymmärtää, että lasten kyky kommunikoida, ilmaista tunteitaan ja ymmärtää ympäristöään kehittyy eri tavoin eri ikäkausina. Selvittäjän on oltava tietoinen näistä kehityksellisistä eroista, jotta hän voi valita oikeat menetelmät ja lähestymistavat lapsen kuulemiseksi ja osallistamiseksi selvitykseen. Tämä vaatii paitsi käytännön kokemusta myös syvällistä ymmärrystä siitä, miten lapsen kehitysvaihe vaikuttaa hänen kykyynsä käsitellä monimutkaisia perhesuhteita ja tunteita.

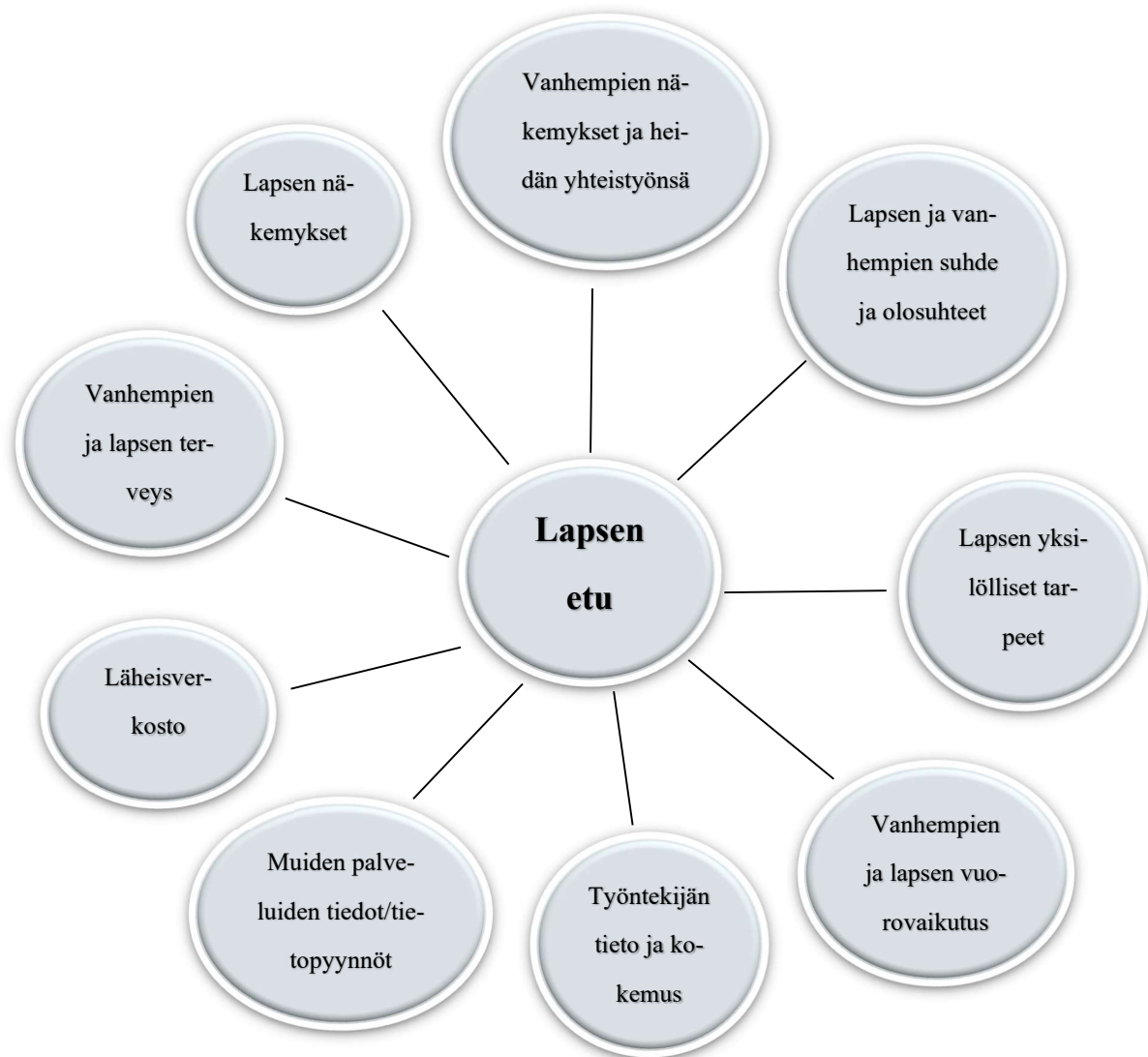
Johtopäätöksenä totean, että olosuhdeselvittäjillä on erilaisia kokemuksia koulutuksen saamisesta, ja tämä vaikuttaa suoraan heidän työskentelyynsä. Osa selvittäjistä on saanut koulutusta, mutta sen ajankohtaisuus vaihtelee. Tulosten perusteella olosuhdeselvityksen laatijoilla on tarvetta lisäkoulutukselle. Erityisesti lapsen kehitykseen vaikuttavat tekijät ja lapsen mielipiteen selvittäminen ovat tärkeitä osa-alueita, joihin selvittäjät kaipaavat lisää tietoa. Työn keskiössä on lapsen etu, ja tämä periaate korostuu selvitysten aikana. Riitaisissa selvityksissä selvittäjillä on tarve lastensuojelulliselle sekä lainsäädännön osaamiselle. Oleellista on, että selvittäjät osaavat soveltaa tietoa käytännön työhön. Tämä lisää heidän osaamistaan ja auttaa tuomaan esille, miten vanhempien väliset riidat vaikuttavat lapseen. Myös lastenvalvojan työstä saatu kokemus ja lain tuntemus ovat olosuhdeselvittäjille eduksi. On kuitenkin huomattava, että olosuhdeselvitystyöskentely on laajempaa kuin pelkästään lastenvalvojan työnkuva. Tämä viittaa siihen, että olosuhdeselvittäjien työ edellyttää moninaista osaamista ja laajaa näkökulmaa lapsen ja perheen hyvinvointiin sekä kokonaistilanteeseen.

Asiantuntijaryhmän kannanoton mukaan hyvinvointialueiden tulisi lisätä olosuhdeselvitystä laativien työntekijöiden mahdollisuuksia moniammatilliseen tukeen. Selvittäjille tulisi tarjota koulutusta muun muassa lapsen mielipiteen selvittämiseen, oikeudelliseen osaamiseen, vieraannuttamiseen sekä väkivallan, mielenterveyden haasteiden ja päihdeongelmien tunnistamiseen. Asiantuntijaryhmä esittää myös, että olosuhdeselvittäjille on annettava koulutusta haastavista huoltoriidoista ja tarjottava tutkimustietoa huoltoriitojen ratkaisemisen tueksi. (October & Tervo 2022, 12–13.)

Aineiston perusteella vanhemmat saattavat esiintyä tasavertaisina selvittäjille, mutta riita hallitsee tilannetta. Tuloksista ilmenee, että tilanne ei enää koske lasta, vaan vanhempien ymmärrystä tilanteesta. Huolena nousee esille kysymys, miksi lapsen tilanteeseen puututaan vasta sitten, kun lapsi alkaa oireilla? Hakalehdon (2016, 430) ja Dowdin (2020, 7) mukaan lapsen mielipide, hänen perhesuhteensa, tilanteen taustat ja yksilöllisyys tulee ottaa huomioon lapsen etua tarkasteltaessa. Lapsen etua tuodaan vanhemmille esille lapsen oikeuksien ja tarpeiden kautta. Johtopäätöksenä totean, että lapsen etua tarkastellaan olosuhdeselvitysprosessissa sekä oikeuskäsittelyssä. Lapsen edun arvioiminen tuo esiin lapsen etuun vaikuttavat tekijät sekä lapsen etua vaarantavat seikat. Reinikainen (2013, 137) korostaa, että olosuhdeselvityksen tulee sisältää lapsen yksilöllisen tilanteen arviointi, ja selvittäjät kirjoittavat lapsen edun näkemyksen vanhempien kertoman tiedon ja viranomaistiedon pohjalta. Pohdin, että lapsen etua vaarantavien seikkojen tunnistaminen ja käsittely voi jäädä puutteelliseksi. Siksi viranomaisilla on oltava asianmukainen koulutus ja resurssit, jotta he pystyvät tekemään perusteellisia ja objektiivisia arviointeja. Lapsen edun toteutumisen arviointi on systemaattista ja johdonmukaista työtä. Yhteistyö olosuhdeselvittäjien ja oikeuden välillä on tärkeää, sillä se varmistaa lapsen edun toteutumisen.

Tutkielmani tuloksia tiivistin kuvioon 5, jossa on nähtävissä, että lapsen edun arvioimiseen olosuhdeselvitysprosessissa vaikuttavat useiden tekijöiden tunnistaminen, niiden ymmärrys sekä vaikutus toisiinsa. Johtopäätöksenä totean, että lapsen edun arvioiminen vaatii laajaa tietoa, ja se mukautetaan lapsen henkilökohtaisiin tarpeisiin ja elämäntilanteeseen. Lapsen edun arvioiminen sisältää lapsen yksilöllisten tarpeiden esiin nostamisen ja arvioinnin siitä, kuinka vanhempien näkemykset tukevat lapsen edun toteutumista riitatilanteessa. Olosuhdeselvitys on prosessi, jossa selvitetään lapsen elinolosuhteet ja elämäntilanne, erityisesti silloin, kun on huolta lapsen hyvinvoinnista, turvallisuudesta tai kehityksestä. Tällöin arvioidaan, onko lapsella turvalliset ja kehitystä tukevat olosuhteet, ja mahdollisesti tehdään suosituksia toimenpiteistä lapsen edun turvaamiseksi. Olosuhdeselvityksellä pyritään varmistamaan, että lapsen ympäristö tukee hänen kasvuansa ja kehitystään. Olosuhdeselvityksessä tarkastellaan yleensä lapsen perhesuhteita ja elinympäristöä. Selvitetään perhesuhteiden toimivuus, vanhempien kyky huolehtia lapsen tarpeista, perheen taloudelliset ja asumisolosuhteet sekä lapsen elinympäristön turvallisuus. Selvitystyössä arvioidaan myös lapsen fyysinen, psyykinen ja emotionaalinen hyvinvointi sekä se, miten vanhemmat tai huoltajat huolehtivat

lapsen kasvatuksesta, koulutuksesta ja yleisestä hyvinvoinnista. Lapsen kasvun tukiverkkoa selvitetään, ja arvioidaan, onko lapsella mahdollisuus osallistua omia elämäänsä koskeviin päätöksiin sekä kuinka hyvin hänen oikeuksiaan kunnioitetaan. Lisäksi selvitetään, onko lapsi altistunut väkivallalle, laiminlyönnille tai muulle kaltoinkohtelulle.

Kuvio 5. Lapsen etuun vaikuttavat tekijät.

Lapsen etuun vaikuttavat vanhempien ristiriitaiset näkemykset perheen tilanteesta, ja tällöin vanhempien ajatukset lapsen edusta voivat kilpailla keskenään. Tällaisessa tilanteessa on vaarana, ettei lapsen mielipide pääse esille, vaan se jää vanhempien riitojen varjoon. Lapsen näkemykset suhteistaan läheisiin ihmisiin nostavat esille lapsen edun, jolloin lapsen tuottama

tieto on erityisen tärkeää. Lapsen tilanteen arviointiin vaikuttavat muun muassa lapsen kasvu ja kehitys, vanhempien yhteistyökyky ja heidän käsityksensä lapsen edusta. Selvittäjä arvioi myös perheen muiden palvelutarpeiden laajuuden ja ohjaa perhettä tarvittaessa tilanteeseen sopiviin palveluihin. Lapsen edun huomioiminen vaatii työntekijältä laajaa osaamista, empaattista työskentelytapaa sekä tukea muulta työyhteisöltä. (Dowd 2020, 12; Hakalehto 2016, 445; Laitila ym. 2020, 5; Linnanmäki 2019, 101, 107; Pajulammi 2014, 250–251.) Pohdin lastensuojelutyön ja olosuhdeselvityksen eroja ja samanlaisuuksia sekä työntekijöiden kokemuksia näistä kahdesta työmuodosta. Olosuhdeselvityksessä työntekijä toimii selvittäjän roolissa ja kerää tietoa lasten asioista ilman päätöksentekovastuuta. Olosuhdeselvitys on usein haastavaa ja aikaa vievää työtä, erityisesti silloin, kun selvittäjä käsittelee vanhempien välisiä riitoja ja toimii "vieraana" lapsen asioissa. Lastensuojelutyö puolestaan keskittyy muutokseen ja on vastuussa lapsen hyvinvoinnista.

Sosiaalihuoltolaki on keskeinen lainsäädännöllinen työkalu, joka ohjaa sosiaalityön käytäntöjä ja varmistaa, että sosiaalihuollon palvelut vastaavat asiakkaidensa tarpeisiin ja ovat oikeudenmukaisia. Lain tarkoituksena on taata, että asiakkaat saavat yhdenvertaisesti apua ja tukea omiin erityistilanteisiinsa, ottaen huomioon muun muassa perheen olosuhteet, taloudellisen tilanteen, terveyden ja muut yksilölliset tekijät. Lain määritelmä siitä, että asiakkaan tulee saada hyvää palvelua ja kohtelua kaikissa sosiaalihuollon palveluissa, on tärkeä periaate, joka tukee lapsen edun toteutumista ja yleistä hyvinvointia. Se takaa, ettei asiakas jää vaille tarvitsemiaan palveluja ja että palvelut ovat laadukkaita ja asiakkaan arvostusta kunnioittavia. Tässä kontekstissa on erityisen tärkeää, että sosiaalihuollon ammattilaiset, kuten olosuhdeselvittäjät, saavat asianmukaista koulutusta ja resursseja, jotta he voivat toimia lain mukaisesti ja varmistaa asiakkaidensa hyvinvoinnin. Tämä koskee erityisesti lasten ja perheiden tukemista, sillä lapsen edun mukainen palvelu vaatii erityistä huomiota ja asiantunteumusta. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.) Laitilan ym. (2020, 5–7, 10, 12) mukaan moniammatillinen ja suunnitelmallinen yhteistyö sekä perheen tilanteen arviointi auttavat hahmottamaan perheen kokonaistilanteen asiakkaan näkökulmasta. Kokemukseni mukaan perheillä on asiakkuuksia useissa palveluissa olosuhdeselvityksen aikana ja ennen sitä. Olen toiminut eroperheiden sosiaalityöntekijänä ja nähnyt, miten haastavat tilanteet sekä pitkittyneet riitatilanteet vaikuttavat lapsiin ja vanhempiin. Ajattelen, että lapsen ajatukset ja näkemykset on

nostettava esille vanhemmille ja korostettava lapsen etua. Moniammatillisella yhteistyöllä on merkittävä rooli perheiden kanssa työskennellessä.

Lapsen edun arviointiin vaikuttavat vanhempien näkemykset ja se, miten työntekijä tunnistaa eron vanhempien ja lapsen mielipiteissä. Lapsen etua punnitaan tapaus kerrallaan, ja on hyödyllistä tehdä lapsen edun arviointia moniammatillisesti. Lapsen etua tukee vanhempien välinen toimiva yhteistyö ja luottamus toisiaan kohtaan. Toimiva vanhemmuus eron jälkeen on sovinnollista ja mahdollistaa lapsen suhteet läheisiin ihmisiin. Lapsen kasvua ja kehitystä tukee erityisesti vanhempien riidattomuus. Lapsen etu on keskeinen käsite lapsioikeudessa, ja vanhempien on huomioitava lapsen etu ja hyvinvointi, kun he tekevät päätöksiä lapsensa asioista. Lapsen etua on arvioitava sekä yksityiskohtaisesti että yleisesti. (Hakalehto 2016, 428–429; Karttunen 2010, 163; Koulu 2014, 364, 368, 378, 390–391; Linnanmäki 2019, 101, 280, 282.) Lapsen etua voidaan tarkastella myös vanhempien sovinnollisuuden kautta. Valkaman ja Lasolan (2008, 26) mukaan vanhempien huoltoriitojen sovinnolliset ratkaisut parantavat yhteistyötä lapsen asioissa. Tämän voi nähdä myös kysymyksenä siitä, onko vanhempien sovinnollisuus lapsen edun mukaista ja otetaanko lapsen edun arvioinnissa huomioon pelkkä nykyhetki vai koko lapsen elämänkaari.

Haastateltavien näkemykset olosuhdeselvitysprosessista tuovat esille useita mahdollisuuksia työn kehittämiseen. Ulkoistetun palvelun käyttö selvitystyölle tai oman yksikön perustaminen olosuhdeselvitysten laatimiseen koetaan parantavan prosessin tehokkuutta ja laatua. Työntekijöiden ja asiakkaiden hyödyksi olisi myös työkalujen ja työmenetelmien kehittäminen sekä selkeä ja systemaattinen prosessityöskentely. Palautteen kerääminen selvityksen jälkeen nähdään tärkeänä askeleena kehittämisessä, sillä se tarjoaa arvokasta tietoa selvitystyön parantamiseksi. Aiemmat tutkimukset ovat keskittyneet enemmän lapsi- ja asiakasnäkökulmaan, mutta työntekijöiden näkökulman huomioiminen tuo esiin tärkeitä mahdollisuuksia työn kehittämiseen. Työntekijöiden teoriatieto ja ymmärrys huoltoriitojen taustatekijöistä vaikuttavat suoraan lapsen edun toteutumiseen olosuhdeselvitysprosessissa. Tämä korostaa koulutuksen ja tietopohjan vahvistamisen merkitystä selvitystyön kehittämisessä. Kokonaisuutena haastateltavien ehdotukset osoittavat, että olosuhdeselvitystyötä voidaan kehittää monipuolisesti, ja että eri näkökulmien huomioiminen voi parantaa selvityksen laatua ja vaikuttavuutta.

Tärkeää on huomioida tekijät, jotka vaikuttavat lapsen edun toteutumiseen olosuhdeselvitysprosessissa. Olosuhdeselvitystä laativien työntekijöiden koulutus, kokemus ja asiantuntemus ovat keskeisiä tekijöitä. Kokeneet työntekijät pystyvät paremmin arvioimaan perhesuhteita ja lapsen tarpeita. Moniammatillinen yhteistyö asiantuntijoiden kanssa parantaa selvityksen laatua ja varmistaa, että kaikki lapsen tarpeet tulevat huomioituiksi. Lapsen ja perheen aktiivinen osallistuminen on olennaista, sillä se antaa perheelle mahdollisuuden tuoda esiin omat näkemyksensä ja tarpeensa, mikä puolestaan auttaa ammattilaisia ymmärtämään lapsen tilannetta paremmin. Lapsen ikä ja kehitysvaihe vaikuttavat siihen, miten hän ymmärtää tilanteensa ja kuinka hänet huomioidaan selvitystyöskentelyssä. On tärkeää käyttää lapselle sopivia keinoja hänen osallistamisessaan. Olosuhdeselvityksessä on olennaista, että arviointi on kattavaa ja objektiivista, jolloin kaikki merkittävät tekijät, kuten perhesuhteet, ympäristö ja lapsen elämäntilanne, otetaan huomioon selvitystyössä.

Pohdin tutkielman tuloksia omaan työkokemukseeni peilaten. Koen, että pitkittyneet huoltoriidat vaikuttavat merkittävästi lapsen edun toteutumiseen. Pitkät oikeusprosessit ja selvitystyön kesto eivät ole lapsen edun mukaisia. Lapsen etu edellyttää, että prosessit etenevät mahdollisimman sujuvasti ja nopeasti, jotta lapsi ei joudu kokemaan turhaa epävarmuutta ja stressiä pitkän odottamisen vuoksi. Pitkittyneet prosessit voivat myös vaikuttaa negatiivisesti perhesuhteisiin ja lapsen hyvinvointiin, sillä ne voivat ylläpitää jännitteitä perheessä ja vaikeuttaa ratkaisujen löytämistä. Lyhyemmät ja tehokkaammat oikeusprosessit eivät vain vähennä perheen stressiä, vaan myös varmistavat, että lapsen tarpeet ja oikeudet otetaan huomioon ajoissa ja tehokkaasti. Ymmärrän, että olosuhdeselvitystyö vaatii aikaa, mutta siinä on kehitettävää aikarajoitusten ja resurssien hallinnan osalta. Selvitystyön kesto on tärkeä tekijä prosessin tukemisessa lapsen ja perheen tilanteessa. Tämän vuoksi on keskeistä kehittää tapoja nopeuttaa prosessia ilman, että laatu tai lapsen etu kärsivät. Yksi kehityssuunta voisi olla prosessien sujuvoittaminen, ajanhallinnan parantaminen ja yhteistyön tiivistäminen eri toimijoiden välillä. Esimerkiksi lisäämällä resursseja, parantamalla koordinaointia ja hyödyntämällä digitaalisia työkaluja, voitaisiin nopeuttaa selvitystyötä ja samalla varmistaa prosessin laatu.

Pohdin, että olosuhdeselvityksiä on tehty useita vuosia ilman tarvittavaa lisäkoulutusta, ja selvitystyö on opittu pitkälti käytännön kautta. Kokemukseni mukaan selvityksiä laaditaan

usein muun työn ohella, ja tässä on huomattavissa alueellisia eroja hyvinvointialueilla. Alueilla, joissa on keskitetty yksikkö olosuhdeselvityksiä varten, on paremmat mahdollisuudet kehittää työntekijöiden osaamista ja kehittää työtä. Tämä vastaa aineistossa esiin nousseita selvittäjien toiveita osaamisen lisäämiseksi ja on lapsen edun mukaista niin olosuhdeselvitystyön kuin perheoikeudellisten palveluiden näkökulmasta.

Pohdin, että selvittäjien toiveet osaamisen lisäämiseksi tukevat selkeästi lapsen edun mukaista toimintaa. Osaamisen syventäminen ei pelkästään paranna selvittäjien kykyä tehdä työtään, vaan myös edistää lapsen etua ja hyvinvointia, mikä on olosuhdeselvitysten ja perheoikeudellisten palveluiden ydin. Kun selvittäjillä on syvempää tietoa perhesuhteiden dynamiikasta, lainsäädännöstä ja lapsen kehityksestä, he voivat tehdä tarkempia ja oikeudenmukaisempia selvityksiä, jotka tukevat perheen kokonaistilannetta ja lapsen tarpeita. Osaamisen lisääminen vahvistaa lasten edun huomioimista kaikissa prosessin vaiheissa, erityisesti monimutkaisissa perhesuhteissa, joissa lapsen etu ei aina ole ilmeinen. Selvittäjän on tällöin osattava arvioida tilannetta laajasti ja tarkasti. Lapsen edun toteutuminen olosuhdeselvitysprosessissa vaatii lisätutkimusta, konkreettisia ohjeita ja lisäkoulutusta. Onneksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2024, 5) asiantuntijaryhmän opas vastaa näihin tarpeisiin. Opas tukee hyvinvointialueen selvitystyötä ja tarjoaa olosuhdeselvityksentekijöille tärkeää tietoa, ehdottaa työvälineitä ja antaa konkreettista tukea selvitystyön eri vaiheisiin.

Pohdin, että lapsen edun toteutuminen selvitystyössä vaatii selvittäjiltä vahvaa ammattitaitoa ja laaja-alaista osaamista. Haastateltavat olivat koulutukseltaan sosiaalityöntekijöitä, mutta käytännön työkokemukseni perusteella totean, että olosuhdeselvitystä laativat myös muiden ylempien korkeakoulujen käyneet lastenvalvojat. Selvittäjien erilaiset koulutustaustat ja osaaminen voivat lisätä lapsen edun toteutumista selvitystyössä. Käytännön työssä on kuitenkin havaittavissa tarvetta lisätä työntekijöiden osaamista eroauttamisessa ja siihen vaikuttavissa tekijöissä. Valitettavasti palvelut ovat usein hajanaisia, eikä perhe saa tukea eron alkuvaiheessa. Pitkittyneet huoltoriidat vaativat pitkäaikaista perheen tukemista, niin lasten kuin vanhempienkin osalta. Olen kokenut vastaavia haasteita olosuhdeselvityksen laadinnassa kuin tutkielmani tuloksissa esiintyy. Selvittäjät kokevat aikaisemman työkokemuksensa perheiden kanssa olevan eduksi, sillä se tuo varmuutta ja ymmärrystä prosessiin. Se, että lastenvalvojan kokemus ja lain tuntemus koetaan hyödylliseksi, korostaa sen merkitystä,

että työntekijöillä on vankka osaaminen lainsäädännöstä ja käytännöistä, jotka liittyvät perheiden tukemiseen ja lapsen edun huomioimiseen. Olosuhdeselvitystyö nähdään laajempaan kuin lastenvalvojan tavallinen työnkuva, mikä viittaa siihen, että selvittäjät kokevat roolinsa vaativampana ja monitahoisempana. Olosuhdeselvitysprosessissa on kyse paitsi lain ja käytäntöjen tuntemuksesta myös kokonaisvaltaisesta perhetilanteen arvioinnista, yhteistyöstä eri toimijoiden kanssa ja lapsen edun puolustamisesta.

Merkittäviä tekijöitä lapsen edun toteutumisessa olosuhdeselvitysprosessissa ovat lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen tukeminen sekä suhteiden mahdollistaminen läheisiin. Lapselle on taattava turvallinen ympäristö ja hyvä huolenpito. Lasta tulee kuulla ja hänen näkemyksensä on otettava huomioon ikätasoisesti. Lapsen edun toteutuminen ei rajoitu vain viranomaisten puuttumiseen lapsen elämään, vaan sen tulee olla läsnä arjessa päivittäin. Lapsen etu toteutuu, kun lapsi saa kertoa mielipiteensä ja osallistua häntä koskeviin asioihin. Tutkielman tekeminen on ollut opettavainen matka, joka on syventänyt ymmärrystä lapsen edun toteutumisesta olosuhdeselvityksessä. Selvitysten laatiminen vaatii vahvaa ammattitaitoa, tietoa lapsen kasvusta ja kehityksestä sekä perhesysteemeistä. Selvittäjän on hallittava laki, osattava kohdata perheet ja kyettävä työskentelemään monivaiheisessa ja vaativassa prosessissa. Selvitystyö edellyttää aikaa, paneutumista ja yhteistyötä työparin kanssa. Organisaation tuki, erityisesti koulutuksen ja resurssien kautta, parantaa työntekijöiden osaamista. Olosuhdeselvityksessä laadittavan raportin rooli on keskeinen, sillä se voi vaikuttaa merkittävästi tuomarin päätöksentekoon. On tärkeää, että raportti on perusteellinen, objektiivinen ja lapsen etua korostava, vaikka selvittäjä ei suoraan päättä lapsen tulevaisuudesta.

Tämän tutkielman perusteella voidaan todeta, että lapsen edun toteutuminen olosuhdeselvityksissä on monivaiheinen ja vaativa prosessi, jossa eri tekijät, kuten työntekijöiden koulutus, kokemus, yhteistyö muiden asiantuntijoiden kanssa sekä perheiden aktiivinen osallistuminen, ovat keskeisessä roolissa. Tutkielman tulokset vahvistavat sen, että lapsen edun toteutuminen vaatii laaja-alaista asiantuntemusta, erityisesti perhesuhteiden, lapsen kehityksen ja lainsäädännön osalta. Olosuhdeselvityksessä on tärkeää, että työntekijät pystyvät huomioimaan lapsen tarpeet ja oikeudet kokonaisvaltaisesti, sillä nämä päätökset voivat vaikuttaa merkittävästi lapsen tulevaisuuteen. Erityisesti tutkielmassa nousi esiin työntekijöiden kou-

lutuksen ja osaamisen merkitys lapsen edun toteutumisessa. Koulutuksen ja asiantuntemuksen lisääminen voi parantaa olosuhdeselvityksen laatua, edistää lapsen oikeuksien toteutumista ja nopeuttaa prosessia, mikä on keskeistä lapsen hyvinvoinnin kannalta. Haastatteluista ja aiemmista tutkimuksista kävi ilmi, että kokeneet selvittäjät, joilla on syvällistä tietoa perhesuhteista ja lainsäädännöstä, pystyvät paremmin arvioimaan perheen kokonaistilannetta ja tukemaan lapsen etua.

Jatkotutkimuksella voisi syventää ymmärrystä siitä, kuinka eri hyvinvointialueiden käytännöt ja resurssit vaikuttavat olosuhdeselvitysten laatuun ja kuinka monialainen yhteistyö voisi parantaa prosessien sujuvuutta ja tehokkuutta. Myös tutkimus siitä, miten lapsen osallisuus ja näkökulma saadaan paremmin esiin monimutkaisissa perhesuhteissa, voisi tuoda lisää tietoa lapsen edun varmistamiseksi. Tämän tutkielman pohjalta voidaan suositella, että olosuhdeselvitystyön kehittämisessä otetaan huomioon koulutuksen ja resurssien vahvistaminen, sekä selkeiden ohjeistusten ja työvälineiden tarjoaminen työntekijöille. Näin voidaan varmistaa, että lapsen etu tulee toteutumaan entistä paremmin kaikissa olosuhdeselvityksen vaiheissa, ja perheet saavat oikea-aikaista ja tehokasta tukea.

Lähteet

- Aaltio, I. & Puusa, A. (2020). Teoksessa: Puusa, A. & Juuti, P. (toim.). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. E-kirja.
- Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). (2010). Ikkunoita tutkimusmetodeihin: Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: WS Bookwell Oy.
- Aaltonen, A.-K. (2009). Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Helsinki: Edita.
- Aaltonen, A.-K. (2020). Lapsioikeus ja lapsen oikeustuomioistuimissa – Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Adoptiolaki 22/2012.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120022>.
- Agustina, F. (2023). Fulfilling children's rights through postdivorce relationships An Investigation from Bima. Julkaisussa: Ahwal (Yogyakarta, Indonesia) 2023-06, Vol.16 (1), 158-179.
- Alppivuori, K. (2017). Eropalvelut ja lastenvalvojan työ. Mitä tutkimukset kertovat eropalveluista ja lastenvalvojan työstä sekä palvelujen kehittämisen tarpeesta. <https://docplayer.fi/39454002-Eropalvelut-ja-lastenvalvojan-tyo-mita-tutkimukset-kertovat-eropalveluista-ja-lastenvalvojan-tyosta-seka-palvelujen-kehittamisen-tarpeesta.html>. Viitattu 12.10.2024.
- Anderson, K. & Augugliaro, K. (2025). Understanding systemic factors that Lead to high conflict domestic disputes. Julkaisussa: Family court review 2025-01, Vol.63 (1), p.155-168.
- Antikainen, M., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (2009). Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalveluissa. Teoksessa Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.). Ero, vanhemmuus ja tukeminen. (194-223). Helsinki: Hakapaino Oy.
- Autonen-Vaaraniemi, L. (2018). Vanhempien riidat vuoroasuvien lasten näkökulmasta. Teoksessa: H. Forsberg & A. Ritala-Koskinen (toim.). Monen kodin lapset. Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö. (36-51). Gaudeamus.
- Auvinen, M. (2006). Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Gummerus kirjapaino Oy.
- Bildjuschkin, K. (toim.). (2018). Perheoikeudelliset palvelut. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137320/TY%D62018_39_Perheoikeudelliset%20palvelut_web.pdf?sequence=4. Viitattu 7.10.2024.

- Broberg, M. & Hakovirta, M. (2009). Isät ja lasten hyvinvointi eron jälkeen. Teoksessa Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.). *Ero, vanhemmuus ja tukeminen*. (123-144). Helsinki: Hakapaino Oy.
- Castrén, A.-M., Forsberg, H., & Ritala-Koskinen, A. (2019). Harvinaisesta ja kielletystä tavanomaiseksi ja hyväksytyksi: muuttuva kulttuurinen ymmärrys av(i)erosta suomalaisessa yhteiskunnassa. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 27(4), 344–361. <https://doi.org/10.30668/janus.87977>.
- Castrén, A.-M., Hakovirta, M., & Kuronen, M. (2019). Ero yhteiskunnallisena kysymyksenä. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 27(4), 341–343. <https://doi.org/10.30668/janus.87969>.
- Dowd, N. (2020). Expanding the Framework of Family issues: Bringing Children’s Rights and Children’s Perspectives into Immigration. *Oslo Law Review* 1 (7), 6-21. <https://doi.org/10.18261/ISSN.2387-3299-2020-01-02>.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu EOAK/4063/2022, päivätty 15.12.2022, oma aloite hankalista huoltoriidoista. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4063/2022>. Viitattu 23.2.2025.
- Glucklich, T. (2023). Dispute intensity, parent-child relationships and child functioning: Analysis of social workers’ reports on families with high-intensity parental disputes. Julkaisussa: *Child abuse & neglect 2023-10*, Vol.144, p.106342-106342, Article 106342, 1-12.
- Godbout, E., Parent, C., & Saint-Jacques, M. C. (2015). Positions Taken by Judges and Custody Experts on Issues Relating to the Best Interests of Children in Custody Disputes in Québec. *International journal of law, policy, and the family*, 29(3), 272-300. <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebv007>.
- Haavisto, V., Bergman-Pyykkönen, M. & Karvinen-Niinikoski, S. (2014). *Perheasioiden sovittelun uudet tuulet*. Helsinki: Unigrafia.
- Hakala, J. T. (2024). *Laadullisen tutkimuksen ABC. Menetelmäopas opinnäytteen tekijälle*. Gaudeamus Oy. E-kirja.
- Hakalehto, S. (2016). Lapsen edun arviointi korkeimman oikeuden perheoikeudellisissa ratkaisuissa. *Defensor Legis* 4, 427.
- Hakalehto, S. (2018). *Lapsioikeuden perusteet*. Helsinki: Alma Talent.
- Hakalehto-Wainio, S. & Nieminen, L. (toim.). (2013). *Lapsioikeus murroksessa*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Hautanen, T. (2010). *Väkivalta ja huoltoriidat*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

- Hokkanen, T. (2005). Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Huitula, E. (2017). Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä olosuhdeselvitysten tekemisestä [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2019-07-16). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3332>.
- Hyvärinen, S. & Pösö, T. (2018). Lasten haastattelu lastensuojelussa. Keuruu: PS-kustannus.
- Hämäläinen, J. (2012). Huoltoriidan kallis hinta – eroauttamisen rakenteet ja kustannukset. Teoksessa: Aapola-Kari, S., Nivala, A. & Tonttila, T. (toim.). Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto. (14-26). Forssa: Forssaprint Oy.
- Joyce, A. (2016). High-Conflict Divorce: A form of Child Neglect. *Family Court Review* Volume 54, Issue 4, 642-656. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1111/fcre.12249>.
- Juusola, A. (2021). Jutellaanko? Miten käsitellä lapsen kanssa vaikeita asioita. Helsinki: Kirjapaja.
- Kallio, M. (2017). Inhimillisiä kohtaamisia. Helsinki: WSOY.
- Kankkunen, P. & Vehviläinen-Julkunen, K. (2009). Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Karttunen, R. (2010). Äidin ja isän välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys tapaamis- ja huoltoriidoissa. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66650/978-951-44-8201-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 20.11.2024.
- Koulu, S. (2014). Lapsen huolto- ja tapaamissopimukset: Oikeuden rakenteet ja sopivat perheet. Helsinki: Lakimiesliitonkustannus.
- Koulu, S. (2019). Lapsenhuoltolain uudistus ja ymmärrys perheestä. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 27(4), 413–421. <https://doi.org/10.30668/janus.87986>.
- Kääriäinen, A. (2019). Lapsen kuulemisesta kirjoittaminen olosuhdeselvityksissä. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 27(4), 379–394. <https://doi.org/10.30668/janus.87983>.
- Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.). (2009). Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Laine, H. (2014). ”Sosiaalityö terveydenhuollossa on positiiviseen häiriköintiin perustuvaa taiteilua.” Teoksessa *Terveys ja sosiaalityö*. Metteri, A., Valokivi, H. & Ylinen, S. (toim.) PS-kustannus, 26-31.

- Laitila, H., Lunkka, N. & Suhonen, M. (2020). Asiakaslähtöisyys lapsi- ja perhepalveluiden moniammatillisessa verkostoyhteistyössä vanhempien kokemana. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 57 (1):3-16. Saatavissa: <https://doi.org/10.23990/sa.75675>. Viitattu 2.1.2025.
- Laitinen, M., Nikupeteri, A. & Hurtig, J. (2018). Häiritsevä tieto ja toimijuus – lapset vanhempien eron jälkeisessä vainossa. Teoksessa Valkonen, J. (toim.): Häiritsevä yhteiskuntatutkimus. (23-20). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>.
- Lakilapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta 190/2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190190>.
- Linnanmäki, K. (2019). Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovittelussa. Helsinki: Alma Talent.
- Makkonen, A. (2009). Aikuisten kertomukset lapsena koetusta vanhempien erosta. Teoksessa Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.). Ero, vanhemmuus ja tukeminen. (174-193). Helsinki: Hakapaino Oy.
- Markham, M., DeGreeff, B. & Guyette, E. (2024). Staying connected after divorce: Adolescent child and nonresidential parent perspectives. Julkaisussa: *Family relations* 2024-07, Vol.73 (3), 2170-2192. <https://doi-org.ezproxy.ulapland.fi/10.1111/fare.12994>.
- Metsämuuronen, J. (2006). Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa: Metsämuuronen, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. (80-147). Helsinki: International MetHelp Ky.
- Mäkijärvi, L. (2014). Kahden kodin lapset. Miten tuen lasta vanhempien erossa. Jyväskylä: Docendo.
- Mäntysaari, M. (2016). Hyvinvointiliberalismi ja uusliberalismi sosiaalityön toimintaympäristönä. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lundén, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Tallinna: Gaudeamus.
- Mönkkönen, K. (2018). Vuorovaikutus asiakastyössä - Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveystalalla. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- Nikupeteri, A. (2016). Vainottuna: eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen. Turenki: Hansaprint Oy.
- Nurmela, N. & Kaittila, A. (2019). Lapsiperheiden eropalveluiden kehittäminen sosiaali- ja terveystalajärjestelmässä. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 27(4), 422–429. <https://doi.org/10.30668/janus.87987>.

- Nylund, A. (2021). Kohti lapsen todellista osallisuutta: juhlapuheista asenteiden ja toimintatapojen muutoksiin. Teoksessa S., Hakalehto & V., Toivonen (toim.). Lapsen oikeudet perheessä. Hansaprint Oy.
- October, M. & Tervo, J. (2022). Lapsenhuoltolain mukaisen tuomioistuimelle annettavan selvityksen tekemiseen tarvittava kelpoisuus, täydennyskoulutus ja yhteistyörakenteet Martta October Jaana Tervo (toim.). OHJAUS 12/2022 Asiantuntijatyöryhmän kannanotto. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144585/URN_ISBN_978-952-343-895-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 1.3.2025.
- Pajulammi, H. (2014). Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.
- Parkkisenniemi, L. (2017). Sovittelu perhe- ja lapsioikeudellisissa asioissa — kuinka lapsen etu toteutuu?. *Helsinki Law Review*, 11(1), 28–50. <https://journal.fi/helsinkilawreview/article/view/HelLRev-2017-1-Parkkisenniemi>.
- Perustuslaki 731/1999. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731>.
- Pruuki, H. & Sinkkonen, J. (2017). Lapsi ja ero. Eväitä eteenpäin. E-kirja. EU. Lasten Keskus ja Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Pösö, T. (2012). Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa H. Forsberg & L. Autonen-Vaaraniemi (toim.), Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö (s.75–97). Tampere: Vastapaino.
- Reinikainen, S. (2013). Kielen katse ja puheen paino. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. 1. painos 2009. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere, 133–143.
- Rika, S. (2021). Accommodating the ‘Best Interests of the Child’ in Custody Disputes in the Indonesian System/s of Family Law. *International journal of law, policy, and the family*, 35(1). <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebab011>.
- Ronkainen, S. & Pehkonen, L. & Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen E. (2014). Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Rosenstein, D. S. (2024). Custody Conflict as a Developmental Trauma. Julkaisussa: *The Psychoanalytic Study of the Child*, 77:, 26-40, DOI: 10.1080/00797308.2023.2279404.
- Räty, T. (2015). Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.
- Räty, T. (2023). Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.
- Salo, S. (2011). Parisuhdeongelmat ja lasten psyykinen hyvinvointi: kaksi tutkimusnäkökulmaa. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

- Salo, U-M. (2015). Simalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa: Aaltonen, Sanna & Högbacka, Riitta (toim.) Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 164. Tampere: Tampere University Press, 166–190. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/99323/umpikujasta_oivallukseen_2015.pdf.
- Sinkkonen, J. (2017). Teoksessa: Lapsi ja ero eväitä eteenpäin. Helsinki: Kirjapaja. Sähköinen teos.
- Sinkkonen, J. (2018). Lapsen vieraannuttamisella toisesta vanhemmasta on kauaskantoiset seuraukset. *Duodecim* 2018; 134, 465-470.
- Smith-Etxeberria, K., Corres-Medrano, I. & FernandezVillanueva, I. Parental Divorce Process and Post-Divorce Parental Behaviors and Strategies: Examining Emerging Adult Children's Attachment-Related Anxiety and Avoidance. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2022, 19, 10383. <https://doi.org/10.3390/ijerph191610383> Viitattu 18.12.2024
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2022). Toimintasuunnitelma köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseksi vuoteen 2030 mennessä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022(15). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9999-2>. Viitattu 2.2.2025.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2024). Hyvinvointialueet vastaavat sote-palvelujen ja pelastustoimen järjestämisestä. <https://stm.fi/hyvinvointialueet>. Viitattu 3.2.2025.
- Stack, R. & Meredith, A. (2017). The Impact of Financial Hardship on Single Parents: An Exploration of the Journey From Social Distress to Seeking Help. *Journal of Social Policy* 49(1), 1–17. <https://doi.org/10.1007/s10834-017-9551-6>.
- Suurpää, J. & Männistö, L. (2020). ”Kuullaan, mutta ei kuunnella”. Lasten osallistumisoikeudet Suomessa. Arviointiraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:10. Lasten ja alle 18-vuotiaiden nuorten osallistumisoikeuksien arviointityökalun pilotointihankkeen ohjausryhmä. Helsinki. Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-802-8>. Viitattu 17.11.2024.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lapsen huolto- ja tapaamisoikeussopimus. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/perheoikeudelliset-palvelut/lapsen-huolto-ja-tapaamisoikeussopimus>. Viitattu 10.10.2024.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Opas lapsenhuoltolain mukaisen hyvinvointialueen selvityksen laatimiseksi. Asiantuntijaryhmän suositus. Ohjaus 7/2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/150011/URN_ISBN_978-952-408-357-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 7.1.2025.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Tilastoraportti 17/2023. Perheoikeudelliset palvelut 2022 Perheoikeudellisten sopimusten määrä pienentynyt – syynä lakimuutokset ja lasten määrän väheneminen.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146528/Tr17_23.pdf?sequence=1.
 Viitattu 7.1.2025.

Toivonen, V-M. (2017). Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Helsinki: Talentum.

Tolonen, H. & Linnanmäki, K. (2020). Uudistunut Lapsenhuoltolaki. Helsinki: Alma Talent.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2006). Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2013). Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi (uudistettu laitos). Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi (uudistettu laitos). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valkama, E., & Lasola, M. (2008). Lasten huoltoriidat hovioikeuksissa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Vanhemmuslaki 755/2022.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20220775>.

Velderman, M., Pannebakker, F. D., Huizing, A & Reijneveld, S. (2024). Short Preventive Intervention Improves Parents' Perceived Support and Knowledge after Divorce: A Quasi-Experimental Study. Julkaisussa: *Journal of child and family studies* 2024-12, Vol.33 (12), 3782-3795.

Vierula, T. (2016). Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä. Teoksessa Enroos, Rosi, Heino, T. & Pösö (toim.) Huostaanotto lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino, 261-290.

Vilkka, H. (2015). Tutki ja kehitä. 4., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja.

Väyrynen, K. (2012). Eroperheen nuori vanhempien välissä – huoltoriidat ja nuoren tukeminen. Teoksessa: Aapola-Kari, S., Nivala, A. & Tonttila, T. (toim.). Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto. (57-72). Forssa: Forssaprint Oy.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-koko-teksti/>.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 59/1991.
<https://finlex.fi/fi/valtiosopimukset/viitetietokanta/1991/59?language=fin&highlightId=393031&highlightParams=%7B%22type%22%3A%22BASIC%22%2C%22search%22%3A%22yleissopimus+lapsen+oikeuksista%22%7D#OT0>.

Aineisto

Huitula, E. (Jyväskylän yliopisto): Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä olosuhdeselvitysten tekemisestä 2017 [sähköinen tietoaineisto]. Versio 1.0 (2019-07-16). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3332>.

Liite 1. Haastattelukysymykset

Haastatteluaiheet:

Työskentely olosuhdeselvityksessä

- Kenelle teidän työyhteisössä kuuluu olosuhdeselvitysten teko, tehdäänkö se kokonaisuudessaan parityönä
- Mistä selvityspyynnöt tulevat
- Kuinka monta selvitystä vuosittain on
- Toteutuvatko annetut määräajat/ kuinka kauan selvitystyön tekeminen kestää
- Mitä olosuhdeselvitys pitää sisällään/montako tapaamista/millä kokoonpanolla/aiheet

Yhteistyö

- Millaista yhteistyö on toisen vanhemman kotipaikkakunnan kanssa - Millaista yhteistyötä on käräjäoikeuden kanssa
- Onko sinulla tietoa millaisia päätöksiä käräjäoikeus on tehnyt tekemissänne olosuhdeselvityksissä

Olosuhdeselvitys osana sosiaalityötä

- Miten koet olosuhdeselvitysten tekemisen osana omaa työtäsi
- Jatkuuko yhteistyö asiakkaiden kanssa olosuhdeselvityksen tekemisen jälkeen tai näetkö sen tarpeellisena
- Näetkö olosuhdeselvitykset osana lastensuojelun työtä